

ทศสุตตรสุตม์

กรรม ๑ ถึง ๑๐ ประการ

พระกรรมเด่นตามคัมภีร์วินัยปิฎก

“น เม ทิฏฺฐโจ อีโต ปุพฺพเพ น สุโต อุต กสฺสจ.
เอวํ วคฺควโท สตุถา ตุลิตา คณิมาคโต.
สเทวกสฺส โลกสฺส ยถา ทิสฺสติ จกฺขุมา.
สพฺพํ ตมํ วิโนเทตฺวา เอโกว รติมชฺฌมา”

ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
สาริปุตฺรสูตร อังฎฎกวรรค

(พระธรรมเสนาบดีสาริปุตฺรได้กล่าวสรรเสริญพระพุทธคุณไว้ว่า)

“พระศาสดาผู้มีพระสุรเสียงไพเราะอย่างนี้
ได้เสด็จจากภพดุสิตมาเป็นพระคณาจารย์
ก่อนหน้า^{นี้} ข้าพระองค์ไม่เคยเห็น ^{นี้}ทั้งไม่เคยได้ยินจากใครๆ มาเลย
พระผู้มีพระภาคผู้มีพระจักขุ ย่อมปรากฏแก่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก
ทรงกำจัดความมืดทั้งปวง ทรงเป็นเอกบุรุษ บรรลุความยินดีแล้ว”

ชมรมกัลยาณธรรม
หนังสือดีลำดับที่ ๓๗๔

ภาพปก : พระศิโรตตวงอิน โดยความเอื้อเฟื้อจากกลุ่มจิตรกรไทย
ออกแบบปก : พระครูวินัยธรชัยยศ พุทธิวิโร

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : พฤษภาคม ๒๕๖๑ จำนวนพิมพ์ ๒,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย ชมรมกัลยาณธรรม ๑๐๐ ถนนประโคนชัย ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง
จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๒๗๐ โทรศัพท์ ๐-๒๗๐๒-๗๓๕๓ และ ๐-๒๗๐๒-๙๖๒๔

รูปเล่ม ศิริส วัชรสุขจิตกร **เพลท** แคนนา กราฟฟิค โทรศัพท์ ๐๘-๖๓๑๔-๓๖๕๑
พิมพ์ บริษัท ชุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์ จำกัด โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๕-๗๘๗๐-๓

มีข้อเสนอแนะอันใดเพื่อแก้ไข สำหรับการพิมพ์ครั้งต่อไปให้ดีขึ้น
โปรดส่งข้อความที่ dhirapanno@gmail.com

สัพพทานัง ธัมมทานัง ชินาติ
การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง

www.kanlayanatam.com

Facebook : Kanlayanatam

คำอนุโมทนา

มีพระสูตรอยู่ ๒ สูตร ในที่ฌนิกายปาฎิกวรรค เป็นพระสูตรนำนำมาเป็นหลักสูตรการศึกษาเบื้องต้น ที่จะเข้าไปอ่าน ไปศึกษาพระสูตรหรือข้อธรรมอื่นๆ ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกโดยทั่วไป พระสูตรดังกล่าวคือ สังคีตีสสูตร และ ทสุตตรสูตร มีข้อความเบื้องต้นจากพระสูตรนี้ว่า “ ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นพวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวาหลีกไปแล้วไม่นาน ทรงเหลียวดูหมู่พระภิกษุผู้หนึ่ง แล้วรับสั่งกะท่านพระสารีบุตรว่า ‘ สารีบุตร ภิกษุสงฆ์ปราศจากถิ่นมิถระ สารีบุตรจงแสดงธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย เราเมื่อ ยจักพักผ่อน ’ ท่านพระสารีบุตรได้รับสนองพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ‘ อย่างนั้น พระเจ้าข้า ’ ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งให้ปุผ้าสังฆาฏิเป็น ๔ ชั้นแล้ว ทรงสำเร็จสหไสยาสน์โดยพระปรักศว์เบื้องขวา ทรงเหลื่อมพระบาท ด้วยพระบาท มีสติสัมปชัญญะ ทรงกระทำในพระทัยถึงสัญญาในอันที่จะเสด็จลุกขึ้น ต่อไปทรงปรารภพวกนิครนถ์นาฏบุตรแตกแยก ทะเลาะวิวาทกัน เรื่องคำสอนของคาสดาของตน

ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรได้เรียกภิกษุทั้งหลายมา ได้เล่าเรื่องนิครนถ์ทำกาละแล้วที่นครปาวาไม่นานนัก พวกนิครนถ์จึงแตกแยกกันแบ่งกันเป็นสองพวก เกิดบาดหมาง ทะเลาะวิวาทกันว่า “ ท่านไม่รู้ธรรมวินัยนี้ เรา รู้ถูก รู้ดี ในธรรมวินัยนี้ ท่านปฏิบัติผิด เราปฏิบัติถูกเป็นต้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้อนี้เป็นเช่นนั้น ในธรรมวินัยที่กล่าวไว้ไม่ดี ไม่ใช่ธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ ส่วนธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายตรัสไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ พวกเราทั้งหลายทั้งหมด “ พึงสังคายนา ” ไม่วิวาทกัน ในธรรมนั้นๆ การที่พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนาน พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อเกื้อกูลเพื่อความสงบสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็ธรรมอะไรเล่าที่พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายตรัสไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ดีแล้ว ” ธรรมเหล่านั้นคือ “ **สังคีตีสสูตร** ” และ “ **ทสุตตรสูตร** ”

พระสารีบุตร แสดง “ สังคีตีสสูตร ” ข้อธรรมเป็นหมวดๆ มีหมวด ๑ หมวด ๒ - ๓ - ๔ เป็นต้นไป จนถึงหมวด ๑๐ คือ อเสขธรรม ๑๐ เป็นหมวดสุดท้ายแล้ว มีอรรถกถาอธิบายไปในแต่ละหมวดจนครบ ๑๐

ส่วนพระธรรมที่ท่านพระสารีบุตรแสดงอีกแบบหนึ่งนั้นชื่อว่า “ ทสุตตรสูตร ” ยกข้อธรรมเป็น ๑๐ หมวดๆ ละ ๑๐ ข้อ

- ๑) พหุภาโรกรรม ธรรมมีอุปการะมาก ๑ - ๑๐ ๒) ภาเวตพุพพกรรม ธรรมควรเจริญ ๑ - ๑๐
 ๓) ปริณญะยธรรม ธรรมควรกำหนดรู้ ๑ - ๑๐ ๔) ปทาตพุพพกรรม ธรรมควรละ ๑ - ๑๐
 ๕) ทานภคิยธรรม ธรรมเป็นไปในส่วนเสื่อม ๑ - ๑๐ ๖) วิเสสภคิยธรรม ธรรมเป็นไปในส่วนวิเศษ ๑ - ๑๐
 ๗) ทุปปฎิวิชฌธรรม ธรรมแทงตลอดได้ยาก ๑ - ๑๐ ๘) อุปปาเทตพุพพกรรม ธรรมควรให้เกิดขึ้น ๑ - ๑๐
 ๙) อภิญญะยธรรม ธรรมควรรู้อย่างยิ่ง ๑ - ๑๐ ๑๐) สัจฉิกาทพุพพกรรม ธรรมควรทำให้แจ้ง ๑ - ๑๐

ทำให้เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เราได้อ่านได้ศึกษาพระธรรมในพระไตรปิฎกส่วนอื่นได้ดีพอสมควร

ขออนุโมทนาท่านพระมหากীরติ ธีรปณโณ ที่ท่านได้มีวิริยะอุตสาหะ รวมข้อธรรมที่เป็นหลักสำคัญ เป็นกุญแจไขข้อธรรมต่างๆ ที่เราจะพบในพระไตรปิฎกอีกมาก ได้จัดพิมพ์พระสูตรนี้ไว้เป็นบทสวดทำวัตร เพื่อความคุ้นเคยกับข้อธรรมอันสำคัญของพระพุทธศาสนา ถือเป็นงานน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัยไปด้วย

ขออนุโมทนา
พระครูธรรมธรสุนต์ นนทีโก
 เจ้าอาวาสวัดจากแดง
 อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ

คำนำ

ในบรรดาพระมหาสาวกลำค่าัญญา ของพระพุทธเจ้านั้น พระมหาโมคคัลลานเถระมีคุณปรากฏว่าเป็นผู้มีฤทธิ์ พระมหากัสสปเถระมีคุณปรากฏว่าเป็นผู้ถือธุดงค์ พระอนุรุทธเถระมีคุณปรากฏว่าเป็นผู้มีทิพยจักขุ พระอุบาลีเถระมีคุณปรากฏว่าเป็นผู้ทรงวินัย พระเรวัตเถระมีคุณปรากฏว่าเป็นผู้ยินดีในฌาน ส่วนพระอานันทเถระก็มีคุณปรากฏว่าเป็นพหูสูต คุณของพระมหาเถระเหล่านี้ ปรากฏให้เห็นกันได้โดยง่าย แต่คุณธรรมของพระอัครมหาสาวกธรรมเสนาบดีสารีบุตรนั้น มิใช่จะปรากฏให้เห็นได้โดยง่ายเลย ตัวท่านพระสารีบุตรเองนั้นก็อ่อนน้อมถ่อมตนเป็นอย่างยิ่ง ท่านไม่เคยแสดงตนว่าเป็นผู้มีปัญญามากเลย (ทั้งๆ ที่ ถ้าไม่หับพระพุทธองค์แล้ว พระสารีบุตรก็ต้องจัดว่ามีปัญญาเลิศที่สุด) เมื่อมีสามเณรน้อยมาตักเตือนท่านว่าชายผ้าของท่านห้อยย้อยลง ท่านก็รับฟังโดยเต็มใจและแก้ไข พอท่านได้ยินว่าพระปุณณมันตานีบุตรซึ่งเป็นผู้ที่พระภิกษุสงฆ์ยกย่องยอมรับว่าเป็นผู้มักน้อยและกล่าวสรรเสริญความเป็นผู้มักน้อย เป็นต้น (กถาวัตถุ ๑๐) มาพักที่ป่าใกล้ๆ ท่านก็ถือผ้าปูนั่งเดินตามหลังไปเพื่อจะสนทนาด้วย พอเห็นพระปุณณมันตานีบุตรนั่งลงเข้าสมาธิอยู่ ท่านก็นั่งสมาธิรออยู่จนเย็นจึงได้เข้าไปสนทนาด้วย เวลาท่านเข้าไปก็เข้าไปเหมือนเป็นพระธรรมดารูปหนึ่ง โดยไม่ได้แสดงตัวเลยว่าเป็นใคร พระปุณณมันตานีบุตรได้แสดงอุปมาวิสุทธิ ๗ เหมือนรถ ๗ ผลัด ให้แก่พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรฟังโดยไม่เคอะเขิน พวกเราจึงได้รทวินิตสูตรที่ทรงคุณค่าขึ้นมาอีกพระสูตรหนึ่ง ผู้มีปัญญานั้นย่อมสามารถรู้จักกันได้ด้วยการสนทนา (ต้องสนทนากันนานๆ และผู้ฟังต้องมีปัญญาด้วย ถึงจะรู้ได้) แต่ก็มีหลายครั้ง ที่พระปุณณมันตานีบุตรผู้เฒ่าเฒ่าปัญญาอื่นๆ ที่ไม่เห็นคุณค่าของพระสารีบุตรได้เอ่ยคำล่วงเกิน ให้อภัยท่าน ก็มีให้อยู่เห็นบ่อย เช่น พระเถระผู้หนึ่ง ผู้วิจารณ์กล่าวหาว่าท่านจงใจกระทบ ไม่ขอโทษ แล้วหนีไป (สีหนาทสูตร อังคตตรนิภายนวกนิปาต) หรือพระโกกาลิกะที่กล่าวให้ร้ายท่านพระสารีบุตร พระศาสดาทรงแนะนำให้ขอขมาโทษก็ไม่ยอม จนมีตุ้มแผลขึ้นตามตัว ตายแล้วไปเกิดในพทุมนรก เป็นต้น (โกกาลิกสูตร สุตตนิปาต อรรถกถา)

เวลาพระภิกษุจะเดินทางออกไปปฏิบัติในที่ไกล มากราบทูลลาพระผู้มีพระภาค พระองค์ก็จะทรงแนะนำให้ไปลาพระสารีบุตรก่อน เพื่อจะได้รับคำแนะนำในการปฏิบัติจากท่านธรรมเสนาบดีด้วย ส่วนพระผู้มีพระภาคเอง ก็จะทรงหาโอกาสประกาศคุณของพระสารีบุตร ให้หมู่พระภิกษุสงฆ์เห็นอยู่เสมอ (เช่น ในอนุทสสูตร เป็นต้น) ในทสุตตรสูตรนี้ก็เช่นกัน พระผู้มีพระภาคทรงมอบหมายให้พระสารีบุตรแสดงธรรมแทน พระสารีบุตรปรารภการแตกแยกของพวกนิครนถ์

หลังจากพระมหาวีระศาสดาของพวกเขาล่วงลับไป เพื่อจะป้องกันกาแตกแยกอย่างนั้นไม่ให้เกิดในพระพุทธศาสนา จึงได้รวบรวมพระธรรมมาแสดงขึ้นเป็นหมวดหมู่ พระสูตรนี้เหมาะสำหรับการนำมาสาธยายร่วมกันเป็นอย่างยิ่ง ถือเป็นต้นแบบให้พระภิกษุในภายหลังต่อมา ได้นำมาใช้ในการสังคายนาครั้งแรก หลังจากพระพุทธองค์ปรินิพพานไปแล้ว เป็นผลให้พวกเรามีคำสั่งสอนที่ครบถ้วนสมบูรณ์ เป็นระบบระเบียบแบบแผน จนมาถึงทุกวันนี้

ในยุคที่เลยกิ่งพุทธกาลมาเช่นนี้ แม้พระภิกษุเราอาจจะสังคายนา (สัง-พร้อม คายนา-สวดสาธยาย สังคายนาคือสวดสาธยายพร้อมกัน) คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ได้ไม่ครบหมด เพราะมีมากมายเหลือเกินก็จริง แต่เราก็สามารถนำทสูตรสูตรมาสวดสาธยายกันได้ โดยไม่ยว่นัก สามารถแบ่งสวดสักวันละสักครึ่งชั่วโมง เวียนกันไป ไม่ถึงสัปดาห์หนึ่งก็สามารถสวดได้จนครบ นับเป็นการทำความคุ้นเคยกับพระธรรมอันเป็นหมวดหมู่เหล่านี้ไปด้วย และถ้านำมาศึกษากันอย่างเป็นระบบจริงจัง ทำเป็นหลักสูตรก็น่าจะดี ถือเป็นกาสังคายนาไปด้วยในตัว โดยเริ่มจากกลุ่มพวกเราเองกันก่อน เพราะถ้าเราเข้าใจหลักธรรมเป็นหมวดหมู่ที่หมดจด และเหมาะเจาะนี้ ได้จนคล่องปากขึ้นใจแล้ว ต่อไปก็สามารถนำไปใช้ในการเจริญธัมมานุสสติกรรมฐาน หรือนำไปใช้สอนได้อย่างเหมาะสมอีกด้วย ผู้รวบรวมจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้ยินเสียงสวดสาธยายบทนี้กันบ้าง หลังทำวัตรเช้าหลังทำวัตรเย็น ถ้าเริ่มได้แค่นี้ ก็จะช่วยให้ธรรมะมีชีวิตชีวาขึ้นมาบ้าง และพอจะหวังได้บ้างว่า ธรรมะที่แท้จะยังอยู่คู่เมืองไทยเราไปได้ จนตลอดห้าพันปีแห่งพระศาสนาของพระบรมศาสดา

จาทู จิรฺ สติ ฌโม

พระมหากีรติ ธีรปัญญา

วัดจากแดง

๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๑

ทศตฺรศตฺ

๓๕๐. เอวํ เม สุตํ - เอกํ สมยํ ภควา จมฺปาย วิหฺรติ คคฺคราย โปกฺขรณฺเีย ตีเร มหตฺตา ภิกฺขุสงฺฆเณน สหฺมึ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสฺเตหิ. ตตฺร โข อายสฺมา สาริปฺพุตฺโต ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “อาวุโส ภิกฺขเว”ติ.

“อาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขุ อายสฺมโต สาริปฺพุตฺตสฺส ปจฺจสฺสอฺสุ อายสฺมา สาริปฺพุตฺโต เอตทฺโวจ-
“ทศตฺตรํ ปวกฺขามิ ชมฺมํ นินฺพพานปฺตติยา.
ทฺกุขสฺส นตฺกิริยาย สพฺพคณฺถปฺปโมจณฺ”ฯ

เอโก ชมฺโม

๓๕๑. “เอโก อาวุโส ชมฺโม พหุการุ เอโก ชมฺโม ภเวตฺตพฺโพ เอโก ชมฺโม ปริณฺเวยโย เอโก ชมฺโม ปหาตพฺโพ เอโก ชมฺโม หานภาคิโย เอโก ชมฺโม วิเสสภาคิโย เอโก ชมฺโม ทฺุปฺปฏิวิชฺเฒ เอโก ชมฺโม อุปฺปาเทตพฺโพ เอโก ชมฺโม อภินฺเวยโย เอโก ชมฺโม สจฺฉิกาทพฺโพ.

(ก) “กตโม เอโก ชมฺโม พหุการุ?	อฺปฺปมาโท กุสฺเสสุ ชมฺเมสุ.	อฺย เอโก ชมฺโม พหุการุ.
(ข) “กตโม เอโก ชมฺโม ภเวตฺตพฺโพ?	กายคตาสติ สาทสฺหคตฺตา.	อฺย เอโก ชมฺโม ภเวตฺตพฺโพ.
(ค) “กตโม เอโก ชมฺโม ปริณฺเวยโย?	ผลฺโส สาสโว อุปาทานิโย.	อฺย เอโก ชมฺโม ปริณฺเวยโย.
(ง) “กตโม เอโก ชมฺโม ปหาตพฺโพ?	อสมฺมิมาโน.	อฺย เอโก ชมฺโม ปหาตพฺโพ.
(จ) “กตโม เอโก ชมฺโม หานภาคิโย?	อโยนิโส มนสิการุ.	อฺย เอโก ชมฺโม หานภาคิโย.
(ฉ) “กตโม เอโก ชมฺโม วิเสสภาคิโย?	โยนิโส มนสิการุ.	อฺย เอโก ชมฺโม วิเสสภาคิโย.
(ช) “กตโม เอโก ชมฺโม ทฺุปฺปฏิวิชฺเฒ?	อานนฺตริโก เจตฺตสมฺมาธิ.	อฺย เอโก ชมฺโม ทฺุปฺปฏิวิชฺเฒ.
(ซ) “กตโม เอโก ชมฺโม อุปฺปาเทตพฺโพ?	อฺกฺุปฺป ฌาณฺ.	อฺย เอโก ชมฺโม อุปฺปาเทตพฺโพ.
(ด) “กตโม เอโก ชมฺโม อภินฺเวยโย?	สพฺเพ สตฺตฺตา อาหารภฺุจฺติกา.	อฺย เอโก ชมฺโม อภินฺเวยโย.
(ณ) “กตโม เอโก ชมฺโม สจฺฉิกาทพฺโพ?	อฺกฺุปฺปา เจตฺตวิมฺุตฺติ.	อฺย เอโก ชมฺโม สจฺฉิกาทพฺโพ.
- “อิติ อิมํ ทสฺ ชมฺมา ภูตฺตา ตจฺฉา ตถา อวิตถา อนณฺณณฺถา สมฺมา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา.

ทฺุเว ชมฺมา

๓๕๒. “ทฺุเว ชมฺมา พหุการา ทฺุเว ชมฺมา ภเวตฺตพฺพา ทฺุเว ชมฺมา ปริณฺเวยยา ทฺุเว ชมฺมา ปหาตพฺพา ทฺุเว ชมฺมา หานภาคิยา ทฺุเว ชมฺมา วิเสสภาคิยา ทฺุเว ชมฺมา ทฺุปฺปฏิวิชฺเฒา ทฺุเว ชมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา ทฺุเว ชมฺมา อภินฺเวยยา ทฺุเว ชมฺมา สจฺฉิกาทพฺพา.

(ก) “กตเม ทฺุเว ชมฺมา พหุการา?	สฺติ จ สมฺปชฺฌณฺณจ.	อิมํ ทฺุเว ชมฺมา พหุการา.
(ข) “กตเม ทฺุเว ชมฺมา ภเวตฺตพฺพา?	สมฺเถ จ วิปฺสสนา จ.	อิมํ ทฺุเว ชมฺมา ภเวตฺตพฺพา.
(ค) “กตเม ทฺุเว ชมฺมา ปริณฺเวยยา?	นามณฺจ รฺุปณฺจ.	อิมํ ทฺุเว ชมฺมา ปริณฺเวยยา.
(ง) “กตเม ทฺุเว ชมฺมา ปหาตพฺพา?	อวิชฺชา จ ภเวตฺตพฺพา จ.	อิมํ ทฺุเว ชมฺมา ปหาตพฺพา.
(จ) “กตเม ทฺุเว ชมฺมา หานภาคิยา?	โทวจสฺสตา จ ปาปมิตฺตฺตา จ.	อิมํ ทฺุเว ชมฺมา หานภาคิยา.
(ฉ) “กตเม ทฺุเว ชมฺมา วิเสสภาคิยา?	โสวจสฺสตา จ กลฺยาณมิตฺตฺตา จ.	อิมํ ทฺุเว ชมฺมา วิเสสภาคิยา.
(ช) “กตเม ทฺุเว ชมฺมา ทฺุปฺปฏิวิชฺเฒา?	โย จ เหตุโย จ ปจฺจโย สตฺตฺตานํ สํกิลฺสาย	

โย จ เหตุ โย จ ปัจจโย สัตตทานํ วิสุทฺธิยา. อิมํ ทเว ชมฺมา ทุปฺปฏฺวิวิชฺฌา.

- (ข) “กตเม ทเว ชมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา? ทเว ฌาณานิ -
ชย ฌาณํ อนุปฺปาเท ฌาณํ. อิมํ ทเว ชมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา.
 - (ฌ) “กตเม ทเว ชมฺมา อภิญฺเวยยา? ทเว ชาติโย -
สงฺขตา จ ชาติ อสงฺขตา จ ชาติ. อิมํ ทเว ชมฺมา อภิญฺเวยยา.
 - (ญ) “กตเม ทเว ชมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา? วิชฺชา จ วิมฺุตฺติ จ. อิมํ ทเว ชมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา.
- “อิติ อิมํ วีสตี ชมฺมา ภูตา ตจฺจํ ตถา อวิตถา อนนฺถถา สมฺมา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา.

ตโย ชมฺมา

๓๕๓. “ตโย ชมฺมา พหุการา ตโย ชมฺมา ภาเวตพฺพา ตโย ชมฺมา ปริณฺเวยยา ตโย ชมฺมา ปหาตพฺพา
ตโย ชมฺมา หานภาคิยา ตโย ชมฺมา วิเสสภาคิยา ตโย ชมฺมา ทุปฺปฏฺวิวิชฺฌา ตโย ชมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา
ตโย ชมฺมา อภิญฺเวยยา ตโย ชมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา.

- (ก) “กตเม ตโย ชมฺมา พหุการา? สปุริสสํเสโว สหฺชมฺมสฺสวณํ ชมฺมานุชฺมมฺปฏฺปิปฺตติ. อิมํ ตโย ชมฺมา พหุการา.
 - (ข) “กตเม ตโย ชมฺมา ภาเวตพฺพา? ตโย สมาธิ - สวิตกฺโก สวิจาร์โร สมาธิ, อวิตกฺโก วิจารมฺโต สมาธิ,
อวิตกฺโก อวิจาร์โร สมาธิ. อิมํ ตโย ชมฺมา ภาเวตพฺพา.
 - (ค) “กตเม ตโย ชมฺมา ปริณฺเวยยา? ติสฺโส เวทนา - สุขา เวทนา ทุกฺขา เวทนา อทุกฺขมฺลฺลา เวทนา.
อิมํ ตโย ชมฺมา ปริณฺเวยยา.
 - (ฌ) “กตเม ตโย ชมฺมา ปหาตพฺพา? ติสฺโส ตณฺหา - กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา.
อิมํ ตโย ชมฺมา ปหาตพฺพา.
 - (ง) “กตเม ตโย ชมฺมา หานภาคิยา? ตีณิ อกุสลมฺูลานิ - โลโฆ อกุสลมฺูลํ โทโส อกุสลมฺูลํ โมโห อกุสลมฺูลํ.
อิมํ ตโย ชมฺมา หานภาคิยา.
 - (จ) “กตเม ตโย ชมฺมา วิเสสภาคิยา? ตีณิ กุสลมฺูลานิ - อโลโฆ กุสลมฺูลํ อโทโส กุสลมฺูลํ อโมโห กุสลมฺูลํ.
อิมํ ตโย ชมฺมา วิเสสภาคิยา.
 - (ฉ) “กตเม ตโย ชมฺมา ทุปฺปฏฺวิวิชฺฌา? ติสฺโส นิสฺสรณิยา ชาติโย -
กามานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิตฺถํ เนกฺขมฺมํ, รุปานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิตฺถํ อรูปํ.
ยํ โข ปน กิณฺจจิ ภูตํ สงฺขตํ ปฏฺิจจสมฺุปฺปนํ นโรโร ตสฺส นิสฺสรณํ. อิมํ ตโย ชมฺมา ทุปฺปฏฺวิวิชฺฌา.
 - (ช) “กตเม ตโย ชมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา? ตีณิ ฌาณานิ - อตีตํเส ฌาณํ อนาคตํเส ฌาณํ ปัจจุปฺปนํเส ฌาณํ.
อิมํ ตโย ชมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา.
 - (ฌ) “กตเม ตโย ชมฺมา อภิญฺเวยยา? ติสฺโส ชาติโย-กามชาติ รุปรชาติ อรูปชาติ. อิมํ ตโย ชมฺมา อภิญฺเวยยา.
 - (ญ) “กตเม ตโย ชมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา? ติสฺโส วิชฺชา - ปุพฺเพนิวาसानุสฺสตีถาณํ วิชฺชา,
สตุตทานํ จุตฺตูปฺปาเท ฌาณํ วิชฺชา, อาสวานํ ชย ฌาณํ วิชฺชา. อิมํ ตโย ชมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา.
- “อิติ อิมํ ติสฺ ชมฺมา ภูตา ตจฺจํ ตถา อวิตถา อนนฺถถา สมฺมา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา.

จตุตถาโร ฐมมา

๓๕๕. “จตุตถาโร ฐมมา พหุการา จตุตถาโร ฐมมา ภาเวตพพา จตุตถาโร ฐมมา ปริณญเญยา จตุตถาโร ฐมมา ปหตพพา จตุตถาโร ฐมมา หานภาคิยา จตุตถาโร ฐมมา วิเสสภาคิยา จตุตถาโร ฐมมา ทุปรปฏิวิฐฐา จตุตถาโร ฐมมา อุปรปาทพพา จตุตถาโร ฐมมา อภิญญเญยา จตุตถาโร ฐมมา สจฺฉิกาทพพา.

- (ก) “กตเม จตุตถาโร ฐมมา พหุการา? จตุตถาโร จกฺกานิ - ปตฺติรูปเทสวาโส สปรุริฐุปรนิสฺสโย อตฺตสมมาปณฺธิ ปุพฺเพ จ กตปุณฺณตา. อิมะ จตุตถาโร ฐมมา พหุการา.
- (ข) “กตเม จตุตถาโร ฐมมา ภาเวตพพา? จตุตถาโร สติปญฺ्ञานา - อิทาฐุโส ภิกฺขุ กายะ กายานุปรสฺสี วิหฺรติ อาตานิ สปรุชานโน สติมา วิเนยฺย โลกะ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. เวทนสฺสุ เวทนานุปรสฺสี วิหฺรติ อาตานิ สปรุชานโน สติมา วิเนยฺย โลกะ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. จิตฺเต จิตฺตานุปรสฺสี วิหฺรติ อาตานิ สปรุชานโน สติมา วิเนยฺย โลกะ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. ฐมเมสฺสุ ฐมมานุปรสฺสี วิหฺรติ อาตานิ สปรุชานโน สติมา วิเนยฺย โลกะ อภิชฺฌาโทมนสฺสํ. อิมะ จตุตถาโร ฐมมา ภาเวตพพา.
- (ค) “กตเม จตุตถาโร ฐมมา ปริณญเญยา? จตุตถาโร ออาหารา - กพฺพิกาโร ออาหารโ อโฬาริกโ วา สฺขุโม วา, ผลฺโส ทฺฐิตโย, มโนสญฺเจตนา ตติยา, วิญญานํ จตุตฺถํ. อิมะ จตุตถาโร ฐมมา ปริณญเญยา.
- (ฅ) “กตเม จตุตถาโร ฐมมา ปหตพพา? จตุตถาโร โอสมา - กาโมสไม ภโวสไม ทิฏฺฐโอสไม อวิฐุสไม. อิมะ จตุตถาโร ฐมมา ปหตพพา.
- (ง) “กตเม จตุตถาโร ฐมมา หานภาคิยา? จตุตถาโร โยคา - กามโยโค ภวโยโค ทิฏฺฐิโยโค อวิฐุชาโยโค. อิมะ จตุตถาโร ฐมมา หานภาคิยา.
- (จ) “กตเม จตุตถาโร ฐมมา วิเสสภาคิยา? จตุตถาโร วิสญโอบคา - กามโยควิสโยโค ภวโยควิสโยโค ทิฏฺฐิโยควิสโยโค อวิฐุชาโยควิสโยโค. อิมะ จตุตถาโร ฐมมา วิเสสภาคิยา.
- (ฉ) “กตเม จตุตถาโร ฐมมา ทุปรปฏิวิฐฐา? จตุตถาโร สมาริ - หานภาคิโย สมาริ จิตฺติภาคิโย สมาริ วิเสสภาคิโย สมาริ นิพฺเพชภาคิโย สมาริ. อิมะ จตุตถาโร ฐมมา ทุปรปฏิวิฐฐา.
- (ช) “กตเม จตุตถาโร ฐมมา อุปรปาทพพา? จตุตถาโร ฅาณานิ - ฐมเม ฅาณํ อหนฺเว ฅาณํ ปรีเย ฅาณํ สปรุมุติยา ฅาณํ. อิมะ จตุตถาโร ฐมมา อุปรปาทพพา.
- (ฅ) “กตเม จตุตถาโร ฐมมา อภิญญเญยา? จตุตถาโร อริยสจฺจานิ - ทฺกขํ อริยสจฺจํ ทฺกขสปรุทโย อริยสจฺจํ ทฺกขนิโรโร อริยสจฺจํ ทฺกขนิโรโรคามินิ ปฏฺิปปา อริยสจฺจํ. อิมะ จตุตถาโร ฐมมา อภิญญเญยา.
- (ญ) “กตเม จตุตถาโร ฐมมา สจฺฉิกาทพพา? จตุตถาโร สามญญผลานิ - โสตาปตฺติผลํ สกทาคามิผลํ อนาคามิผลํ อรหตฺตผลํ อิมะ จตุตถาโร ฐมมา สจฺฉิกาทพพา.
- “อิติ อิมะ จตุตถาโร ฐมมา ฐฐา ตจฺฉา ตถา อวิตถา อนญญถา สปรุมา ตถาคเตน อภิสปรุพฺพา.

ปณจ ฌมมา

๓๕๕. “ปณจ ฌมมา พหุการา ปณจ ฌมมา ภาเวตพพา ปณจ ฌมมา ปริญญะเยเยยา ปณจ ฌมมา ปหาตพพา ปณจ ฌมมา หานภาคิยา ปณจ ฌมมา วิเสสภาคิยา ปณจ ฌมมา ทุปปฏิวิชฌมา ปณจ ฌมมา อุปปาเทตพพา ปณจ ฌมมา อภิญญะเยเยยา ปณจ ฌมมา สจฺจิกาตพพา.

(ก) “กตเม ปณจ ฌมมา พหุการา? ปณจ ปธานิยงคานิ - อิทาสุโส ภิกขุ

สทฺโธ โหติ สทฺทหติ ตถาคตสฺส โพธิ ‘อิตปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมุพฺพุโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน
สุคโต โลกวินฺนุ อนฺุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา’ติ.

อปปาพาทโหติ อปปาตงฺโก สมเวปากินิยา คหณิยา สมนฺนาคโต นาทิสีตาย นาจฺจุณฺหาย มชฺฌิมาย
ปธานกฺขมาย.

อสฺสโหติ อมายาวิ ยถาภูตมตฺตทานํ อาวีกตฺตา สตฺถริ วา วิญฺญสุ วา สพฺรหมจาริสฺสุ.

อารทฺฐวีริเย วิหริติ อกฺุสลาณํ ฌมมานํ ปหานาย กุสลาณํ ฌมมานํ อุปสมฺปทาย ทามวา ทพฺพรกฺกโม
อนิกฺขิตตฺตฺตฺโร กุสเลสุ ฌมเมสุ.

ปณญวา โหติ อุทยตฺถคามินิยา ปณญาย สมนฺนาคโต อริยาย นิพฺเพทิกาย สมมา ทุกฺขกฺขยคามินิยา.
อิเม ปณจ ฌมมา พหุการา.

(ข) “กตเม ปณจ ฌมมา ภาเวตพพา? ปณจจงฺคิโก สมมาสมาธิ -

ปีติผรณตา สุขผรณตา เจโตผรณตา อาโลกผรณตา ปจฺจเวกฺขณนิมิตฺตํ. อิเม ปณจ ฌมมา ภาเวตพพา.

(ค) “กตเม ปณจ ฌมมา ปริญญะเยเยยา? ปณจฺจุปาทานกฺขนฺธา -

รูปฺปาทานกฺขนฺโธ เวทฺนฺปาทานกฺขนฺโธ สณฺณฺปาทานกฺขนฺโธ สงฺขารฺปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณฺปาทานกฺขนฺโธ.
อิเม ปณจ ฌมมา ปริญญะเยเยยา.

(ง) “กตเม ปณจ ฌมมา ปหาตพพา? ปณจ นีวรณานิ -

กามจฺจนฺทนีวรณํ พฺยาปาทนีวรณํ ถินมิทฺทนีวรณํ อุทฺทจจกฺกุจจนีวรณํ วิจิกิจฺจานีวรณํ.

อิเม ปณจ ฌมมา ปหาตพพา.

(จ) “กตเม ปณจ ฌมมา หานภาคิยา? ปณจ เจโตชิลลา -

อิตาสุโส ภิกขุ สตฺถริ กงฺขติ วิจิกิจฺจติ นาทิมฺุจฺจติ น สมฺปสีทติ. โย โส อาวฺโส ภิกขุ สตฺถริ กงฺขติ วิจิกิจฺจติ
นาทิมฺุจฺจติ น สมฺปสีทติ ตสฺส จิตฺตํ น นมฺติ อาตปฺปาย อนฺุโยคาย สาทจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ น นมฺติ
อาตปฺปาย อนฺุโยคาย สาทจฺจาย ปธานาย อยํ ปจฺโม เจโตชิลโล.

“ปฺน จปรํ อาวฺโส ภิกขุ ฌมเม กงฺขติ วิจิกิจฺจติ นาทิมฺุจฺจติ น สมฺปสีทติ. โย โส อาวฺโส ภิกขุ ฌมเม กงฺขติ วิจิกิจฺจติ
นาทิมฺุจฺจติ น สมฺปสีทติ ตสฺส จิตฺตํ น นมฺติ อาตปฺปาย อนฺุโยคาย สาทจฺจาย ปธานาย. ยสฺส จิตฺตํ น นมฺติ
อาตปฺปาย อนฺุโยคาย สาทจฺจาย ปธานาย อยํ ทฺติโย เจโตชิลโล.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุ สงฺฆे กงฺขติ วิจิกิฉจฺติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีหติ. โย โส อวฺโส ภิกฺขุ สงฺฆे กงฺขติ วิจิกิฉจฺติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีหติ ตสฺส จิตฺตํ น นมฺติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปชานาย. ยสฺส จิตฺตํ น นมฺติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปชานาย อयํ ตติโย เจโตชฺชิลो.”

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุ ลิกฺขาย กงฺขติ วิจิกิฉจฺติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีหติ. โย โส อวฺโส ภิกฺขุ ลิกฺขาย กงฺขติ วิจิกิฉจฺติ นาธิมุจฺจติ น สมฺปสีหติ ตสฺส จิตฺตํ น นมฺติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปชานาย. ยสฺส จิตฺตํ น นมฺติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปชานาย อयํ จตุตฺถो เจโตชฺชิลो.”

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุ สฺพรหมจาร์สี กุปีโต โหติ อนตฺตมโน อาหตจิตฺโต ชิลชาโต โย โส อวฺโส ภิกฺขุ สฺพรหมจาร์สี กุปีโต โหติ อนตฺตมโน อาหตจิตฺโต ชิลชาโต ตสฺส จิตฺตํ น นมฺติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปชานาย. ยสฺส จิตฺตํ น นมฺติ อาตปฺปาย อนุโยคาย สาตจฺจาย ปชานาย. อयํ ปณฺจโม เจโตชฺชิลो.”
อิเม ปณฺจ ฅมฺมา หานภาคิยา.

(จ) “กตเม ปณฺจ ฅมฺมา วิเสสภาคิยา? ปณฺจินฺทริยานิ -
สทฺธิทฺธิริยํ วิริยินฺทริยํ สติทฺธิริยํ สมာธิทฺธิริยํ ปณฺณินฺทริยํ. อิเม ปณฺจ ฅมฺมา วิเสสภาคิยา.”

(ฉ) “กตเม ปณฺจ ฅมฺมา ทุปรปฏิวิชฺฌมา? ปณฺจ นิสฺสรณิยา ธาตุโย -
อิธาวฺโส ภิกฺขุโน กามे มนสิกรโธโต กามेषฺสุ จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น ปสีหติ น สนฺติภฺจฺจติ น วิมุจฺจติ. เนกขมฺมํ โข ปนสฺส มนสิกรโธโต เนกขมฺเม จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีหติ สนฺติภฺจฺจติ วิมุจฺจติ. ตสฺส ตํ จิตฺตํ สุกตํ สฺภาวิทํ สฺวภูจิจิตฺตํ สฺวิมฺมุตฺตํ วิสํยุตฺตํ กามะหิ. เย จ กามปจฺจยา อุปรชฺชนฺติ อาสวา วิฆาตา ปริฬาหา มุตฺโต โส เตหิ. น โส ตํ เวทณํ เวเทติ. อิทมกฺขาตํ กามานํ นิสฺสรณํ.”

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุโน พฺยาปาหํ มนสิกรโธโต พฺยาปาเห จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น ปสีหติ น สนฺติภฺจฺจติ น วิมุจฺจติ. อพฺยาปาหํ โข ปนสฺส มนสิกรโธโต อพฺยาปาเห จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีหติ สนฺติภฺจฺจติ วิมุจฺจติ. ตสฺส ตํ จิตฺตํ สุกตํ สฺภาวิทํ สฺวภูจิจิตฺตํ สฺวิมฺมุตฺตํ วิสํยุตฺตํ พฺยาปาเห. เย จ พฺยาปาหปจฺจยา อุปรชฺชนฺติ อาสวา วิฆาตา ปริฬาหา มุตฺโต โส เตหิ. น โส ตํ เวทณํ เวเทติ. อิทมกฺขาตํ พฺยาปาหสฺส นิสฺสรณํ.”

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุโน วิหะลํ มนสิกรโธโต วิหะสาย จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น ปสีหติ น สนฺติภฺจฺจติ น วิมุจฺจติ. อวิหะลํ โข ปนสฺส มนสิกรโธโต อวิหะสาย จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีหติ สนฺติภฺจฺจติ วิมุจฺจติ. ตสฺส ตํ จิตฺตํ สุกตํ สฺภาวิทํ สฺวภูจิจิตฺตํ สฺวิมฺมุตฺตํ วิสํยุตฺตํ วิหะสาย. เย จ วิหะสาปจฺจยา อุปรชฺชนฺติ อาสวา วิฆาตา ปริฬาหา มุตฺโต โส เตหิ. น โส ตํ เวทณํ เวเทติ. อิทมกฺขาตํ วิหะสาย นิสฺสรณํ.”

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุโน รุเป มนสิกรโธโต รุเปสฺสุ จิตฺตํ น ปกฺขนฺทติ น ปสีหติ น สนฺติภฺจฺจติ น วิมุจฺจติ. อรุเป โข ปนสฺส มนสิกรโธโต อรุเป จิตฺตํ ปกฺขนฺทติ ปสีหติ สนฺติภฺจฺจติ วิมุจฺจติ. ตสฺส ตํ จิตฺตํ สุกตํ สฺภาวิทํ สฺวภูจิจิตฺตํ สฺวิมฺมุตฺตํ วิสํยุตฺตํ รุเปหิ. เย จ รุเปปจฺจยา อุปรชฺชนฺติ อาสวา วิฆาตา ปริฬาหา มุตฺโต โส เตหิ. น โส ตํ เวทณํ เวเทติ. อิทมกฺขาตํ รุปานํ นิสฺสรณํ.”

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุโน สกฺกาเย มนสิโกโรโต สกฺกาเย จิตฺตํ น ปกฺขนฺหติ น ปสฺสตี น สนฺติภูจฺติ น วิมุจฺจติ. สกฺกาเยนิโรธํ โข ปนสฺส มนสิโกโรโต สกฺกาเยนิโรธเจ จิตฺตํ ปกฺขนฺหติ ปสฺสตี สนฺติภูจฺติ วิมุจฺจติ. ตสฺส ตํ จิตฺตํ สุคตํ สุภาวิทํ สุวฺภูจฺติํ สุวิมุตฺตํ วิสํยุตฺตํ สกฺกาเยน. เอ จ สกฺกาเยปจฺจยา อุปฺปชฺชนฺติ อาสวา วิฆาตา ปริฬาหามุตฺโต โส เตหิ. น โส ตํ เวทณํ เวเทติ. อิทมกฺขาตํ สกฺกาเยสฺส นิสฺสรณํ. อิมเ ปณฺจ ธมฺมา ทุปฺปฏฺวิชฺฌมา.

- (ช) “กตเม ปณฺจ ธมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา? ปณฺจ ฌาณิโก สมฺมาสมาธิ
‘อโย สมาธิ ปจฺจุปฺปนฺนสฺสฺสฺส เจว อายติณฺจ สุขวิปาโก’ติ ปจฺจตฺตํเยว ฌาณํ อุปฺปชฺชติ.
‘อโย สมาธิ อริโย นีรามิสฺส’ติ ปจฺจตฺตํเยว ฌาณํ อุปฺปชฺชติ.
‘อโย สมาธิ อกาปฺริสเสวิโต’ติ ปจฺจตฺตํเยว ฌาณํ อุปฺปชฺชติ.
‘อโย สมาธิ สนฺโต ปณฺีโต ปฏฺิปปสฺสทฺธทฺธโร เอโกทิมาวาธิตโต น สสงฺขารนิกฺคยหวาริตโต’ติ
ปจฺจตฺตํเยว ฌาณํ อุปฺปชฺชติ.
‘โส โข ปนาหํ อิมํ สมาธิ สโตว สมากฺขชามิ สโต วุจฺจหามิ’ติ ปจฺจตฺตํเยว ฌาณํ อุปฺปชฺชติ.
อิมเ ปณฺจ ธมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา.

(ฌ) “กตเม ปณฺจ ธมฺมา อภิญฺเญยฺยา? ปณฺจ วิมุตฺตตายตนฺนํ - อิทวฺโส ภิกฺขุโน สตฺถา ธมฺมํ เทเสติ อณฺณตโร วา ครุจฺจณานิโย สพฺรหฺมจาริ. ยถา ยถา อวฺโส ภิกฺขุโน สตฺถา ธมฺมํ เทเสติ อณฺณตโร วา ครุจฺจณานิโย สพฺรหฺมจาริ ตถา ตถา โส ตสฺมี ธมฺเม อตฺถปฺปฏฺิสฺสเวทึ จ โหติ ธมฺมปฏฺิสฺสเวทึ จ. ตสฺส อตฺถปฺปฏฺิสฺสเวทึโน ธมฺมปฏฺิสฺสเวทึโน ปาโมชฺชํ ชายติ, ปมฺุทิตสฺส ปิตี ชายติ, ปิตีมนสฺส กาโย ปสฺสสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขีโน จิตฺตํ สมากฺขยติ. อิทํ ปจฺมํ วิมุตฺตตายตนํ.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุโน น เหว โข สตฺถา ธมฺมํ เทเสติ อณฺณตโร วา ครุจฺจณานิโย สพฺรหฺมจาริ อปิ จ โข ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสติ ยถา ยถา อวฺโส ภิกฺขุ ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสติ. ตถา ตถา โส ตสฺมี ธมฺเม อตฺถปฺปฏฺิสฺสเวทึ จ โหติ ธมฺมปฏฺิสฺสเวทึ จ. ตสฺส อตฺถปฺปฏฺิสฺสเวทึโน ธมฺมปฏฺิสฺสเวทึโน ปาโมชฺชํ ชายติ, ปมฺุทิตสฺส ปิตี ชายติ, ปิตีมนสฺส กาโย ปสฺสสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขีโน จิตฺตํ สมากฺขยติ. อิทํ ทฺุติยํ วิมุตฺตตายตนํ.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุโน น เหว โข สตฺถา ธมฺมํ เทเสติ อณฺณตโร วา ครุจฺจณานิโย สพฺรหฺมจาริ นปิ ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสติ. อปิ จ โข ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน สชฺฌายํ กโรติ. ยถา ยถา อวฺโส ภิกฺขุ ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน สชฺฌายํ กโรติ ตถา ตถา โส ตสฺมี ธมฺเม อตฺถปฺปฏฺิสฺสเวทึ จ โหติ ธมฺมปฏฺิสฺสเวทึ จ. ตสฺส อตฺถปฺปฏฺิสฺสเวทึโน ธมฺมปฏฺิสฺสเวทึโน ปาโมชฺชํ ชายติ, ปมฺุทิตสฺส ปิตี ชายติ, ปิตีมนสฺส กาโย ปสฺสสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวเทติ, สุขีโน จิตฺตํ สมากฺขยติ. อิทํ ตฺุติยํ วิมุตฺตตายตนํ.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุโน น เหว โข สตฺถา ธมฺมํ เทเสติ อณฺณตโร วา ครุจฺจณานิโย สพฺรหฺมจาริ นปิ ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสติ นปิ ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน สชฺฌายํ กโรติ. อปิ จ โข ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เจตสา อนฺุวิตกฺเกติ อนฺุวิจारेติ มนฺสาณฺุเปกฺขติ. ยถา ยถา อวฺโส ภิกฺขุ ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เจตสา อนฺุวิตกฺเกติ อนฺุวิจारेติ มนฺสาณฺุเปกฺขติ ตถา ตถา โส ตสฺมี ธมฺเม อตฺถปฺปฏฺิสฺสเวทึ จ โหติ

ธมฺมปฏิสัณฺเฑสิ จ. ตสฺส อตฺถปฺปฏิสัณฺเฑสิโน ธมฺมปฏิสัณฺเฑสิโน ปาโมชฺชํ ชายติ, ปมฺพิตตสฺส ปิตฺติ ชายติ, ปิตฺติมนสฺส กายํ ปสฺสสมฺภตฺติ, ปสฺสสทฺทกาโย สุขํ เวเทติ, สุขีโน จิตฺตํ สมาริทยติ. อิทํ จตฺตถณฺํ วิมุตฺตตายตฺตํ.

“ปุณ จปรํ อวฺวโส ภิกฺขุโน น เหว โข สตฺถา ธมฺมํ เทเสติ อณฺเวยโร วา ครุญฺจจาณิโย สพฺรหฺมจาริ นاپิ ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสติ นاپิ ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน สขฺขมฺยาญํ กโรติ นاپิ ยถาสฺตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เจตสา อนฺุวิตกฺเกติ อนฺุวิจาเรติ มนฺสาณฺุเปกฺขติ; อปิ จ ชฺวสฺส อณฺเวยตรํ สมาริณิมิตฺตํ สุกฺคหิตํ โหติ สฺมฺนลิกิตํ สฺวปฺচারิตํ สฺวปฺปฏิวิทฺธํ ปณฺเวยาย. ยถา ยถา อวฺวโส ภิกฺขุโน อณฺเวยตรํ สมาริณิมิตฺตํ สุกฺคหิตํ โหติ สฺมฺนลิกิตํ สฺวปฺचारิตํ สฺวปฺปฏิวิทฺธํ ปณฺเวยาย. ตถา ตถา โส ตสฺมี ธมฺเม อตฺถปฺปฏิสัณฺเฑสิ จ โหติ ธมฺมปฏิสัณฺเฑสิ จ. ตสฺส อตฺถปฺปฏิสัณฺเฑสิโน ธมฺมปฏิสัณฺเฑสิโน ปาโมชฺชํ ชายติ, ปมฺพิตตสฺส ปิตฺติ ชายติ, ปิตฺติมนสฺส กายํ ปสฺสสมฺภตฺติ, ปสฺสสทฺทกาโย สุขํ เวเทติ, สุขีโน จิตฺตํ สมาริทยติ. อิทํ ปณฺจมํ วิมุตฺตตายตฺตํ. อิมํ ปณฺจ ธมฺมา อภิญฺเวยยา.

(ญ) “กตฺเม ปณฺจ ธมฺมา สจฺจิกาทพฺพา? ปณฺจ ธมฺมกฺขนฺธา : สีลกฺขนฺโธ สมาริกฺขนฺโธ ปณฺเวยากฺขนฺโธ วิมุตฺตติกฺขนฺโธ วิมุตฺตติวณฺทสฺสนกฺขนฺโธ. อิมํ ปณฺจ ธมฺมา สจฺจิกาทพฺพา. “อิติ อิมํ ปณฺเวยาส ธมฺมา ฐฺฐา ตจฺจํ ตถา อวิตฺถา อนณฺเวยธา สมฺมา ตถาคเตน อภิสมฺพฺพฺธา.

จ ธมฺมา

๓๕๖. “จ ธมฺมา พหุการา จ ธมฺมา ภาเวตพฺพา จ ธมฺมา ปริณฺเวยยา จ ธมฺมา ปหาตพฺพา จ ธมฺมา ทานภาคิยา จ ธมฺมา วิเสสภาคิยา จ ธมฺมา ทฺวปฺปฏิวิทฺธมา จ ธมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา จ ธมฺมา อภิญฺเวยยา จ ธมฺมา สจฺจิกาทพฺพา.

(ก) “กตฺเม จ ธมฺมา พหุการา? จ สารณิยา ธมฺมา. อิวฺวโส ภิกฺขุโน เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฺภุจิตํ โหติ สพฺรหฺมจาริสฺสุ อาริ เจว รโห จ อยมฺปิ ธมฺโม สารณิโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกัภวาวาย สัวตฺตติ.

“ปุณ จปรํ อวฺวโส ภิกฺขุโน เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฺภุจิตํ โหติ สพฺรหฺมจาริสฺสุ อาริ เจว รโห จ อยมฺปิ ธมฺโม สารณิโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกัภวาวาย สัวตฺตติ.

“ปุณ จปรํ อวฺวโส ภิกฺขุโน เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฺภุจิตํ โหติ สพฺรหฺมจาริสฺสุ อาริ เจว รโห จ อยมฺปิ ธมฺโม สารณิโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกัภวาวาย สัวตฺตติ.

“ปุณ จปรํ อวฺวโส ภิกฺขุ เอ เต ลามา ธมฺมิกา ธมฺมสทฺธา อนฺุตมโส ปตฺตปฺริยาปณฺนมตฺตมฺปิ ตถารูเปหิ ลาภะหิ อปฺปปฏิวิทฺธตฺตโณคิ โหติ สีลวณฺเตหิ สพฺรหฺมจาริหิ สาธารณโณคิ อยมฺปิ ธมฺโม สารณิโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกัภวาวาย สัวตฺตติ.

“ปุณ จปรํ อวฺวโส ภิกฺขุ ยานิ ตานิ สีลานิ อฆณฺฑทานิ อจฺจิทฺทานิ อสพฺลานิ อกมฺมาसानิ ภูชิสฺसानิ วิณฺญปฺปสฺตถานิ อปฺรามญฺจจาณิ สมาริสัวตฺตนิทานิ ตถารูเปสฺสุ สีเลสฺสุ สีลสามณฺเวยคโธ วิหฺรติ สพฺรหฺมจาริหิ อาริ เจว รโห จ อยมฺปิ ธมฺโม สารณิโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกัภวาวาย สัวตฺตติ.

“ปุ่น จปรํ อวฺโส ภิกฺขุ ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นียยานิกา นียยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ตถารูปาย ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิ สามณฺณคโถ วิหฺรติ สฺพฺรหฺมจารีหิ อวิ เจว รโห จ อยมฺปิ ฌมฺโม สารณียํ ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอภีภาวาย สํวตฺตติ. อิมํ จ ฌมฺมา พหุการา.

(ข) “กตเม จ ฌมฺมา ภาเวตพฺพา? จ อนฺุสฺสตีฏฺฐานานิ -
พฺพฺพานุสฺสตี ฌมฺมานุสฺสตี สงฺฆานุสฺสตี สีสานุสฺสตี จาคานุสฺสตี เทวตานุสฺสตี. อิมํ จ ฌมฺมา ภาเวตพฺพา.

(ค) “กตเม จ ฌมฺมา ปริณฺณเยยฺยา? จ อชฺฌตฺตติกาणि อายตนาणि -
จกฺขายตํ โสตายตํ ฆานายตํ ชิวฺหายตํ กายายตํ มนํายตํ. อิมํ จ ฌมฺมา ปริณฺณเยยฺยา.

(ง) “กตเม จ ฌมฺมา ปหาตพฺพา? จ ตณฺหากายา -
รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คนฺธตณฺหา รสตณฺหา โผฏฺฐพฺพตณฺหา ฌมฺมตณฺหา. อิมํ จ ฌมฺมา ปหาตพฺพา.

(จ) “กตเม จ ฌมฺมา ทานภาคิยา? จ อการวา - อิทาวฺโส ภิกฺขุ สฺตฺถริ อการโว วิหฺรติ อปฺปติสฺโส.
ฌมฺเม อการโว วิหฺรติ อปฺปติสฺโส. สงฺฆे อการโว วิหฺรติ อปฺปติสฺโส.
สิกฺขาย อการโว วิหฺรติ อปฺปติสฺโส. อปฺปมาเท อการโว วิหฺรติ อปฺปติสฺโส.
ปฏฺฐิสฺนถาเร อการโว วิหฺรติ อปฺปติสฺโส. อิมํ จ ฌมฺมา ทานภาคิยา.

(ฉ) “กตเม จ ฌมฺมา วิเสสภาคิยา? จ คารวา - อิทาวฺโส ภิกฺขุ สฺตฺถริ สคารโว วิหฺรติ สปฺปติสฺโส
ฌมฺเม สคารโว วิหฺรติ สปฺปติสฺโส สงฺฆे สคารโว วิหฺรติ สปฺปติสฺโส
สิกฺขาย สคารโว วิหฺรติ สปฺปติสฺโส อปฺปมาเท สคารโว วิหฺรติ สปฺปติสฺโส
ปฏฺฐิสฺนถาเร สคารโว วิหฺรติ สปฺปติสฺโส. อิมํ จ ฌมฺมา วิเสสภาคิยา.

(ช) “กตเม จ ฌมฺมา ทุปฺปฏฺฐิชาดมา? จ นิสฺสรณียา ธาตุโย -
อิตาวฺโส ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย ‘เมตฺตทา หิ โข เม เจโตวิมฺุตตี ภาวิตา พหุสสิกฺตา ยานีกฺตา วตฺถุกฺตา อนฺุฏฺฐิตา
ปริจิตฺตา สฺสมารทฺธา อถ จ ปน เม พฺยาปาโท จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐจฺตี’ติ. โส ‘มา เหว’ ติสฺส วจฺนีโย ‘มายสฺมา
เอวํ อวจ มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ น หิ สาธุ ภควโถ อพฺภกฺขานํ น หิ ภควา เอวํ วเทยฺย. อฏฺฐจฺณเมตํ อวฺโส
อนวกาโส ยํ เมตฺตตาย เจโตวิมฺุตติยา ภาวิตาย พหุสสิกฺตตาย ยานีกฺตตาย วตฺถุกฺตตาย อนฺุฏฺฐิตาย ปริจิตฺตตาย
สฺสมารทฺธาย. อถ จ ปนสฺส พฺยาปาโท จิตฺตํ ปริยาทาย จสฺสตี เนตํ จานํ วิชฺชติ. นิสฺสรณํ เหนตํ อวฺโส
พฺยาปาทสฺส ยทฺธิเมตฺตทา เจโตวิมฺุตตี’ติ.

“อิธ ปนาวฺโส ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย ‘กรฺุณา หิ โข เม เจโตวิมฺุตตี ภาวิตา พหุสสิกฺตา ยานีกฺตา วตฺถุกฺตา อนฺุฏฺฐิตา ปริจิตฺตา
สฺสมารทฺธา. อถ จ ปน เม วิเหสา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐจฺตี’ติ โส ‘มา เหว’ ติสฺส วจฺนีโย ‘มายสฺมา เอวํ อวจ
มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ น หิ สาธุ ภควโถ อพฺภกฺขานํ น หิ ภควา เอวํ วเทยฺย. อฏฺฐจฺณเมตํ อวฺโส อนวกาโส
ยํ กรฺุณาย เจโตวิมฺุตติยา ภาวิตาย พหุสสิกฺตตาย ยานีกฺตตาย วตฺถุกฺตตาย อนฺุฏฺฐิตาย ปริจิตฺตตาย สฺสมารทฺธาย
อถ จ ปนสฺส วิเหสา จิตฺตํ ปริยาทาย จสฺสตี เนตํ จานํ วิชฺชติ. นิสฺสรณํ เหนตํ อวฺโส วิเหสาย ยทฺธิเมตฺตทา
เจโตวิมฺุตตี’ติ.

“อิธ ปนาวุโส ภิกขุ เอวံ วเทยฺย ‘มูทิตา หิ โข เม เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตถุกตา อญฺญจिता ปริจิตา สุตฺตมารทฺธา. อถ จ ปน เม อรติ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐจฺตี’ติ. โส ‘มา เหว’ ติสฺส วจนีโย “มายสฺมา เอวํ อวจ มา ภควนฺตํ อพฺภากิจฺชि น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ น หิ ภควา เอวံ วเทยฺย. อญฺ्ञจานเมตํ อวฺวโส อนวกาโส ยํ มูทิตาย เจโตวิมุตฺติยา ภาวิตาย พหุลีกตายน ยานีกตายน วตถุกตายน อญฺญจิตายน ปริจิตาย สุตฺตมารทฺธาย อถ จ ปนสฺส อรติ จิตฺตํ ปริยาทาย จสฺสตี เนตํ จานํ วิชฺชตี. นิสฺสรณํ เหนตํ อวฺวโส อรติยา ยทิทํ มูทิตา เจโตวิมุตฺตี’ติ.

“อิธ ปนาวุโส ภิกขุ เอวံ วเทยฺย ‘อุเปกฺขา หิ โข เม เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตถุกตา อญฺญจिता ปริจิตา สุตฺตมารทฺธา. อถ จ ปน เม ราโค จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐจฺตี’ติ. โส ‘มา เหว’ ติสฺส วจนีโย ‘มายสฺมา เอวํ อวจ มา ภควนฺตํ อพฺภากิจฺชิ น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ น หิ ภควา เอวံ วเทยฺย. อญฺ्ञจานเมตํ อวฺวโส อนวกาโส ยํ อุเปกฺขาย เจโตวิมุตฺติยา ภาวิตาย พหุลีกตายน ยานีกตายน วตถุกตายน อญฺญจิตายน ปริจิตาย สุตฺตมารทฺธาย อถ จ ปนสฺส ราโค จิตฺตํ ปริยาทาย จสฺสตี เนตํ จานํ วิชฺชตี. นิสฺสรณํ เหนตํ อวฺวโส รากสฺส ยทิทํ อุเปกฺขา เจโตวิมุตฺตี’ติ.

“อิธ ปนาวุโส ภิกขุ เอวံ วเทยฺย ‘อนิมิตฺตา หิ โข เม เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตถุกตา อญฺญจिता ปริจิตา สุตฺตมารทฺธา. อถ จ ปน เม นิมิตฺตานุสาริ วิญญาณํ โหตี’ติ. โส ‘มา เหว’ ติสฺส วจนีโย ‘มายสฺมา เอวํ อวจ มา ภควนฺตํ อพฺภากิจฺชิ น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ น หิ ภควา เอวံ วเทยฺย. อญฺ्ञจานเมตํ อวฺวโส อนวกาโส ยํ อนิมิตฺตายน เจโตวิมุตฺติยา ภาวิตาย พหุลีกตายน ยานีกตายน วตถุกตายน อญฺญจิตายน ปริจิตาย สุตฺตมารทฺธาย อถ จ ปนสฺส นิมิตฺตานุสาริ วิญญาณํ ภวิสฺสตี เนตํ จานํ วิชฺชตี. นิสฺสรณํ เหนตํ อวฺวโส สพฺพนิมิตฺตานํ ยทิทํ อนิมิตฺตา เจโตวิมุตฺตี’ติ.

“อิธ ปนาวุโส ภิกขุ เอวံ วเทยฺย ‘อสมฺมิตฺติ โข เม วิคตํ อยมหมสมฺมิตฺติ น สมฺนุปลสฺสามิ อถ จ ปน เม วิจิจฺจนา กถงฺกถา สลฺลํ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐจฺตี’ติ. โส ‘มา เหว’ ติสฺส วจนีโย ‘มายสฺมา เอวํ อวจ มา ภควนฺตํ อพฺภากิจฺชิ น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ น หิ ภควา เอวံ วเทยฺย. อญฺ्ञจานเมตํ อวฺวโส อนวกาโส ยํ อสมฺมิตฺติ วิคเต อยมหมสมฺมิตฺติ อสมฺนุปลสฺสโต อถ จ ปนสฺส วิจิจฺจนา กถงฺกถาสลฺลํ จิตฺตํ ปริยาทาย จสฺสตี เนตํ จานํ วิชฺชตี. นิสฺสรณํ เหนตํ อวฺวโส วิจิจฺจนา กถงฺกถาสลฺลสฺส ยทิทํ อสมฺมิมานสมฺมุคฺขมาโต’ติ.

อิเม ฉ ฐมฺมา อุปฺปทวิชฺชมา.

- (ช) “กตเม ฉ ฐมฺมา อุปฺปาทตพฺพา? ฉ สตตวิหारा. อิธาวุโส ภิกขุ
จกฺขุณา รูปํ ทิสฺวา	เนว สุมฺโน โหตี น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหริตี สโต สมฺปชานโน.
โสเตน สทฺทํ สุตฺวา	เนว สุมฺโน โหตี น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหริตี สโต สมฺปชานโน.
ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา	เนว สุมฺโน โหตี น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหริตี สโต สมฺปชานโน.
ชีวฺหาย รสํ สายิตฺวา	เนว สุมฺโน โหตี น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหริตี สโต สมฺปชานโน.
กาเยน โผฏฺฐจพฺพํ ผุสฺสิตฺวา	เนว สุมฺโน โหตี น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหริตี สโต สมฺปชานโน.
มนสา ฐมฺมํ วิญญาเย	เนว สุมฺโน โหตี น ทุมฺมโน อุเปกฺขโก วิหริตี สโต สมฺปชานโน.
- อิเม ฉ ฐมฺมา อุปฺปาทตพฺพา.

(ณ) “กตเม จ ฌมา อภิญญเยยา? จ อนุตฺตริยานิ - ทสฺสนานุตฺตริยํ สวณานุตฺตริยํ ลากานุตฺตริยํ
สิทฺธานุตฺตริยํ ปาริจฺฉิยานุตฺตริยํ อนุสฺสทานุตฺตริยํ. อิมะ จ ฌมา อภิญญเยยา.

(ญ) “กตเม จ ฌมา สจฺฉิกาทพฺพา? จ อภิญญา -

อิธาวุโส ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทธิวิธํ ปจฺจนุโมติ เอโกปิ หุตฺวา พุทฺธา โหติ พุทฺธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ. อาริภาวํ
ติโรภาวํ ติโรภฺภูตํ ติโรปการํ ติโรปพพตํ อสชฺชมาเน คจฺฉติ เสยฺยถาปิ อากาเส ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรติ
เสยฺยถาปิ อุทเท. อุทเทปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉติ เสยฺยถาปิ ปถวิยํ. อากาเสปิ ปลฺลงฺเกณ กมฺติ เสยฺยถาปิ ปกฺขี
สกุณํ. อิมะปิ จนฺทิมสฺสุริเย เอวํมหิทธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปรามสฺติ ปริมชฺชติ. ยาวพฺรหฺมโลกาปิ กาเยน
วลํ วตฺเตติ.

“ทิพฺพาย โสตธาตฺยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสสิกาย อุโม สหฺเท สฺสนาติ ทิพฺเพ จ มานุเส จ เย พุเร สนฺติเก จ.

“ปรสฺตตฺตานํ ปรปฺปคฺคฺลนํ เจตฺสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติ สฺราคํ วา จิตฺตํ สฺราคํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. วิตราคํ วา จิตฺตํ
วิตราคํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. สโหสํ วา จิตฺตํ สโหสํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. วิตโหสํ วา จิตฺตํ วิตโหสํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ.
สโมหํ วา จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. วิตโมหํ วา จิตฺตํ วิตโมหํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. สงฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ สงฺขิตฺตํ
จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ วิกฺขิตฺตํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. มหคฺคตํ วา จิตฺตํ มหคฺคตํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ.
อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ อมหคฺคตํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. สอฺตฺตรํ วา จิตฺตํ สอฺตฺตรํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. อนุตฺตรํ
วา จิตฺตํ อนุตฺตรํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. สฺมาหิตํ วา จิตฺตํ สฺมาหิตํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. อสฺมาหิตํ วา จิตฺตํ อสฺมาหิตํ
จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. วิมฺุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมฺุตฺตํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ. อวิมฺุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมฺุตฺตํ จิตฺตฺนฺติ ปชานาติ.

“โส อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาลํ อนุสฺสรติ เสยฺยถิํ เอกมฺปิ ชาตีํ หุเวปิ ชาตีโย ติสฺโสปิ ชาตีโย จตฺสฺโสปิ ชาตีโย
ปญฺจปิ ชาตีโย ทสฺปิ ชาตีโย วิสฺมปิ ชาตีโย ตีสฺมปิ ชาตีโย จตฺตาฬิสฺมปิ ชาตีโย ปญฺญาสฺมปิ ชาตีโย ชาตีสฺตมฺปิ
ชาตีสฺทสฺสสฺมปิ ชาตีสฺทสฺสสฺมปิ อเนเกปิ สํภฺภูกฺปเป อเนเกปิ วิภฺภูกฺปเป อเนเกปิ สํภฺภูวิภฺภูกฺปเป ‘อมฺตฺราสี
เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวํมาหาโร เอวํสฺชทฺกฺขปฺปฏิสฺสเวที เอวํมายฺปุริยนฺโต โส ตโต จโต อมฺตร อุทฺปาที
ตฺตราปาสี เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวํมาหาโร เอวํสฺชทฺกฺขปฺปฏิสฺสเวที เอวํมายฺปุริยนฺโต โส ตโต จโต
อิธูปนฺโนติ. อิติ สาการํ สอฺทฺทลํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาลํ อนุสฺสรติ.

“ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกณ สฺตฺเต ปสฺสตี จวมาเน อุปฺปชฺชมาเน หิเน ปณฺเฑเต สฺวณฺเณ ทฺพฺพณฺเณ
สุคฺเต ทฺคฺคเต ยถากมฺมุเป สฺตฺเต ปชานาติ อิมะ วต โภณฺโต สฺตฺตา กายทฺจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจฺิทฺจฺจริเตน
สมนฺนาคตา มโนทฺจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปฺวาทกา มิจฺฉาทิภฺจิกกา มิจฺฉาทิภฺจิกกมฺสมาทานา
เต กายสฺส เภทา ปรี มรณฺา อปายํ ทฺคฺคตี วินิปาทํ นิรยํ อุปฺปนฺนา อิมะ วา ปน โภณฺโต สฺตฺตา กายสฺจฺจริเตน
สมนฺนาคตา วจฺิสุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปฺวาทกา สฺมมาทิภฺจิกกา
สฺมมาทิภฺจิกกมฺสมาทานา เต กายสฺส เภทา ปรี มรณฺา สฺคตี สคคํ โลกํ อุปฺปนฺนาติ อิติ ทิพฺเพน จกฺขุณา
วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกณ สฺตฺเต ปสฺสตี จวมาเน อุปฺปชฺชมาเน หิเน ปณฺเฑเต สฺวณฺเณ ทฺพฺพณฺเณ
สุคฺเต ทฺคฺคเต ยถากมฺมุเป สฺตฺเต ปชานาติ.

“อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมฺุตฺตี ปญฺญาวิมฺุตฺตี ทิภฺจเว ฌมฺเม สยํ อภิญญา สจฺฉิกตฺวา อุปฺสมฺปชฺช วิหฺรติ.
อิมะ จ ฌมา สจฺฉิกาทพฺพา.

“อิติ อิมะ สฺมฺมิจิ ฌมฺมา ภูตา ตจฺฉา ตถา อวิตถา อนญฺญถา สฺมมา ตถาคเตน อภิสฺมฺพฺพฺพา.

อภฺจ ฅมฺมา

๓๕๘.“อภฺจ ฅมฺมา พหุการา อภฺจ ฅมฺมา ภาเวตพฺพา อภฺจ ฅมฺมา ปริณฺเวยยา อภฺจ ฅมฺมา ปหาตพฺพา อภฺจ ฅมฺมา หานภาคิยา อภฺจฅมฺมา วิเสสภาคิยา อภฺจฅมฺมา พุปฺปฏิวิชฺฅา อภฺจฅมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา อภฺจ ฅมฺมา อภิณฺเวยยา อภฺจ ฅมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา.

(ก) “กตเม อภฺจ ฅมฺมา พหุการา? อภฺจ เหตุ อภฺจ ปจฺจยา อาทิพฺรหฺมจฺริยิกาย ปณฺณาย อปฺปฏิลทฺชาย ปฏฺิลาภาย ปฏฺิลทฺชาย ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาภ ภาวนาย ปาริปุริยา สํวตฺตติ. กตเม อภฺจ?

อิธาวุโส ภิกฺขุ สตถารํ อุปนิสฺสาย วิหฺรติ อณฺณตฺรํ วา ฅรฺกฺขจฺานิยํ สพฺรหฺมจฺาริ ยตฺถสฺส ติพฺพํ ทิโรตฺตปฺปํ ปจฺจฺปฏิลทฺชิตํ โหติ เปมณฺจ ฅารโว จ. อยํ ปจฺโหม เหตุ ปจฺโหม ปจฺจโย อาทิพฺรหฺมจฺริยิกาย ปณฺณาย อปฺปฏิลทฺชาย ปฏฺิลาภาย ปฏฺิลทฺชาย ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาภ ภาวนาย ปาริปุริยา สํวตฺตติ.

“ตํ โข ปน สตถารํ อุปนิสฺสาย วิหฺรติ อณฺณตฺรํ วา ฅรฺกฺขจฺานิยํ สพฺรหฺมจฺาริ ยตฺถสฺส ติพฺพํ ทิโรตฺตปฺปํ ปจฺจฺปฏิลทฺชิตํ โหติ เปมณฺจ ฅารโว จ. เต กาลเณ กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา ปริปฺจฺฉติ ปริปฺณหติ ‘อิทํ ภาเนต กถํ? อิมสฺส โก อตฺถิ’ติ? ตสฺส เต อายสฺมนฺโต อวิวญฺญเวจ วิวรฺนติ อนฺุตตฺานิกตณฺจ อุตฺตฺานิ กโรนฺติ อเนกวิทิสฺสุ จ กงฺขากฺขจฺานิเยสฺสุ ฅมฺเมสฺสุ กงฺขํ ปฏิวิโนทนฺติ. อยํ ทฺตฺิโย เหตุ ทฺตฺิโย ปจฺจโย อาทิพฺรหฺมจฺริยิกาย ปณฺณาย อปฺปฏิลทฺชาย ปฏฺิลาภาย ปฏฺิลทฺชาย ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาภ ภาวนาย ปาริปุริยา สํวตฺตติ.

“ตํ โข ปน ฅมฺมํ สฺตฺวา ทฺเวเนน วุปกาสเณ สมฺปาเทติ – กายวฺุปกาสเณ จ จิตฺตวฺุปกาสเณ จ. อยํ ตฺตฺิโย เหตุ ตฺตฺิโย ปจฺจโย อาทิพฺรหฺมจฺริยิกาย ปณฺณาย อปฺปฏิลทฺชาย ปฏฺิลาภาย ปฏฺิลทฺชาย ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาภ ภาวนาย ปาริปุริยา สํวตฺตติ.

“ปฺน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ สึลวา โหติ ปาติโมกฺขสํวรํสูโต วิหฺรติ อาจฺารโคจฺรสมฺปนฺโน อณฺมตฺเตสฺสุ วชฺเชสฺสุ ภยทฺสฺสาวี สมฺภาย ลิกฺขติ ลิกฺขาปเทสฺสุ. อยํ จตฺตฺุโถ เหตุ จตฺตฺุโถ ปจฺจโย อาทิพฺรหฺมจฺริยิกาย ปณฺณาย อปฺปฏิลทฺชาย ปฏฺิลาภาย ปฏฺิลทฺชาย ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาภ ภาวนาย ปาริปุริยา สํวตฺตติ.

“ปฺน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ พหุสฺสุโต โหติ สฺตฺธโร สฺตฺสนฺนิจโย. ยะเต ฅมฺมา อาทิกฺลยาณา มชฺฅเมกฺลยาณา ปรีโยสฺานกฺลยาณา สาทฺธา สพฺยณฺชฺนา เกวลปรีปฺณณฺณํ ปรีสุทฺธํ พฺรหฺมจฺริยํ อภิวทฺนติ ตถารูปาสฺส ฅมฺมา พหุสฺสุตา โหนฺติ ฅาตา วจฺสา ปรีจิตฺตา มนฺสฺานุเปกฺขิตฺตา ทิฏฺฐิยา สฺุปฺปฏิวิทฺธา. อยํ ปณฺจโม เหตุ ปณฺจโม ปจฺจโย อาทิพฺรหฺมจฺริยิกาย ปณฺณาย อปฺปฏิลทฺชาย ปฏฺิลาภาย ปฏฺิลทฺชาย ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาภ ภาวนาย ปาริปุริยา สํวตฺตติ.

“ปฺน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ อารทฺธวีริโย วิหฺรติ อฺกฺสลาณํ ฅมฺมานํ ปหานาย กฺุสลาณํ ฅมฺมานํ อุปสมฺปทาย ฅามวา ทฺพฺพรกฺโกโหม อนิกฺขิตฺตฺุโร กฺุสเลสฺสุ ฅมฺเมสฺสุ. อยํ ฅนฺฺจโย เหตุ ฅนฺฺจโย ปจฺจโย อาทิพฺรหฺมจฺริยิกาย ปณฺณาย อปฺปฏิลทฺชาย ปฏฺิลาภาย ปฏฺิลทฺชาย ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาภ ภาวนาย ปาริปุริยา สํวตฺตติ.

“ปฺน จปรํ อาวุโส ภิกฺขุ สติมา โหติ ปฺรเมเน สติเนปฺกฺเกเน สมฺนฺนาคโตะ. จิรกตฺมปิ จิรภาสิตฺมปิ สริตา อนฺุสฺสริตฺตา. อยํ สตฺตฺโม เหตุ สตฺตฺโม ปจฺจโย อาทิพฺรหฺมจฺริยิกาย ปณฺณาย อปฺปฏิลทฺชาย ปฏฺิลาภาย ปฏฺิลทฺชาย ภิยฺโยภาวาย เวปฺลฺลลาภ ภาวนาย ปาริปุริยา สํวตฺตติ.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุ ปณฺจสุ อฺปาทานกฺขนฺธสุ อฺหยพฺพยานุสฺสึ วิหฺรติ ‘อิติ รฺูปํ อิติ รฺูปสฺส สมฺทโย
อิติ รฺูปสฺส อตฺถงฺคโม; อิติ เวทนา อิติ เวทนาย สมฺทโย อิติ เวทนาย อตฺถงฺคโม; อิติ สณฺญา อิติ สณฺญาย สมฺทโย
อิติ สณฺญาย อตฺถงฺคโม; อิติ สงฺขารา อิติ สงฺขารานํ สมฺทโย อิติ สงฺขารานํ อตฺถงฺคโม; อิติ วิญฺญาณํ อิติ
วิญฺญาณสฺส สมฺทโย อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโม’ติ. อยํ อภฺจฺจโม เหตุ อภฺจฺจโม ปจฺจโย อาทิจฺจพฺพหฺมจฺริยิกาย
ปณฺญา อปฺปฏฺฐิตฺทาย ปฏฺฐิตฺทาย ปฏฺฐิตฺทาย ภฺยโยภวาย เวปฺปุลลายนํ ภวณาย ปาริปุริยา ลํวตฺตติ.
อิเม อภฺจฺจ ฐมฺมา พหุการา.

(ข) “กตเม อภฺจฺจ ฐมฺมา ภเวตพฺพา? อริโย อภฺจฺจจฺจโก มคฺโค เสยฺยถิทํ - สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป สมฺมาวาจา
สมฺมากมฺมหนฺโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวาโย สมฺมาสตี สมฺมาสมาธิ. อิเม อภฺจฺจ ฐมฺมา ภเวตพฺพา.

(ค) “กตเม อภฺจฺจ ฐมฺมา ปริณฺเวยฺยา? อภฺจฺจ โลกฐมฺมา - ลาโภ จ อลาโภ จ ยโส จ อยโส จ นิหฺทา จ ปสฺสา จ
สุขณฺจ ทฺกฺขณฺจ. อิเม อภฺจฺจ ฐมฺมา ปริณฺเวยฺยา.

(ง) “กตเม อภฺจฺจ ฐมฺมา ปหาตพฺพา? อภฺจฺจ มิจฺจตฺตา - มิจฺจาทิฏฺฐิ มิจฺจาสงฺกปฺโป มิจฺจาวาจา มิจฺจากมฺมหนฺโต
มิจฺจอาชีโว มิจฺจาวาโย มิจฺจาสตี มิจฺจาสสมาธิ. อิเม อภฺจฺจ ฐมฺมา ปหาตพฺพา.

(ง) “กตเม อภฺจฺจ ฐมฺมา หานภเวตพฺพา? อภฺจฺจ กุสฺสิตฺวตฺตฺตฺนิน.
อิทวฺโส ภิกฺขุณา กมฺมํ กตพฺพํ โหติ ตสฺส เอวํ โหติ ‘กมฺมํ โข เม กตพฺพํ ภวิสฺสตี กมฺมํ โข ปน เม กโรนฺตสฺส
กาโย กิลมิสฺสตี หนฺทาหํ นิปฺชฺชามิ’ติ. โส นิปฺชฺชตี น วิริยํ อารภตี อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺธิคตสฺส อธิคมา
ย อสจฺจกิตฺสส สจฺจกิริยาย. อิหํ ปจฺจํ กุสฺสิตฺวตฺตฺตฺนิน.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุณา กมฺมํ กตํ โหติ ตสฺส เอวํ โหติ ‘อหํ โข กมฺมํ อกาสิ กมฺมํ โข ปน เม กโรนฺตสฺส
กาโย กิลนฺโต หนฺทาหํ นิปฺชฺชามิ’ติ. โส นิปฺชฺชตี น วิริยํ อารภตี อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺธิคตสฺส อธิคมา
ย อสจฺจกิตฺสส สจฺจกิริยาย. อิหํ ทฺตฺติยํ กุสฺสิตฺวตฺตฺตฺนิน.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุณา มคฺโค คนฺตพฺโพ โหติ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘มคฺโค โข เม คนฺตพฺโพ ภวิสฺสตี มคฺโค โข ปน
เม คจฺจนฺตสฺส กาโย กิลมิสฺสตี หนฺทาหํ นิปฺชฺชามิ’ติ. โส นิปฺชฺชตี น วิริยํ อารภตี อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺธิคตสฺส
อธิคมา ย อสจฺจกิตฺสส สจฺจกิริยาย. อิหํ ตฺตฺติยํ กุสฺสิตฺวตฺตฺตฺนิน.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุณา มคฺโค คโต โหติ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘อหํ โข มคฺโค อคมาสิ มคฺโค โข ปน เม คจฺจนฺตสฺส
กาโย กิลนฺโต หนฺทาหํ นิปฺชฺชามิ’ติ. โส นิปฺชฺชตี น วิริยํ อารภตี อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺธิคตสฺส อธิคมา
ย อสจฺจกิตฺสส สจฺจกิริยาย. อิหํ จตฺตฺตํ กุสฺสิตฺวตฺตฺตฺนิน.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุ คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย จรฺนฺโต น ลภตี ลฺลขสฺส วา ปณฺีตสฺส วา โภชนสฺส ยาวทตฺถํ
ปาริปุริ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘อหํ โข คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺฑาย จรฺนฺโต นาลตฺถํ ลฺลขสฺส วา ปณฺีตสฺส วา โภชนสฺส
ยาวทตฺถํ ปาริปุริ ตสฺส เม กาโย กิลนฺโต อกมฺมณฺโณ หนฺทาหํ นิปฺชฺชามิ’ติ. โส นิปฺชฺชตี อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา
อนนฺธิคตสฺส อธิคมา ย อสจฺจกิตฺสส สจฺจกิริยาย. อิหํ ปณฺจมํ กุสฺสิตฺวตฺตฺตฺนิน.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุ คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺหาเย จรฺนโต ลภฺติ ลฺหุสฺส วา ปณฺีตสฺส วา โภชนสฺส ยาวทตฺถํ ปาริปุริ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘อหํ โข คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺหาเย จรฺนโต อลตฺถํ ลฺหุสฺส วา ปณฺีตสฺส วา โภชนสฺส ยาวทตฺถํ ปาริปุริ ตสฺส เม กาโย ครุโก อกมฺมณฺโณ มาสาจิตํ มณฺเณ หนฺหาหํ นิปฺชชามิ’ติ. โส นิปฺชชติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. อิทํ ฉมฺมจํ กุสฺีตวตฺถุ.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุโน อฺุปฺปนโน โหติ อปฺปมตฺตโก อาพาโธ ตสฺส เอวํ โหติ ‘อฺุปฺปนโน โข เม อยํ อปฺปมตฺตโก อาพาโธ อตฺถิ กปฺโป นิปฺชชิตฺุ หนฺหาหํ นิปฺชชามิ’ติ. โส นิปฺชชติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. อิทํ สตฺตมํ กุสฺีตวตฺถุ.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุ คิลานาฏฺฐิตโ หติ อจิริฏฺฐิตโ เกลณฺเณ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘อหํ โข คิลานาฏฺฐิตโ อจิริฏฺฐิตโ เกลณฺเณ. ตสฺส เม กาโย พุพฺพลโ อกมฺมณฺโณ หนฺหาหํ นิปฺชชามิ’ติ. โส นิปฺชชติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. อิทํ อมฺมจํ กุสฺีตวตฺถุ. อิมเ อมฺมจ ฐมฺมา หานภาคิยา.

(จ) “กตเม อมฺมจ ฐมฺมา วิเสสภาคิยา? อมฺมจ อารมฺภาตฺถุณิ.

อิธาวฺโส ภิกฺขุณา กมฺมํ กาทพฺพํ โหติ ตสฺส เอวํ โหติ ‘กมฺมํ โข เม กาทพฺพํ ภวิสฺสติ กมฺมํ โข ปน เม กโรนฺเตน น สฺกัรํ พุทฺธานํ สาสนํ มนฺสิกาตฺุ หนฺหาหํ ปฏฺิกจฺเจว วิริยํ อารภามิ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย’ติ. โส วิริยํ อารภติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. อิทํ ปจฺมํ อารมฺภาตฺถุ.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุณา กมฺมํ กตํ โหติ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘อหํ โข กมฺมํ อกาสิ กมฺมํ โข ปนาหํ กโรนฺโต นาสกฺขิ พุทฺธานํ สาสนํ มนฺสิกาตฺุ หนฺหาหํ วิริยํ อารภามิ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. โส วิริยํ อารภติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. อิทํ พุตฺติยํ อารมฺภาตฺถุ.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุณา มคฺโค คนฺตพฺโพ โหติ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘มคฺโค โข เม คนฺตพฺโพ ภวิสฺสติ มคฺคํ โข ปน เม คจฺฉนฺเตน น สฺกัรํ พุทฺธานํ สาสนํ มนฺสิกาตฺุ หนฺหาหํ ปฏฺิกจฺเจว วิริยํ อารภามิ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. โส วิริยํ อารภติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. อิทํ ตฺติยํ อารมฺภาตฺถุ.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุณา มคฺโค คโต โหติ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘อหํ โข มคฺคํ อคฺมาสิ มคฺคํ โข ปนาหํ คจฺฉนฺโต นาสกฺขิ พุทฺธานํ สาสนํ มนฺสิกาตฺุ หนฺหาหํ วิริยํ อารภามิ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. โส วิริยํ อารภติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย อสจฺฉิกตสฺส สจฺฉิกิริยาย. อิทํ จตฺตุตฺถํ อารมฺภาตฺถุ.

“ปุณ จปรํ อวฺโส ภิกฺขุ คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺหาเย จรฺนโต น ลภฺติ ลฺหุสฺส วา ปณฺีตสฺส วา โภชนสฺส ยาวทตฺถํ ปาริปุริ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘อหํ โข คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺหาเย จรฺนโต นาลตฺถํ ลฺหุสฺส วา ปณฺีตสฺส วา โภชนสฺส ยาวทตฺถํ ปาริปุริ ตสฺส เม กาโย ลหฺุโก กมฺมณฺโณ หนฺหาหํ วิริยํ อารภามิ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺติตสฺส อธิคฺมาย

อสจฉิกตสฺส สจฉิกิริยาย. โส วีริยํ อารมฺมาติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺทิตสฺส อธิคฺมาย อสจฉิกตสฺส สจฉิกิริยาย. อิทํ ปณฺจมํ อารมฺภาตถ.

“ปุณ จปรํ อารุโส ภิกฺขุ คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺหาเย จรฺนโต ลภฺติ ลฺลขสฺส วา ปณฺีตสฺส วา โภชนสฺส ยาวทตฺถํ ปาริปุริ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘อหํ โข คามํ วา นิคมํ วา ปิณฺหาเย จรฺนโต อลตฺถํ ลฺลขสฺส วา ปณฺีตสฺส วา โภชนสฺส ยาวทตฺถํ ปาริปุริ. ตสฺส เม กาโย พลฺวา กมฺมณฺโณ หนฺทาหํ วีริยํ อารมฺมาติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺทิตสฺส อธิคฺมาย อสจฉิกตสฺส สจฉิกิริยาย. โส วีริยํ อารมฺมาติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺทิตสฺส อธิคฺมาย อสจฉิกตสฺส สจฉิกิริยาย. อิทํ ฆญฺจํ อารมฺภาตถ.

“ปุณ จปรํ อารุโส ภิกฺขุโน อฺปฺปนฺโน โหติ อปฺปมตฺตโก อปาโธ. ตสฺส เอวํ โหติ ‘อฺปฺปนฺโน โข เม อยํ อปฺปมตฺตโก อปาโธ จานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ ยํ เม อปาโธ ปวทฺธเมยฺย หนฺทาหํ ปฏฺิกจฺเจว วีริยํ อารมฺมาติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺทิตสฺส อธิคฺมาย อสจฉิกตสฺส สจฉิกิริยาย. โส วีริยํ อารมฺมาติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺทิตสฺส อธิคฺมาย อสจฉิกตสฺส สจฉิกิริยาย. อิทํ สตฺตมํ อารมฺภาตถ.

“ปุณ จปรํ อารุโส ภิกฺขุ คิลานา วุฏฺฐิตโ หติ อจิริวุฏฺฐิตโ เคลณฺณา. ตสฺส เอวํ โหติ ‘อหํ โข คิลานา วุฏฺฐิตโ อจิริวุฏฺฐิตโ เคลณฺณา จานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ ยํ เม อปาโธ ปจฺจุทาวตฺเตยฺย หนฺทาหํ ปฏฺิกจฺเจว วีริยํ อารมฺมาติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺทิตสฺส อธิคฺมาย อสจฉิกตสฺส สจฉิกิริยาย’ติ. โส วีริยํ อารมฺมาติ อปฺปตฺตสฺส ปตฺติยา อนนฺทิตสฺส อธิคฺมาย อสจฉิกตสฺส สจฉิกิริยาย. อิทํ อญฺจมํ อารมฺภาตถ.
อิเม อญฺจ ฅมฺมา วิเสสภาคิยา.

(ฉ) “กตเม อญฺจ ฅมฺมา ทฺุปฺปฏฺิวิชฺชมา? อญฺจ อกฺขณฺา อสมฺยา พฺรหฺมจิริยวาสาย.
อิธารุโส ตถาคโต จ โลเก อฺปฺปนฺโน โหติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฅมฺไม จ เทลฺยติ โอปสมฺมิโก ปรีนฺพุพานิโก สมฺโพทคามี สฺคตฺตปฺปเวทิตอ อยณฺจ ปุคฺคโล นีรยํ อฺปฺปนฺโน โหติ. อยํ ปจฺจโม อกฺขณฺเ อสมฺโย พฺรหฺมจิริยวาสาย.

“ปุณ จปรํ อารุโส ตถาคโต จ โลเก อฺปฺปนฺโน โหติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฅมฺไม จ เทลฺยติ โอปสมฺมิโก ปรีนฺพุพานิโก สมฺโพทคามี สฺคตฺตปฺปเวทิตอ อยณฺจ ปุคฺคโล ตีรจฺฉานโยนี อฺปฺปนฺโน โหติ. อยํ ทฺุติโย อกฺขณฺเ อสมฺโย พฺรหฺมจิริยวาสาย.

“ปุณ จปรํ อารุโส ตถาคโต จ โลเก อฺปฺปนฺโน โหติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฅมฺไม จ เทลฺยติ โอปสมฺมิโก ปรีนฺพุพานิโก สมฺโพทคามี สฺคตฺตปฺปเวทิตอ อยณฺจ ปุคฺคโล เปตฺติวิสยํ อฺปฺปนฺโน โหติ. อยํ ตฺุติโย อกฺขณฺเ อสมฺโย พฺรหฺมจิริยวาสาย.

“ปุณ จปรํ อารุโส ตถาคโต จ โลเก อฺปฺปนฺโน โหติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฅมฺไม จ เทลฺยติ โอปสมฺมิโก ปรีนฺพุพานิโก สมฺโพทคามี สฺคตฺตปฺปเวทิตอ อยณฺจ ปุคฺคโล อณฺณตฺรํ ทีฆายุกํ เทวณิกายํ อฺปฺปนฺโน โหติ. อยํ จตฺตุโธ อกฺขณฺเ อสมฺโย พฺรหฺมจิริยวาสาย.

“ปุณ จปรํ อวฺสุโส ตถาคโต จ โลเก อูปฺปนฺโน โหติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมฺโม จ เทลียติ โอบสฺมิโก ปรีนิพฺพานิโก สมฺโพทคามี สุกตฺตปฺปเวทิตฺโต อยญฺจ ปุคฺคโล ปจฺจนฺตฺติเมสฺสุ ชนฺนปฺเทสฺสุ ปจฺจจาชาโต โหติ มฺลฺกฺเขสฺสุ อวิญฺญาตาราเรสฺสุ ยตฺถ นตฺถิ คตฺติ ภิกฺขุณฺโณ ภิกฺขุณฺโณ อูปาสกานํ อูปาสิกานํ. อयํ ปญฺจโม อกฺขชฺโณ อสฺสมโย พุทฺทมจฺริยวาสาय.

“ปุณ จปรํ อวฺสุโส ตถาคโต จ โลเก อูปฺปนฺโน โหติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมฺโม จ เทลียติ โอบสฺมิโก ปรีนิพฺพานิโก สมฺโพทคามี สุกตฺตปฺปเวทิตฺโต อยญฺจ ปุคฺคโล มชฺฌิเมสฺสุ ชนฺนปฺเทสฺสุ ปจฺจจาชาโต โหติ โส จ โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิจฺโจ วิปริตฺทสฺสนฺโน ‘นตฺถิ ทินฺนํ นตฺถิ ยฺยฺจํ นตฺถิ หุตํ นตฺถิ สุกตฺตทฺถกฺกฺกานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก นตฺถิ อयํ โลเก นตฺถิ ปโร โลเก นตฺถิ มาตา นตฺถิ ปิตา นตฺถิ สตฺตา โอบปาติกา นตฺถิ โลเก สมณฺนพฺราหฺมณฺณา สมฺมคฺคตา สมฺมาปฺฏิปฺนฺนา ย อิมญฺจ โลกํ ปฺรณฺจ โลกํ สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกฺกตฺวา ปเวทฺนตฺตี’ติ. อयํ ฉฺฉฺโจ อกฺขชฺโณ อสฺสมโย พุทฺทมจฺริยวาสาय.

“ปุณ จปรํ อวฺสุโส ตถาคโต จ โลเก อูปฺปนฺโน โหติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมฺโม จ เทลียติ โอบสฺมิโก ปรีนิพฺพานิโก สมฺโพทคามี สุกตฺตปฺปเวทิตฺโต อยญฺจ ปุคฺคโล มชฺฌิเมสฺสุ ชนฺนปฺเทสฺสุ ปจฺจจาชาโต โหติ โส จ โหติ ทฺถปฺปญฺโณ ชฺไฟฺโ อเนพฺมุโค นปฺปฏิพลํ สุภาสิตฺตทฺถุภาสิตฺตานมฺมตฺถมญฺญาตํ อยํ สตฺตโม อกฺขชฺโณ อสฺสมโย พุทฺทมจฺริยวาสาय.

“ปุณ จปรํ อวฺสุโส ตถาคโต จ โลเก น อูปฺปนฺโน โหติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมฺโม จ น เทลียติ โอบสฺมิโก ปรีนิพฺพานิโก สมฺโพทคามี สุกตฺตปฺปเวทิตฺโต อยญฺจ ปุคฺคโล มชฺฌิเมสฺสุ ชนฺนปฺเทสฺสุ ปจฺจจาชาโต โหติ โส จ โหติ ปญฺญวา อชฺไฟฺโ อเนพฺมุโค ปฏฺิพลํ สุภาสิตฺตทฺถุภาสิตฺตานมฺมตฺถมญฺญาตํ อยํ อญฺจโม อกฺขชฺโณ อสฺสมโย พุทฺทมจฺริยวาสาय. อิม อญฺจ ฌมฺมา ทฺถปฺปฏิวิชฺฌา.

(ช) “กตฺเม อญฺจ ฌมฺมา อูปฺปาเทตฺตพฺพา? อญฺจ มหฺาปฺุริสฺวิตฺกฺกา -
อฺปฺปิจฺจสฺสสฺสํ ฌมฺโม นายํ ฌมฺโม มหฺิจฺจสฺส. สนฺตฺถุจฺจสฺสสฺสํ ฌมฺโม นายํ ฌมฺโม อสนฺตฺถุจฺจสฺส.
ปฺวิวิทฺตสฺสสฺสํ ฌมฺโม นายํ ฌมฺโม สงฺคณฺนิการามสฺส. อารทฺทวฺริยสฺสสฺสํ ฌมฺโม นายํ ฌมฺโม กุสฺสิตสฺส.
อฺปฺภูจฺจิตฺตสฺสสฺสํ ฌมฺโม นายํ ฌมฺโม มฺภูจฺจสฺสสฺสสฺส. สมหฺิตสฺสสฺสํ ฌมฺโม นายํ ฌมฺโม อสฺมาหิตสฺส.
ปฺญญวโต อยํ ฌมฺโม นายํ ฌมฺโม ทฺถปฺปญฺจสฺส. นิปฺปปฺญจฺจสฺสสฺสํ ฌมฺโม นายํ ฌมฺโม ปฺปญฺจอารามสฺสสฺสตี
อิม อญฺจ ฌมฺมา อูปฺปาเทตฺตพฺพา.

(ณ) “กตฺเม อญฺจ ฌมฺมา อภิญฺญเยยฺยา? อญฺจ อภิญฺกายตฺตานี -
อชฺฌตฺตํ รฺฐปฺสณฺณํ เอโก พหิทฺธา รฺฐปฺนิ ปฺสฺสตี ปฺริตฺตานิ สุวณฺณทฺถุพฺพณฺณานิ
‘ตานิ อภิญฺยุย ชานามิ ปฺสฺสามิ’ติ เอวํสณฺณํ โหติ. อิทํ ปฺจมํ อภิญฺกายตฺนํ.
อชฺฌตฺตํ รฺฐปฺสณฺณํ เอโก พหิทฺธา รฺฐปฺนิ ปฺสฺสตี อปฺปมฺาณานิ สุวณฺณทฺถุพฺพณฺณานิ
‘ตานิ อภิญฺยุย ชานามิ ปฺสฺสามิ’ติ เอวํสณฺณํ โหติ. อิทํ ทฺติยํ อภิญฺกายตฺนํ.
อชฺฌตฺตํ อรฺฐปฺสณฺณํ เอโก พหิทฺธา รฺฐปฺนิ ปฺสฺสตี อปฺปมฺาณานิ สุวณฺณทฺถุพฺพณฺณานิ

‘ตานิ อภิภูย ชานามิ ปัสสามิ’ติ เอวสณฺณิ โหติ. อิํ จตุตฺถํ อภิภูยตํ.

อชฺฉตฺตํ อรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปัสสตี นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิตฺสฺสนานิ นีลนิกาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม อุมานุปฺปํ นีลํ นีลวณฺณํ นีลนิตฺสฺสนํ นีลนิกาสํ. เสยฺยถา วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยํ อุกฺโขโต ภาควิมฺภุจํ นีลํ นีลวณฺณํ นีลนิตฺสฺสนํ นีลนิกาสํ เอวเมว อชฺฉตฺตํ อรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปัสสตี นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิตฺสฺสนานิ นีลนิกาสานิ ‘ตานิ อภิภูย ชานามิ ปัสสามิ’ติ เอวสณฺณิ โหติ. อิํ ปญฺจมํ อภิภูยตํ.

อชฺฉตฺตํ อรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปัสสตี ปิตานิ ปิตวณฺณานิ ปิตนิตฺสฺสนานิ ปิตนิกาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม กณฺนิการูปฺปํ ปิตํ ปิตวณฺณํ ปิตนิตฺสฺสนํ ปิตนิกาสํ. เสยฺยถา วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยํ อุกฺโขโต ภาควิมฺภุจํ ปิตํ ปิตวณฺณํ ปิตนิตฺสฺสนํ ปิตนิกาสํ เอวเมว อชฺฉตฺตํ อรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปัสสตี ปิตานิ ปิตวณฺณานิ ปิตนิตฺสฺสนานิ ปิตนิกาสานิ ‘ตานิ อภิภูย ชานามิ ปัสสามิ’ติ เอวสณฺณิ โหติ. อิํ ฉฺฉุจํ อภิภูยตํ.

อชฺฉตฺตํ อรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปัสสตี โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิตฺสฺสนานิ โลหิตกนิกาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม พนฺธุชฺชิวกรูปฺปํ โลหิตกํ โลหิตกวณฺณํ โลหิตกนิตฺสฺสนํ โลหิตกนิกาสํ เสยฺยถา วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยํ อุกฺโขโตภาควิมฺภุจํ โลหิตกํ โลหิตกวณฺณํ โลหิตกนิตฺสฺสนํ โลหิตกนิกาสํ เอวเมว อชฺฉตฺตํ อรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปัสสตี โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิตฺสฺสนานิ โลหิตกนิกาสานิ ‘ตานิ อภิภูย ชานามิ ปัสสามิ’ติ เอวสณฺณิ โหติ. อิํ สตฺตมํ อภิภูยตํ.

อชฺฉตฺตํ อรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปัสสตี โอทาทานิ โอทาทวณฺณานิ โอทาทนิตฺสฺสนานิ โอทาทนิกาสานิ. เสยฺยถาปิ นาม โอสถิตารกา โอทาทา โอทาทวณฺณา โอทาทนิตฺสฺสนา โอทาทนิกาสา เสยฺยถา วา ปน ตํ วตฺถํ พาราณเสยฺยํ อุกฺโขโตภาควิมฺภุจํ โอทาทํ โอทาทวณฺณํ โอทาทนิตฺสฺสนํ โอทาทนิกาสํ เอวเมว อชฺฉตฺตํ อรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปัสสตี โอทาทานิ โอทาทวณฺณานิ โอทาทนิตฺสฺสนานิ โอทาทนิกาสานิ ‘ตานิ อภิภูย ชานามิ ปัสสามิ’ติ เอวสณฺณิ โหติ. อิํ อญฺจมํ อภิภูยตํ.

อิเม อญฺจ ฅมฺมา อภิณฺเวยฺยา.

(ญ) “กตเม อญฺจ ฅมฺมา สจฺฉิกาทพฺพา? อญฺจ วิโมกฺขา -

รูปี รูปานิ ปัสสตี. อยํ ปจฺโหม วิโมกฺโข.

อชฺฉตฺตํ อรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธา รูปานิ ปัสสตี. อยํ ทฺตฺติโย วิโมกฺโข.

สุภนฺเตว อธิมฺตฺโต โหติ. อยํ ตฺตฺติโย วิโมกฺโข.

สพฺพโส รูปสณฺณานํ สมตฺติกฺกมา ปฏฺธิสณฺณานํ อตฺถงฺกมา นานตฺตสณฺณานํ อมนสิการา ‘อนนฺโต อากาโส’ติ

อากาसानญฺจายตํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรติ. อยํ จตฺตฺโต วิโมกฺโข.

สพฺพโส อากาसानญฺจายตํ สมตฺติกฺกมม ‘อนนฺตํ วิณฺณานนฺตํ วิณฺณานญฺจายตํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรติ.

อยํ ปญฺจโม วิโมกฺโข.

สพฺพโส วิณฺณานญฺจายตํ สมตฺติกฺกมม ‘นตฺถิ กิณฺจี้’ติ อากิณฺจญฺจายตํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรติ. อยํ ฉฺฉุจํ วิโมกฺโข.

สพฺพโส อากิณฺจญฺจายตํ สมตฺติกฺกมม เนวสณฺณานาสณฺณายตํ อฺปสมฺปชฺช วิหฺรติ. อยํ สตฺตโม วิโมกฺโข.

สพฺพโส เนวสญฺญานาสญฺญายตํ สมตฺตํกมฺม สญฺญาเวทียิตฺตนิโรธํ ออุปสมฺบชฺช วิหฺรติ. อโย อญฺจโม วิโมกฺโข.
อิเม อญฺจ ฅมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา.

“อิตฺติ อโย อสึตฺติ ฅมฺมา ภูตา ตจฺจมา ตถา อวิตถา อนนฺนถา สมฺมา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา.

นว ฅมฺมา

๓๕๕. “นว ฅมฺมา พหุการา นว ฅมฺมา ภาเวตพฺพา นว ฅมฺมา ปริณฺณเวยยา นว ฅมฺมา ปฺหาตพฺพา นว ฅมฺมา
หานภาคิยา นว ฅมฺมา วิเสสภาคิยา นว ฅมฺมา ทุปฺปฏิวิจฺจมา นว ฅมฺมา อูปฺปาเทตพฺพา นว ฅมฺมา อภินฺณเวยยา
นว ฅมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา.

(ก) “กตเม นว ฅมฺมา พหุการา? นว โยนิโสมนลิกการมฺลกา ฅมฺมา โยนิโสมนลิกโรโต ปาโมชฺชํ ชายติ,
ปมฺพิตตสฺส ปิตฺติ ชายติ, ปิตฺติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภาติ, ปสฺสทฺทกาโย สฺขํ เวเทติ, สฺขินฺโน จิตฺตํ สมာธิยติ, สมာทิตฺเต
จิตฺเต ยถาภูตํ ชานาติ ปสฺสติ, ยถาภูตํ ชานํ ปสฺสํ นิพฺพินฺหติ, นิพฺพินฺหํ วิรชฺชติ, วิราคา วิมฺจุจฺติ.

อิเม นว ฅมฺมา พหุการา.

(ข) “กตเม นว ฅมฺมา ภาเวตพฺพา? นว ปาริสฺสุทฺธิปฺชานินฺยงคานิ - สึลฺวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺชานินฺยงคํ, จิตฺตวิสุทฺธิ
ปาริสฺสุทฺธิปฺชานินฺยงคํ, ทิฏฺฐิวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺชานินฺยงคํ, กงฺขาวิตฺตรณวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺชานินฺยงคํ, มคฺคคามคคฺคฆาณ-
ทสฺสทวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺชานินฺยงคํ, ปฏฺฐิพฺพาฆาณทสฺสทวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺชานินฺยงคํ, ฆาณทสฺสทวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิ-
ปฺชานินฺยงคํ, ปณฺณาวินฺยงคํ ปาริสฺสุทฺธิปฺชานินฺยงคํ, วิมฺุตฺตวิสุทฺธิ ปาริสฺสุทฺธิปฺชานินฺยงคํ. อิเม นว ฅมฺมา ภาเวตพฺพา.

(ค) “กตเม นว ฅมฺมา ปริณฺณเวยยา? นว สตฺตาวาสา -

สนฺตาวุโส สตฺตา นานตฺตกาเย นานตฺตสญฺญินฺโน เสยฺยถาปิ มนฺุสฺสา เอกจฺเจ จ เทวา เอกจฺเจ จ วินิปาติกา.
อโย ปจฺจโม สตฺตาวาโส.

สนฺตาวุโส สตฺตา นานตฺตกาเย เอกตฺตสญฺญินฺโน เสยฺยถาปิ เทวา พุรฺหมกาเยกา ปจฺจมาภินิพฺพตฺตา.
อโย ทฺตฺติโย สตฺตาวาโส.

สนฺตาวุโส สตฺตา เอกตฺตกาเย นานตฺตสญฺญินฺโน เสยฺยถาปิ เทวา อาภสฺสรฺวา. อโย ตฺตฺติโย สตฺตาวาโส.

สนฺตาวุโส สตฺตา เอกตฺตกาเย เอกตฺตสญฺญินฺโน เสยฺยถาปิ เทวา สฺภิกิณฺหา. อโย จตฺตฺติโย สตฺตาวาโส.

สนฺตาวุโส สตฺตา อสญฺญินฺโน อปฺปฏิสฺสเวทินฺโน เสยฺยถาปิ เทวา อสญฺญสตฺตา. อโย ปณฺจโม สตฺตาวาโส.

สนฺตาวุโส สตฺตา สพฺพโส รุปฺสญฺญานํ สมตฺตํกมฺมา ปฏฺฐิสญฺญานํ อตฺถงฺคมา นานตฺตสญฺญานํ อมฺนลิการา
‘อนนฺโต อากาโส’ติ อากาसानนฺจายตฺนุปฺคา. อโย ฉฺฉโม สตฺตาวาโส.

สนฺตาวุโส สตฺตา สพฺพโส อากาसानนฺจายตํ สมตฺตํกมฺม อนนฺตํ วิณฺณณนฺติ วิณฺณณนฺจายตฺนุปฺคา.
อโย สตฺตโม สตฺตาวาโส.

สนฺตาวุโส สตฺตา สพฺพโส วิณฺณณนฺจายตํ สมตฺตํกมฺม ‘นตฺถิ กิณฺจ’ติ อากิณฺจจฺจายตฺนุปฺคา.

อโย อญฺจโม สตฺตาวาโส.

สนฺตาวุโส สตฺตา สพฺพโส อากิณฺจจฺจายตํ สมตฺตํกมฺม เนวสญฺญานาสญฺญายตฺนุปฺคา.

อโย นวโม สตฺตาวาโส. อิเม นว ฅมฺมา ปริณฺณเวยยา.

(ฆ) “กตเม นว ฆมมา ปหาตพพา? นว ตณฺหามฺมุลกา ฆมมา - ตณฺหํ ปฏฺิจจ ปฺริเยสนา, ปฺริเยสนํ ปฏฺิจจ ลาโภา, ลาภํ ปฏฺิจจ วินิจฺฉโย, วินิจฺฉยํ ปฏฺิจจ ฉนฺทราโค, ฉนฺทราคํ ปฏฺิจจ อชฺโฌसानํ, อชฺโฌसानํ ปฏฺิจจ ปฺริคฺคโห, ปฺริคฺคหํ ปฏฺิจจ มจฺฉริยํ, มจฺฉริยํ ปฏฺิจจ อารกฺโข, อารกฺขาธิกรณํ ทณฺหาทานสฺตถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตฺวํ-เปสฺสญฺญมฺมฺสาวาทา อเนเก ปาปกา อกฺุสลา ฆมมา สฺมมวฺนฺติ. อีเม นว ฆมมา ปหาตพพา.

(ง) “กตเม นว ฆมมา หานภาคิยา? นว อาฆาตวตฺตญฺนิ
'อนตฺถํ เม อจฺริ'ติ อาฆาตํ พนฺชติ; 'อนตฺถํ เม จรตี'ติ อาฆาตํ พนฺชติ; 'อนตฺถํ เม จริสฺสตี'ติ อาฆาตํ พนฺชติ;
'ปฺยสฺส เม มนาปสฺส อนตฺถํ อจฺริ'ติ อาฆาตํ พนฺชติ; 'ปฺยสฺส เม มนาปสฺส อนตฺถํ จรตี'ติ อาฆาตํ พนฺชติ;
'ปฺยสฺส เม มนาปสฺส อนตฺถํ จริสฺสตี'ติ อาฆาตํ พนฺชติ;
'อปฺปฺยสฺส เม อมนาปสฺส อตฺถํ อจฺริ'ติ อาฆาตํ พนฺชติ; 'อปฺปฺยสฺส เม อมนาปสฺส อตฺถํ จรตี'ติ อาฆาตํ พนฺชติ;
'อปฺปฺยสฺส เม อมนาปสฺส อตฺถํ จริสฺสตี'ติ อาฆาตํ พนฺชติ.
อีเม นว ฆมมา หานภาคิยา.

(จ) “กตเม นว ฆมมา วิเสสภาคิยา? นว อาฆาตปฏฺิจฺวินยา
'อนตฺถํ เม อจฺริ ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา'ติ อาฆาตํ ปฏฺิจฺวินเนติ; 'อนตฺถํ เม จรติ ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา'ติ อาฆาตํ ปฏฺิจฺวินเนติ;
'อนตฺถํ เม จริสฺสตี ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา'ติ อาฆาตํ ปฏฺิจฺวินเนติ;
'ปฺยสฺส เม มนาปสฺส อนตฺถํ อจฺริ ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา'ติ อาฆาตํ ปฏฺิจฺวินเนติ; 'ปฺยสฺส เม มนาปสฺส อนตฺถํ จรติ
ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา'ติ อาฆาตํ ปฏฺิจฺวินเนติ; 'ปฺยสฺส เม มนาปสฺส อนตฺถํ จริสฺสตี ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา'ติ อาฆาตํ ปฏฺิจฺวินเนติ;
'อปฺปฺยสฺส เม อมนาปสฺส อตฺถํ อจฺริ ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา'ติ อาฆาตํ ปฏฺิจฺวินเนติ; 'อปฺปฺยสฺส เม อมนาปสฺส อตฺถํ จรติ
ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา'ติ อาฆาตํ ปฏฺิจฺวินเนติ; 'อปฺปฺยสฺส เม อมนาปสฺส อตฺถํ จริสฺสตี ตํ กุเตตฺถ ลพฺภา'ติ อาฆาตํ
ปฏฺิจฺวินเนติ. อีเม นว ฆมมา วิเสสภาคิยา.

(ฉ) “กตเม นว ฆมมา ทฺุปฺปฏฺิจฺวิชฺฌา? นว นานตฺตา - ชาตฺุณานตฺตํ ปฏฺิจฺจ อฺุปฺปชฺชติ ผสฺสนานตฺตํ,
ผสฺสนานตฺตํ ปฏฺิจฺจ อฺุปฺปชฺชติ เวทนานานตฺตํ, เวทนานานตฺตํ ปฏฺิจฺจ อฺุปฺปชฺชติ สญฺญานานตฺตํ, สญฺญา-
นานตฺตํ ปฏฺิจฺจ อฺุปฺปชฺชติ สงฺกปฺปนานตฺตํ, สงฺกปฺปนานตฺตํ ปฏฺิจฺจ อฺุปฺปชฺชติ ฉนฺทนานตฺตํ, ฉนฺทนานตฺตํ
ปฏฺิจฺจ อฺุปฺปชฺชติ ปฺริฟ้าหฺนานตฺตํ, ปฺริฟ้าหฺนานตฺตํ ปฏฺิจฺจ อฺุปฺปชฺชติ ปฺริเยสนานานตฺตํ, ปฺริเยสนานานตฺตํ
ปฏฺิจฺจ อฺุปฺปชฺชติ ลาภานานตฺตํ. อีเม นว ฆมมา ทฺุปฺปฏฺิจฺวิชฺฌา.

(ช) “กตเม นว ฆมมา อฺุปฺปาเทตพพา? นว สญฺญา - อสุภสญฺญา มรณสญฺญา อาหาเรปฏฺิจฺกุลสญฺญา
สพฺพโลเก อนนฺริตฺติสญฺญา อนิจฺจสญฺญา อนิจฺเจ ทฺุขสญฺญา ทฺุขเ อนตฺตสญฺญา ปหาสญฺญา วิราคสญฺญา.
อีเม นว ฆมมา อฺุปฺปาเทตพพา.

(ฌ) “กตเม นว ฆมมา อภิญฺญเอยยา? นว อญฺุพฺพวิหารา -
อิทฺาสุโส ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อกฺุสเลหิ ฆมเมหิ สวิตกํ สวิจาร์ วิเวกํ ปิตฺิสฺสํ ปจฺมํ ฌานํ อฺุปฺสมฺปชฺช วิหฺรติ.
วิตกฺกวิจฺจารานํ วฺุปฺสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาหนํ เจตฺโส เอโกทฺิภาวํ อวิตกํ อวิจาร์ สมาริซํ ปิตฺิสฺสํ ทฺุติยํ ฌานํ
อฺุปฺสมฺปชฺช วิหฺรติ.

ปีติยา จ วิราคา อุเปกขโก จ วิหริติ สโต จ สมปะชาโน สุขญจ กาเยน ปฏิสัเวเทติ ยံ ตัง อริยา อาจิกขนุติ
 ‘อุเปกขโก สติมา สุขวิหารี’ติ ตติยัม ฌานัง อุปสมปะชช วิหริติ.
 สุขสฺส จ ปหานา ทุกขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสมนสฺสโทมนสฺसानัง อตฺถงคมา อทุกขมสุขัง อุเปกขาสติปาริสฺสุทฺธิ
 จตฺตถัม ฌานัง อุปสมปะชช วิหริติ.
 สหฺพโส รุปสณฺณานัง สมตฺติกฺกมา ปฏฺธิสมณฺณานัง อตฺถงคมา นานตฺตสณฺณานัง อมนลิการา ‘อนนฺโต อากาโส’ติ
 อากาसानญจายตณัง อุปสมปะชช วิหริติ.
 สหฺพโส อากาसानญจายตณัง สมตฺติกฺกมม ‘อนนฺตัง วิญญานนฺ’ติ วิญญานญจายตณัง อุปสมปะชช วิหริติ.
 สหฺพโส วิญญานญจายตณัง สมตฺติกฺกมม ‘นตฺถิ กิณฺจิ’ติ อากิณฺจญจายตณัง อุปสมปะชช วิหริติ.
 สหฺพโส อากิณฺจญจายตณัง สมตฺติกฺกมม เนวสณฺณานาสณฺณายตณัง อุปสมปะชช วิหริติ.
 สหฺพโส เนวสณฺณานาสณฺณายตณัง สมตฺติกฺกมม สณฺณาวะทยิตนโรธัง อุปสมปะชช วิหริติ.
 อิมะ นว ฌมฺมา อภิญญะเยยา.

(ญ) “กตเม นว ฌมฺมา สจฺจิกาทพฺพา? นว อญฺุพฺพนโรธา -
 ปจฺมัม ฌานัง สสมาปนฺนสฺส กามสณฺณวา นิรุทฺธา โหติ.
 ทฺตติยัม ฌานัง สสมาปนฺนสฺส วิตทกฺกวิจารา นิรุทฺธา โหติ.
 ตติยัม ฌานัง สสมาปนฺนสฺส ปีติ นิรุทฺธา โหติ.
 จตฺตถัม ฌานัง สสมาปนฺนสฺส อสฺสาสปฺสสาสา นิรุทฺธา โหติ.
 อากาसानญจายตณัง สสมาปนฺนสฺส รุปสณฺณวา นิรุทฺธา โหติ.
 วิญญานญจายตณัง สสมาปนฺนสฺส อากาसानญจายตณสณฺณวา นิรุทฺธา โหติ.
 อากิณฺจญจายตณัง สสมาปนฺนสฺส วิญญานญจายตณสณฺณวา นิรุทฺธา โหติ.
 เนวสณฺณานาสณฺณายตณัง สสมาปนฺนสฺส อากิณฺจญจายตณสณฺณวา นิรุทฺธา โหติ.
 สณฺณาวะทยิตนโรธัง สสมาปนฺนสฺส สณฺณวา จ เวทนา จ นิรุทฺธา โหติ. อิมะ นว ฌมฺมา สจฺจิกาทพฺพา.
 “อิติ อิมะ นวฺติ ฌมฺมา ภูตา ตจฺจจ ตถา อวิตถา อนนฺณถา สมฺมา ตถาคเตน อภิสมฺพทฺธา.

ทส ฌมฺมา

๓๖๐. “ทส ฌมฺมา พหุการา ทส ฌมฺมา ภาเวตพฺพา ทส ฌมฺมา ปริณญะเยยา ทส ฌมฺมา ปหาตพฺพา ทส ฌมฺมา
 หานภาคิยา ทส ฌมฺมา วิเสสภาคิยา ทส ฌมฺมา ทุปฺปฏิวิจฺจมา ทส ฌมฺมา อุปฺปาเทตพฺพา ทส ฌมฺมา อภิญญะเยยา
 ทส ฌมฺมา สจฺจิกาทพฺพา.

(ก) “กตเม ทส ฌมฺมา พหุการา? ทส นาถกรณามฺมา -
 อิธาวุโส ภิกขุ สีลวา โหติ ปาติโมกฺขสัวรํสูโต วิหริติ อาจารย์โคจรสมฺปนฺโน อณฺุมตฺเตสฺสุ วชฺเชสฺสุ
 ภยทสฺสาวี สสมาทาย ลิกฺขติ ลิกฺขาปเทสฺสุ ยํปาวุโส ภิกขุ สีลวา โหติ ปาติโมกฺขสัวรํสูโต วิหริติ อาจารย์โคจร-
 สมฺปนฺโน อณฺุมตฺเตสฺสุ วชฺเชสฺสุ ภยทสฺสาวี สสมาทาย ลิกฺขติ ลิกฺขาปเทสฺสุ. อยมฺปิ ฌมฺโม นาถกรณ.

(ข) “กตเม ทส ฐมมา ภาเวตพพา? ทส กสิณายตนาหิ -

ปถวีกสิณเมโก สญชานาติ อุทฺธํ อโร ติริยํ อทฺวयํ อปฺปมาณํ.
อาโปกสิณเมโก สญชานาติ อุทฺธํ อโร ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํ.
เตโชกสิณเมโก สญชานาติ อุทฺธํ อโร ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํ.
วาโยกสิณเมโก สญชานาติ อุทฺธํ อโร ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํ.
นีลกสิณเมโก สญชานาติ อุทฺธํ อโร ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํ.
ปีตกสิณเมโก สญชานาติ อุทฺธํ อโร ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํ.
โลहितกสิณเมโก สญชานาติ อุทฺธํ อโร ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํ.
โอทาทกสิณเมโก สญชานาติ อุทฺธํ อโร ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํ.
อากาสกสิณเมโก สญชานาติ อุทฺธํ อโร ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํ.
วิญญาณกสิณเมโก สญชานาติ อุทฺธํ อโร ติริยํ อทฺวยํ อปฺปมาณํ.

อิเม ทส ฐมมา ภาเวตพพา.

(ค) “กตเม ทส ฐมมา ปริณฺณเยยยา? ทสลายตนาหิ - จกฺขายตฺนํ รุปรายตฺนํ โสตายตฺนํ สทฺทายตฺนํ ฆานายตฺนํ
คณฺธายตฺนํ ชิวฺหายตฺนํ รสลายตฺนํ กายายตฺนํ ไผฏฺฐจฺพฺพายตฺนํ. อิเม ทส ฐมมา ปริณฺณเยยยา.

(ฆ) “กตเม ทส ฐมมา ปหาตพพา? ทส มิจฺฉตฺตา - มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสงฺกปโป มิจฺฉาวาจา มิจฺฉากมฺมฺนโต
มิจฺฉาอาชีโว มิจฺฉาวายาโม มิจฺฉาสติ มิจฺฉาสมาหิ มิจฺฉาฉานํ มิจฺฉาวิมฺุตฺติ. อิเม ทส ฐมมา ปหาตพพา.

(ง) “กตเม ทส ฐมมา หานภาคิยา? ทส อกฺุสลกมฺมฺปถา - ปาณฺตปิปาโต อทินฺนาทานํ กามฺมุํมิจฺฉาจาโร มฺุสา
วาโท ปิสฺุณฺนา วาจา ผรุสา วาจา สมฺผปฺปลาโป อภิชฺุฉา พฺุยาปาโท มิจฺฉาทิฏฺฐิ.
อิเม ทส ฐมมา หานภาคิยา.

(จ) “กตเม ทส ฐมมา วิเสสภาคิยา? ทส กฺุสลกมฺมฺปถา - ปาณฺตปิปาตา เวรมณฺี อทินฺนาทานา เวรมณฺี
กามฺมุํมิจฺฉาจาโร เวรมณฺี มฺุสาวาหา เวรมณฺี ปิสฺุณฺนํ วาจา เวรมณฺี ผรุสํ วาจา เวรมณฺี สมฺผปฺป
ปลาปา เวรมณฺี อนภิชฺุฉา อพฺุยาปาโท สมฺมาทิฏฺฐิ. อิเม ทส ฐมมา วิเสสภาคิยา.

(ฉ) “กตเม ทส ฐมมา ทฺุปรปฺฏิวิชฺุฉา? ทส อริยวาสา -

อิทฺาธุโส ภิกฺุชฺุ ปณฺจจฺคฺวิปฺปหิโน โหติ ฉฟฺงฺคสมฺนฺนาคโต เอการกฺุโข จตฺุราปสฺุเสโน ปณฺุณฺนปจฺเจกสจฺุจโ
สมวยสฺุฏฺเฐสโน อนาวิลสงฺกปโป ปสฺุสทฺุทกยสงฺขาโร สฺุวิมฺุตฺตจิตฺุโต สฺุวิมฺุตฺตปณฺุโ.

“กถญฺจาธุโส ภิกฺุชฺุ ปณฺจจฺคฺวิปฺปหิโน โหติ? อิทฺาธุโส ภิกฺุชฺุโน กามจฺฉนฺุโท ปหิโน โหติ พฺุยาปาโท ปหิโน โหติ
ทินมิทฺุ ปหิโน โหติ อุทฺุจจฺกุกฺุจจฺุ ปหิโน โหติ วิจิกฺุฉา ปหิโน โหติ. เอวํ โช อวฺุโส ภิกฺุชฺุ ปณฺจจฺคฺวิปฺปหิโน โหติ.

“กถญฺจาธุโส ภิกฺุชฺุ ฉฟฺงฺคสมฺนฺนาคโต โหติ? อิทฺาธุโส ภิกฺุชฺุ จกฺุชฺุนา รุปรํ ทิสฺุวา เหนว สฺุมนฺุ โหติ น ทฺุมนฺุ
อุเปกฺุชฺุโก วิหฺุรติ สโต สมฺปชานฺุ. โสเตน สทฺุทํ สฺุตฺุวา เหนว สฺุมนฺุ โหติ น ทฺุมนฺุ อุเปกฺุชฺุโก วิหฺุรติ สโต สมฺปชานฺุ.
ฆาเนน คณฺุชฺุ ฆายิตฺุวา เหนว สฺุมนฺุ โหติ น ทฺุมนฺุ อุเปกฺุชฺุโก วิหฺุรติ สโต สมฺปชานฺุ. ชิวฺหาย รลฺุ สํายิตฺุวา
เหนว สฺุมนฺุ โหติ น ทฺุมนฺุ อุเปกฺุชฺุโก วิหฺุรติ สโต สมฺปชานฺุ. กายเนน ไผฏฺฐจฺพฺุ พฺุลิตฺุวา เหนว สฺุมนฺุ โหติ

น ทูมมโน อุเปกขโก วิหริติ สโต สมปะชาโน. มนสา ฅมม วิญญาเย เนว สุมโน โหติ น ทูมมโน อุเปกขโก วิหริติ สโต สมปะชาโน. เอวံ โข อาวุโส ภิกขุ ฉัพพะคสมนุหาคโต โหติ.

“กถญจาวุโส ภิกขุ เอกการุโข โหติ? อิทาวุโส ภิกขุ สตารุเขเน เจตสา สมนุหาคโต โหติ. เอวံ โข อาวุโส ภิกขุ เอกการุโข โหติ.

“กถญจาวุโส ภิกขุ จตุราปสเสโน โหติ? อิทาวุโส ภิกขุ สงฆาเยกัม ปฏิสเสวติ สงฆาเยกัม อธิวาเสติ สงฆาเยกัม ปริวชเชติ สงฆาเยกัม วิโนเทติ. เอวံ โข อาวุโส ภิกขุ จตุราปสเสโน โหติ.

“กถญจาวุโส ภิกขุ ปณฺหนนปะจเจกสจโจ โหติ? อิทาวุโส ภิกขุโน ยานิ ตานิ ปุณฺณสมณพฺรหฺมาหฺมณานํ ปุณฺณปะจเจกสจจจา นิ สพฺพานิ ตานิ นุหฺนหานิ โหนฺติ ปณฺณฺนหานิ จตฺตานิ วนฺตานิ มุตฺตานิ ปหีนานิ ปฏินิสฺสฏฺฐจฺจานิ. เอวံ โข อาวุโส ภิกขุ ปณฺหนนปะจเจกสจโจ โหติ.

“กถญจาวุโส ภิกขุ สมวยสฏฺฐเจสโน โหติ? อิทาวุโส ภิกขุโน กาเมสนา ปหีนา โหติ ภเวสนา ปหีนา โหติ พฺรหฺมจริเยสนา ปฏิปฺปสฺสทฺธา. เอวံ โข อาวุโส ภิกขุ สมวยสฏฺฐเจสโน โหติ.

“กถญจาวุโส ภิกขุ อนาวิลสงกปะปา โหติ? อิทาวุโส ภิกขุโน กามสงกปะโป ปหีโน โหติ พฺยาปาทสงกปะโป ปหีโน โหติ วิหีสาสกปะโป ปหีโน โหติ. เอวံ โข อาวุโส ภิกขุ อนาวิลสงกปะโป โหติ.

“กถญจาวุโส ภิกขุ ปสฺสทฺทกายนสงฆาโร โหติ? อิทาวุโส ภิกขุ สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพว โสเม นสฺสโทมนสฺसानํ อตฺถงฺคมา อทุกฺขมสฺสํ อุเปกฺขาสติปาริสฺสุทฺธี จตฺตถํ ฅมานํ อุปสมปะชฺช วิหริติ. เอวံ โข อาวุโส ภิกขุ ปสฺสทฺทกายนสงฆาโร โหติ.

“กถญจาวุโส ภิกขุ สุวิมุตฺตจิตฺโต โหติ? อิทาวุโส ภิกขุโน ราคา จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ โทสา จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ โมหา จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ. เอวံ โข อาวุโส ภิกขุ สุวิมุตฺตจิตฺโต โหติ.

“กถญจาวุโส ภิกขุ สุวิมุตฺตปะณฺโณ โหติ? อิทาวุโส ภิกขุ
‘ราโค เม ปหีโน อุจฺฉินฺหนฺมฺโโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํโกโต อายตี อนุปฺปาทธมฺโม’ติ ปชานาติ.
‘โทโส เม ปหีโน อุจฺฉินฺหนฺมฺโโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํโกโต อายตี อนุปฺปาทธมฺโม’ติ ปชานาติ.
‘โมโห เม ปหีโน อุจฺฉินฺหนฺมฺโโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวํโกโต อายตี อนุปฺปาทธมฺโม’ติ ปชานาติ.
เอวံ โข อาวุโส ภิกขุ สุวิมุตฺตปะณฺโณ โหติ. อิเม ทส ฅมฺมา ทุปะปฏฺฐิวิชฺฌา.

(ช) “กตเม ทส ฅมฺมา อุปะปาเทตพฺพา? ทส สญฺญา - อสุภสญฺญา มรณสญฺญา อาหาเรปฏฺฐิภูสญฺญา สพฺพโลเก อนภริตฺติสญฺญา อนิจฺจสญฺญา อนิจฺเจ ทุกฺขสญฺญา ทุกฺখে อนตฺตสญฺญา ปหานสญฺญา วิราคสญฺญา นิโรธสญฺญา. อิเม ทส ฅมฺมา อุปะปาเทตพฺพา.

(ฅ) “กตเม ทส ฅมฺมา อภิญฺเวยเยยา? ทส นิชฺชรวตฺถุณี -
สมฺมาทิฏฺฐิสิสฺส มิจฺฉาทิฏฺฐิ นิชฺชิตฺถุณา โหติ.เย จ มิจฺฉาทิฏฺฐิปะจฺจยา อเนเก ปาปกกา อกฺุสลา ฅมฺมา สมฺภวานฺติ เต จสฺส นิชฺชิตฺถุณา โหนฺติ. สมฺมาทิฏฺฐิปะจฺจยา จ อเนเก กุสลา ฅมฺมา ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺติ. สมฺมาสงกปะปสฺส มิจฺฉาสงกปะโป นิชฺชิตฺถุณฺโณ โหติ. เย จ มิจฺฉาสงกปะปจฺจยา อเนเก ปาปกกา อกฺุสลา ฅมฺมา สมฺภวานฺติ เต จสฺส นิชฺชิตฺถุณา โหนฺติ. สมฺมาสงกปะปจฺจยา จ อเนเก กุสลา ฅมฺมา ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺติ.

สมมาวาจสฺส มิจฺฉาวาจา นิชฺชิตฺถณา โหติ. เย จ มิจฺฉาวาจาปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลตา ฐมฺมา สมฺภวานฺติ
 เต จสฺส นิชฺชิตฺถณา โหหนฺติ. สมมาวาจาปจฺจยา จ อเนเก กุสลตา ฐมฺมา ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺติ.
 สมมากมฺมนฺตสฺส มิจฺฉากมฺมนฺโต นิชฺชิตฺถณฺโณ โหติ. เย จ มิจฺฉากมฺมนฺตปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลตา ฐมฺมา
 สมฺภวานฺติ เต จสฺส นิชฺชิตฺถณา โหหนฺติ. สมมากมฺมนฺตปจฺจยา จ อเนเก กุสลตา ฐมฺมา ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺติ.
 สมมาอาชีวสฺส มิจฺฉาอาชีโว นิชฺชิตฺถณฺโณ โหติ. เย จ มิจฺฉาอาชีวปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลตา ฐมฺมา สมฺภวานฺติ
 เต จสฺส นิชฺชิตฺถณา โหหนฺติ. สมมาอาชีวปจฺจยา จ อเนเก กุสลตา ฐมฺมา ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺติ.
 สมมาวាយมสฺส มิจฺฉาวายาโม นิชฺชิตฺถณฺโณ โหติ. เย จ มิจฺฉาวายมปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลตา ฐมฺมา สมฺภวานฺติ
 เต จสฺส นิชฺชิตฺถณา โหหนฺติ. สมมาวายมปจฺจยา จ อเนเก กุสลตา ฐมฺมา ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺติ.
 สมมาสตีสฺส มิจฺฉาสตี นิชฺชิตฺถณา โหติ. เย จ มิจฺฉาสตีปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลตา ฐมฺมา สมฺภวานฺติ
 เต จสฺส นิชฺชิตฺถณา โหหนฺติ. สมมาสตีปจฺจยา จ อเนเก กุสลตา ฐมฺมา ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺติ.
 สมมาสมาธิสฺส มิจฺฉาสมาธิ นิชฺชิตฺถณฺโณ โหติ. เย จ มิจฺฉาสมาธิปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลตา ฐมฺมา สมฺภวานฺติ
 เต จสฺส นิชฺชิตฺถณา โหหนฺติ. สมมาสมาธิปจฺจยา จ อเนเก กุสลตา ฐมฺมา ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺติ.
 สมมาฌาณสฺส มิจฺฉาฌาณํ นิชฺชิตฺถณฺโณ โหติ. เย จ มิจฺฉาฌาณปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลตา ฐมฺมา สมฺภวานฺติ
 เต จสฺส นิชฺชิตฺถณา โหหนฺติ. สมมาฌาณปจฺจยา จ อเนเก กุสลตา ฐมฺมา ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺติ.
 สมมาวิมุตฺติสฺส มิจฺฉาวิมุตฺติ นิชฺชิตฺถณา โหติ. เย จ มิจฺฉาวิมุตฺติปจฺจยา อเนเก ปาปกา อกุสลตา ฐมฺมา สมฺภวานฺติ
 เต จสฺส นิชฺชิตฺถณา โหหนฺติ. สมมาวิมุตฺติปจฺจยา จ อเนเก กุสลตา ฐมฺมา ภาวนาปาริปุรี คจฺจนฺติ.
 อิเม ทส ฐมฺมา อภิญฺเญยฺยา.

(ญ) “กตเม ทส ฐมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา? ทส อเสกฺขา ฐมฺมา - อเสกฺขา สมฺมาทิฏฺฐิ อเสกฺโข สมฺมาสงฺกปโป
 อเสกฺขา สมฺมาวาจา อเสกฺโข สมฺมากมฺมนฺโต อเสกฺโข สมฺมาอาชีโว อเสกฺโข สมฺมาวายาโม อเสกฺขา สมฺมาสตี
 อเสกฺโข สมฺมาสมาธิ อเสกฺโข สมฺมาฌาณํ อเสกฺขา สมฺมาวิมุตฺติ. อิเม ทส ฐมฺมา สจฺฉิกาตพฺพา.

“อิติ อิเม สตฐมฺมา ภูตา ตจฺฉา ตถา อวิตถา อนนฺณถา สมฺมา ตถาคเตน อภิสมฺพุทฺธา”ติ.

อิทมโวจายสฺมา สาริปฺพุโต. อตฺตมฺนา เต ภิกฺขุ อายสฺมโต สาริปฺพุตฺตสฺส ภาสิตํ อภินนฺหฺนฺติ.

ทสฺสุตฺตรสฺสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ

(พระไตรปิฎกบาลีเล่มที่ ๑๑ สุตฺตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค โข ๓๕๐-๓๖๐)

สาริปุตุตตเถรคาถา

“ยถาจารย์ ขณาสโต สตีมา
อชฌตฺตโรโต สสมาหิตตฺโต

อลลํ สุกฺขํ วา ภูณฺชนโต
อฺนฺนุทโร มิตาหาโร

จตฺตาโร ปญฺจ อาโลเป
อลํ ฆาสฺสูหाराย

กบฺปิยํ ตํ เจ ฉาเทติ
อลํ ฆาสฺสูหाराย

ปลฺลงฺเกน นิสินฺนสฺส
อลํ ฆาสฺสูหाराย

ยตสฺงกปฺปชฺฌมายิ อปฺปมตฺโต.
เอโก สนฺตฺสูโต ตมาหุ ภิกฺขุํ.

น พาหุํ สฺสูโต สียา.
สโต ภิกฺขุ ปรีพฺพเช.

อภฺตฺวา อุกํ ปีเว.
ปหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโน.

จิวโร อิทฺตฺติกํ.
ปหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโน.

ชณฺณฺเก นาภิวสฺสตี.
ปหิตตฺตสฺส ภิกฺขุโน”ติ.

“ ผู้ใดมี สติอยู่สำรวมกาย
ไม่ประมาท สงบรู้ อยู่ประมาณ
ผู้นั้นไซ้เราจึงเรียก ภิกษุแท้
ปัจจัยสี่ รู้พินิจ ไม่ติดเมา

เข้าครองบาตรปีตุเรศเข้าเขตคาม
หยุดก่อนอิม สี่ห้าคำเดินตัวปลิว
กุฎิเพียง พออยู่ไม่หรรุหรา
เพียงเท่านั้น ก็พอแล้วแนวครรลอง

ไม่ซัดสาย สำรวมจิต กิจกรรมฐาน
รู้จักกาล ปลีกสังัด เพื่อขัดเกลา
ไม่ใช่แค่ รูปรภายนอก ไว้หลอกเขา
เพียงบรรเทา ทุกขเวทนา ไม่มากวน

สดก็ตาม แห้งก็ตาม ประหังหิว
กายเพียงผิว-ผ้าห่อไว้พอให้มอง
ยามฝนมา ตกไม่เปียกเข้าทั้งสอง
ใจหมายปอง หมดสิ่งปรุ้งมุงนิพพาน ฯ

ขุททกนิกาย สาริปุตุตตเถรคาถา ข้อ ๓๙๕ หน้า ๔๐๑

ทศตตรสูตร

ว่าด้วยธรรม ๑ ถึง ๑๐ ประการ

[๓๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ประทับอยู่ที่ฝั่งสระโบกขรณีชื่อคัคครา เขตกรุงจัมปา ณ ที่นั้น ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า “ท่านภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงกล่าวว่า

“เราจักกล่าวทศตตรสูตร

อันเป็นธรรมเครื่องปลดเปลื้องกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวง
เพื่อบรรลู่ถึงพระนิพพาน เพื่อทำที่สุตทุกข”

ธรรม ๑ ประการ

[๓๕๑] ธรรม ๑ ประการที่มีอุปการะมาก, ธรรม ๑ ประการที่ควรเจริญ, ธรรม ๑ ประการที่ควรกำหนดรู้, ธรรม ๑ ประการที่ควรละ, ธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม, ธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ, ธรรม ๑ ประการที่แทงตลอดได้ยาก, ธรรม ๑ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น, ธรรม ๑ ประการที่ควรรู้ยิ่ง, ธรรม ๑ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) **ธรรม ๑ ประการที่มีอุปการะมาก** คืออะไร ?

คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย

นี้ คือธรรม ๑ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) **ธรรม ๑ ประการที่ควรเจริญ** คืออะไร ?

คือ กายคตาสติสหระคตด้วยความสำราญ

นี้ คือธรรม ๑ ประการที่ควรเจริญ

(ค) **ธรรม ๑ ประการที่ควรกำหนดรู้** คืออะไร ?

คือ ผัสสะที่ยังมีอาสวะ มีอุปาทาน

นี้ คือธรรม ๑ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ง) **ธรรม ๑ ประการที่ควรละ** คืออะไร ?

คือ อัสมิมานะ (ความถือตัวว่าเป็นเรา)

นี้ คือธรรม ๑ ประการที่ควรละ

(จ) **ธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม** คืออะไร ?

คือ อโยนิโสมนสิการ (กระทำไว้ในใจโดยไม่แยบคาย)

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) **ธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ** คืออะไร ?

คือ โยนิโสมนสิการ (กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย)

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) **ธรรม ๑ ประการที่แทงตลอดได้ยาก** คืออะไร ?

คือ เจโตสมาธิ อันมีลำดับติดต่อกันไป

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ช) **ธรรม ๑ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น** คืออะไร ?

คือ ญาณอันไม่กำเริบ

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฌ) **ธรรม ๑ ประการที่ควรรู้ยิ่ง** คืออะไร ?

คือ สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่ควรรู้ยิ่ง

(ญ) **ธรรม ๑ ประการที่ควรทำให้แจ้ง** คืออะไร ?

คือ เจโตวิมุตติ อันไม่กำเริบ

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้ แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๒ ประการ

[๓๕๒] ธรรม ๒ ประการที่มีอุปการะมาก, ธรรม ๒ ประการที่ควรเจริญ, ธรรม ๒ ประการที่ควรกำหนดรู้, ธรรม ๒ ประการที่ควรละ, ธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม, ธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ, ธรรม ๒ ประการที่แทงตลอดได้ยาก, ธรรม ๒ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น, ธรรม ๒ ประการที่ควรรู้ยิ่ง, ธรรม ๒ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) **ธรรม ๒ ประการที่มีอุปการะมาก** คืออะไร ?

คือ ๑. สติ (ความระลึกได้)

๒. สัมปชัญญะ (ความรู้ตัว)

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) **ธรรม ๒ ประการที่ควรเจริญ** คืออะไร ?

คือ

๑. สมณะ (การฝึกจิตให้สงบเป็นสมาธิ)

๒. วิปัสสนา (ความเห็นแจ้ง)

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่ควรเจริญ

(ค) **ธรรม ๒ ประการที่ควรกำหนดรู้** คืออะไร ?

คือ

๑. นาม (สภาวะที่รู้อารมณ์ น้อมไปสู่อารมณ์)

๒. รูป (สภาวะที่แตกดับไป เห็นได้ชัดเจน)

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) **ธรรม ๒ ประการที่ควรละ** คืออะไร ?

คือ

๑. อวิชชา (ความไม่รู้แจ้ง)

๒. ภวตัณหา (ความอยากในภาพ)

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่ควรละ

(ง) **ธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม** คืออะไร ?

คือ

๑. โทวจัสสตา (ความเป็นผู้ว่ายาก)

๒. ปาปमितตตา (ความมีบาปมิตร)

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) **ธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ** คืออะไร ?

คือ

๑. โสวจัสสตา (ความเป็นผู้ว่าง่าย)

๒. กัลยาณमितตตา (ความมีกัลยาณมิตร)

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) **ธรรม ๒ ประการที่แทงตลอดได้ยาก** คืออะไร ?

คือ

๑. ธรรมที่เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย

๒. ธรรมที่เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ช) **ธรรม ๒ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น** คืออะไร ?

คือ ญาณ ๒ ได้แก่

๑. ขยญาณ (ความรู้ในการสิ้นกิเลส)
๒. อนุปปาทญาณ (ความรู้ในการไม่เกิดกิเลส)

นี้ คือธรรม ๒ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ณ) **ธรรม ๒ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง** คืออะไร ?

คือ ธาตุ ๒ ได้แก่

๑. ลังขตธาตุ (ธาตุที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง)
๒. อลังขตธาตุ (ธาตุที่ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง)

นี้ คือธรรม ๒ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง

(ญ) **ธรรม ๒ ประการที่ควรทำให้แจ้ง** คืออะไร ?

๑. วิชชา (ความรู้แจ้ง)
๒. วิมุตติ (ความหลุดพ้น)

นี้ คือธรรม ๒ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๒๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้ แน่นนอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๓ ประการ

[๓๕๓] ธรรม ๓ ประการที่มีอุปการะมาก, ธรรม ๓ ประการที่ควรเจริญ, ธรรม ๓ ประการที่ควรกำหนดรู้, ธรรม ๓ ประการที่ควรละ, ธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม, ธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ, ธรรม ๓ ประการที่แทงตลอดได้ยาก, ธรรม ๓ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น, ธรรม ๓ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง, ธรรม ๓ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) **ธรรม ๓ ประการที่มีอุปการะมาก** คืออะไร ?

คือ

๑. ลัปปริสสังเสวะ (การคบหาสัตบุรุษ)
๒. ลัทธัมมัสสวนะ (การฟังพระสัทธรรม)
๓. ธรรมานุธรรมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม)

นี้ คือธรรม ๓ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) **ธรรม ๓ ประการที่ควรเจริญ** คืออะไร ?

คือ สมาธิ ๓ ได้แก่

๑. สมาธิที่มีทั้งวิตก และมีวิจารณ์
๒. สมาธิที่ไม่มีวิตก มีเพียงวิจารณ์
๓. สมาธิที่ไม่มีวิตก และไม่มีวิจารณ์

นี้ คือธรรม ๓ ประการที่ควรเจริญ

(ค) **ธรรม ๓ ประการที่ควรกำหนดรู้** คืออะไร ?

คือ เวทนา ๓ ได้แก่

๑. สุขเวทนา (ความรู้สึกสุข)
๒. ทุกขเวทนา (ความรู้สึกทุกข์)
๓. อทุกขมสุขเวทนา (ความรู้สึกไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข)

นี้ คือธรรม ๓ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) **ธรรม ๓ ประการที่ควรละ** คืออะไร ?

คือ ตัณหา ๓ ได้แก่

๑. กามตัณหา (ความทะยานอยากในกาม)
๒. ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ)
๓. วิภวตัณหา (ความทะยานอยากในวิภพ)

นี้ คือธรรม ๓ ประการที่ควรละ

(ง) **ธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม** คืออะไร ?

คือ อกุศลมูล ๓ ได้แก่

๑. อกุศลมูลคือโลภะ (ความอยากได้)
๒. อกุศลมูลคือโทสะ (ความคิดประทุษร้าย)
๓. อกุศลมูลคือโมหะ (ความหลง)

นี้ คือธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) **ธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ** คืออะไร ?

คือ กุศลมูล ๓ ได้แก่

๑. กุศลมูลคืออโลภะ (ความไม่อยากได้)
๒. กุศลมูลคืออโทสะ (ความไม่คิดประทุษร้าย)
๓. กุศลมูลคืออโมหะ (ความไม่หลง)

นี้ คือธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) **ธรรม ๓ ประการที่แทงตลอดได้ยาก** คืออะไร ?

คือ ธาตุที่สลัด ๓ ได้แก่

๑. ธาตุที่สลดกามคือเนกขัมมะ
๒. ธาตุที่สลดรูปคืออรูปร
๓. การสลดสิ่งที่เกิดขึ้น สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น สิ่งที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง คือนิโรธ

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่แห่งตลอดได้ยาก

(ช) **ธรรม ๓ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น** คืออะไร ?

คือ ญาณ ๓ ได้แก่

๑. อตีตังสญาณ (ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีต)
๒. อนาคตังสญาณ (ญาณหยั่งรู้ส่วนอนาคต)
๓. ปัจจุบันนังสญาณ (ญาณหยั่งรู้ส่วนปัจจุบัน)

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฉ) **ธรรม ๓ ประการที่ควรรู้ยิ่ง** คืออะไร ?

คือ ธาตุ ๓ ได้แก่

๑. กามธาตุ (ธาตุคือกามภาพ)
๒. รูปธาตุ (ธาตุคือรูปภาพ)
๓. อรูปธาตุ (ธาตุคืออรูปภาพ)

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่ควรรู้ยิ่ง

(ญ) **ธรรม ๓ ประการที่ควรทำให้แจ้ง** คืออะไร ?

คือ วิชชา ๓ ได้แก่

๑. วิชชา คือความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกถึงชาติก่อนได้
๒. วิชชา คือความหยั่งรู้การจุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย
๓. วิชชา คือความหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๓๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้ แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๔ ประการ

[๓๕๔] ธรรม ๔ ประการที่มีอุปการะมาก, ธรรม ๔ ประการที่ควรเจริญ, ธรรม ๔ ประการที่ควรกำหนดรู้, ธรรม ๔ ประการที่ควรละ, ธรรม ๔ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม, ธรรม ๔

ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ, ธรรม ๔ ประการที่แทงตลอดได้ยาก, ธรรม ๔ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น, ธรรม ๔ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง, ธรรม ๔ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) **ธรรม ๔ ประการที่มีอุปการะมาก** คืออะไร ?

คือ จักร ๔ ได้แก่

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ (การอยู่ในถิ่นที่ดี)
๒. ลัปปริสสังเสวะ (การคบหาสัตบุรุษ)
๓. อัจฉตสัมมาปณิธิ (การตั้งตนไว้ชอบ)
๔. ปุพเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ในก่อนแล้ว)

นี่ คือธรรม ๔ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) **ธรรม ๔ ประการที่ควรเจริญ** คืออะไร ?

คือ สติปัฏฐาน ๔ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้
๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ...
๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ...
๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

นี่ คือธรรม ๔ ประการที่ควรเจริญ

(ค) **ธรรม ๔ ประการที่ควรกำหนดรู้** คืออะไร ?

คือ อาหาร ๔ ได้แก่

๑. กวฬิงการาหาร (อาหารคือคำข้าว) ทั้งหยาบและละเอียด
๒. ผัสสาหาร (อาหารคือผัสสะ)
๓. มโนสังฺกฺเจตนาหาร (อาหารคือมโนสังฺกฺเจตนา)
๔. วิญญาณาหาร (อาหารคือวิญญาณ)

นี่ คือธรรม ๔ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ง) **ธรรม ๔ ประการที่ควรละ** คืออะไร ?

คือ โอฆะ (ห้วงน้ำคือกิเลส) ๔ ได้แก่

๑. กาโมฆะ (โอฆะคือกาม)
๒. ภโวฆะ (โอฆะคือภพ)

๓. ทิฏฐิโฆชะ (โฆชะคือทิฏฐิ)
๔. อวิชโฆชะ (โฆชะคืออวิชา)

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่ควรละ

(ง) **ธรรม ๔ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม** คืออะไร ?

คือ โยคะ (เครื่องเกาะเกี่ยว) ๔ ได้แก่

๑. กามโยคะ (โยคะคือกาม)
๒. ภวโยคะ (โยคะคือภพ)
๓. ทิฏฐิโยคะ (โยคะคือทิฏฐิ)
๔. อวิชาโยคะ (โยคะคืออวิชา)

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) **ธรรม ๔ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ** คืออะไร ?

คือ วิสังโยคะ (ความพราก) ๔ ได้แก่

๑. กามโยควิสังโยคะ (ความพรากจากกามโยคะ)
๒. ภวโยควิสังโยคะ (ความพรากจากภวโยคะ)
๓. ทิฏฐิโยควิสังโยคะ (ความพรากจากทิฏฐิโยคะ)
๔. อวิชาโยควิสังโยคะ (ความพรากจากอวิชาโยคะ)

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) **ธรรม ๔ ประการที่แทงตลอดได้ยาก** คืออะไร ?

คือ สมภาติ ๔ ได้แก่

๑. หานภาคิยสมภาติ (สมภาติฝ่ายเสื่อม)
๒. ฐิติภาคิยสมภาติ (สมภาติฝ่ายดำรง)
๓. วิเสสภาคิยสมภาติ (สมภาติฝ่ายวิเศษ)
๔. นิพเพธภาคิยสมภาติ (สมภาติฝ่ายชำแรกกิเลส)

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ช) **ธรรม ๔ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น** คืออะไร ?

คือ ญาณ ๔ ได้แก่

๑. ทัมมญาณ (ความรู้ในธรรม)
๒. อำนวยญาณ (ความรู้ในการคล้อยตาม)
๓. ปริยญาณ (ความรู้ในการกำหนดจิตของผู้อื่น)
๔. สัมมตญาณ (ความรู้ในสมมติ)

นี่ คือธรรม ๔ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ณ) **ธรรม ๔ ประการที่ควรรู้ยิ่ง** คืออะไร ?

คือ อริยสัจ ๔ ได้แก่

๑. ทุกขอริยสัจ (อริยสัจคือทุกข์)
๒. ทุกขสมุทยอริยสัจ (อริยสัจคือเหตุเกิดแห่งทุกข์)
๓. ทุกขนิโรธอริยสัจ (อริยสัจคือความดับแห่งทุกข์)
๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ (อริยสัจคือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์)

นี่ คือธรรม ๔ ประการที่ควรรู้ยิ่ง

(ญ) **ธรรม ๔ ประการที่ควรทำให้แจ้ง** คืออะไร ?

คือ สามัญญผล (ผลแห่งความเป็นสมณะ) ๔ ได้แก่

๑. โสดาปัตติผล
๒. สกทาคามีผล
๓. อนาคามีผล
๔. อรหัตตผล

นี่ คือธรรม ๔ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๔๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้ แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๕ ประการ

[๓๕๕] ธรรม ๕ ประการที่มีอุปการะมาก, ธรรม ๕ ประการที่ควรเจริญ, ธรรม ๕ ประการที่ควรกำหนดรู้, ธรรม ๕ ประการที่ควรละ, ธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเลื่อม, ธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ, ธรรม ๕ ประการที่แทงตลอดได้ยาก, ธรรม ๕ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น, ธรรม ๕ ประการที่ควรรู้ยิ่ง, ธรรม ๕ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) **ธรรม ๕ ประการที่มีอุปการะมาก** คืออะไร ?

คือ องค์ของผู้บำเพ็ญความเพียร ๕ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ที่มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นพระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค”

๒. เป็นผู้ที่มีอาพาธน้อย โรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร

๓. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ทำตนให้เปิดเผยตามความเป็นจริงในพระศาสนา หรือเพื่อนพรหมจารีผู้รู้ทั้งหลาย

๔. เป็นผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่

๕. เป็นผู้ที่มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

นี้ คือธรรม ๕ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) **ธรรม ๕ ประการที่ควรเจริญ** คืออะไร ?

คือ สัมมาสมาธิ ประกอบด้วยองค์ ๕ ได้แก่

๑. มีปีติแผ่ไป
๒. มีสุขแผ่ไป
๓. มีการกำหนดรู้จิตผู้อื่นแผ่ไป
๔. มีแสงสว่างแผ่ไป
๕. ปัจจเวกษณญาณเป็นนิमित

นี้ คือธรรม ๕ ประการที่ควรเจริญ

(ค) **ธรรม ๕ ประการที่ควรกำหนดรู้** คืออะไร ?

คือ อุปาทานขันธ์ (กองแห่งความยึดมั่น) ๕ ได้แก่

๑. รูปอุปาทานขันธ์ (อุปาทานขันธ์คือรูป)
๒. เวทณูปาทานขันธ์ (อุปาทานขันธ์คือเวทนา)
๓. สัญญูปาทานขันธ์ (อุปาทานขันธ์คือสัญญา)
๔. สังขารูปาทานขันธ์ (อุปาทานขันธ์คือสังขาร)
๕. วิญญาณูปาทานขันธ์ (อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ)

นี้ คือธรรม ๕ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ง) **ธรรม ๕ ประการที่ควรละ** คืออะไร ?

คือ นิวรณ์ ๕ ได้แก่

๑. กามฉันทะ (ความพอใจในกาม)
๒. พยาบาท (ความคิดร้าย)
๓. ถีนมิตตะ (ความหดหู่และเซื่องซึม)

๔. อุทัจจกุกกัจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ)

๕. วิจิกิจฉา (ความลึกลับ)

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่ควรละ

(ง) **ธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม** คืออะไร ?

คือ กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕ ได้แก่

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระศาสนา จิตของภิกษุผู้เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระศาสนา นั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร การที่จิตของภิกษุไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิต ดุจตะปู ประการที่ ๑

๒. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระธรรม ...

๓. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์ ...

๔. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในสิกขา (ข้อที่จะต้องศึกษา) ...

๕. เป็นผู้โกรธ ไม่พอใจ มีจิตถูกโทสะ (ความคิดประทุษร้าย) กระทบ มีจิตแข็งกระด้าง ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้โกรธ ไม่พอใจ มีจิตถูกโทสะกระทบ มีจิตแข็งกระด้าง ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร การที่จิตของภิกษุไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่องๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิต ดุจตะปูประการที่ ๕

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) **ธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ** คืออะไร ?

คือ อินทรีย์ ๕ ได้แก่

๑. สัทอินทรีย์ (อินทรีย์คือศรัทธา)

๒. วิริยอินทรีย์ (อินทรีย์คือวิริยะ)

๓. สตินทรีย์ (อินทรีย์คือสติ)

๔. สมาธิินทรีย์ (อินทรีย์คือสมาธิ)

๕. ปัญญาอินทรีย์ (อินทรีย์คือปัญญา)

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) **ธรรม ๕ ประการที่แทงตลอดได้ยาก** คืออะไร ?

คือ ธาตุที่สลัด ๕ ได้แก่

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ข) **ธรรม ๕ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น** คืออะไร ?

คือ สัมมาสมาธิ ประกอบด้วยญาณ ๕ ได้แก่

๑. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า “สมาธินี้มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป”
๒. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า “สมาธินี้เป็นอริยะ ปราศจากอามิส”
๓. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า “สมาธินี้มีใช้บุรุษชั่วเสพแล้ว”
๔. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า “สมาธินี้ สงบ ประณีต ได้ด้วยความสงบระงับ บรรลุได้ด้วยภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น และมีใช้บรรลุได้ด้วยการข่ม (ธรรมที่เป็นข้าศึก) ห้ามกิเลส ด้วยสสังขารจิต”
๕. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า “เรานั้นมีสติ เข้าสมาธิ และเรามีสติออกจากสมาธินี้”

(ค) **ธรรม ๕ ประการที่ควรรู้ยิ่ง** คืออะไร ?

คือ วิมุตตตายตนะ(เหตุแห่งความหลุดพ้น) ๕ ได้แก่

๑. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูแสดงธรรมแก่ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรมในธรรมนั้น ตามที่พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูแสดงธรรมแก่เธอ เมื่อเธอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตตายตนะประการที่ ๑
๒. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ แต่ภิกษุแสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรมในธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา ที่เธอแสดงแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เมื่อเธอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตตายตนะประการที่ ๒
๓. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ แม้ภิกษุก็ไม่ได้แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร แต่ภิกษุสาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาโดยพิสดาร เอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรมในธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา ที่เธอสาธยายโดยพิสดาร เมื่อเธอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตตายตนะประการที่ ๓

๔. พระคาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้งอยู่ในฐานะครุไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ แม้ภิกษุก็ไม่ได้แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ไม่ได้สาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาโดยพิสดาร ภิกษุตริกตาม ครอบตาม ฟังตามด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา เธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้งธรรมในธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา ที่เธอตริกตาม ครอบตาม ฟังตามด้วยใจ เมื่อเธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตตายตนะประการที่ ๔

๕. พระคาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้งอยู่ในฐานะครุไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ แม้ภิกษุก็ไม่ได้แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ไม่ได้สาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาโดยพิสดาร และไม่ได้ตริกตาม ครอบตาม ฟังตามด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา แต่เธอเรียนสมาธินิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งมาดี มนสิการดี ทรงจำไว้ดี แห่งตลอดดีด้วยปัญญา เธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้งธรรมในธรรมนั้นตามที่เธอได้เรียนสมาธินิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งมาดี มนสิการดี ทรงจำไว้ดี แห่งตลอดดีด้วยปัญญา เมื่อเธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตตายตนะประการที่ ๕

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่ควรรู้อย่าง

(ญ) **ธรรม ๕ ประการที่ควรทำให้แจ้ง** คืออะไร ?

คือ ธรรมชั้น ๕ ได้แก่

๑. สीलชั้น (กองศีล)
๒. สมาธิชั้น (กองสมาธิ)
๓. ปัญญาชั้น (กองปัญญา)
๔. วิมุตติชั้น (กองวิมุตติ)
๕. วิมุตติญาณทัสสนชั้น (กองวิมุตติญาณทัสสนะ)

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๕๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้ แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๖ ประการ

[๓๕๖] ธรรม ๖ ประการที่มีอุปการะมาก, ธรรม ๖ ประการที่ควรเจริญ, ธรรม ๖ ประการที่ควรกำหนดรู้, ธรรม ๖ ประการที่ควรละ, ธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม, ธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ, ธรรม ๖ ประการที่แทงตลอดได้ยาก, ธรรม ๖ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น, ธรรม ๖ ประการที่ควรรู้ยิ่ง, ธรรม ๖ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) **ธรรม ๖ ประการที่มีอุปการะมาก** คืออะไร ?

คือ สาราณียธรรม ๖ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. ตั้งมั่นเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ นี่เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒. ตั้งมั่นเมตตาวาจกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓. ตั้งมั่นเมตตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้นี้ก็เป็นสาราณียธรรม ที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔. บริโภคโดยไม่แบ่งแยกลาภทั้งหลาย ที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุด แม้เพียงบิณฑบาต (อาหารในบาตร) บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล แม้นี้ก็เป็นสาราณียธรรม ที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕. มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รัฐสรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทิวฐิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖. มีอริยทิวฐิ อันเป็นธรรมเครื่องนำออก เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ แก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้นี้ก็เป็นสาราณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) **ธรรม ๖ ประการที่ควรเจริญ** คืออะไร ?

คือ อนุสติกรรมฐาน ๖ ได้แก่

๑. พุทธานุสติ (การระลึกถึงพระพุทธเจ้า)
๒. ธรรมานุสติ (การระลึกถึงพระธรรม)
๓. สังฆานุสติ (การระลึกถึงพระสงฆ์)
๔. ลีลานุสติ (การระลึกถึงศีล)
๕. จาคานุสติ (การระลึกถึงการบริจาค)
๖. เทวตานุสติ (การระลึกถึงเทวดา)

นี้ คือธรรม ๖ ประการที่ควรเจริญ

(ค) **ธรรม ๖ ประการที่ควรกำหนดรู้** คืออะไร ?

คือ อายตนะภายใน ๖ ได้แก่

๑. จักขวยตนะ (อายตนะคือตา)
๒. โสทายตนะ (อายตนะคือหู)
๓. ฆานายตนะ (อายตนะคือจมูก)
๔. ชิวหายตนะ (อายตนะคือลิ้น)
๕. กายายตนะ (อายตนะคือกาย)
๖. มนายตนะ (อายตนะคือใจ)

นี้ คือธรรม ๖ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ฆ) **ธรรม ๖ ประการที่ควรละ** คืออะไร ?

คือ หมวดัตถ์หา ๖ ได้แก่

๑. รูปัตถ์หา (ความอยากได้รูป)
๒. ลัททัตถ์หา (ความอยากได้เสียง)
๓. คันธัตถ์หา (ความอยากได้กลิ่น)
๔. รสัตถ์หา (ความอยากได้รส)
๕. โภฏฐัพพัตถ์หา (ความอยากได้โภฏฐัพพะ)
๖. รัम्मัตถ์หา (ความอยากได้ธรรมารมณ์)

นี้ คือธรรม ๖ ประการที่ควรละ

(ง) **ธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม** คืออะไร ?

คือ อคารวะ ๖ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดา
 ๒. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระธรรม
 ๓. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระสงฆ์
 ๔. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในสิกขา
 ๕. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในความไม่ประมาท
 ๖. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในปฏิสันถาร
- นี้ คือธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) **ธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ** คืออะไร ?

คือ คารวะ ๖ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงในพระศาสดา
๒. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงในพระธรรม
๓. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงในพระสงฆ์
๔. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงในสิกขา
๕. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงในความไม่ประมาท
๖. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงในปฏิสันถาร

นี้ คือธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) **ธรรม ๖ ประการที่แทงตลอดได้ยาก** คืออะไร ?

คือ ชาติที่สลัด ๖ ได้แก่

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญเมตตาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว ลังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่พยายาม (ความคิดร้าย) ก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลายพึงกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวตู่พระผู้มีพระภาค ไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุได้เจริญเมตตาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว ลังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่พยายามก็ยังครอบงำจิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนี้เป็นไปไม่ได้เลย เพราะเมตตาเจโตวิมุตตินี้เป็นชาติที่สลัดพยายาม

๒. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญกรุณาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว ลังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่วิหิงสา (ความเบียดเบียน) ก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลายพึงกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่า

๖. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าปราศจากอัสสัมมานะแล้ว และไม่พิจารณาเห็นว่า “นี่เป็นเรา” แต่ลูกศรคือความเคลือบแคลงสงสัย ก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลายพึงกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวตู่พระผู้มีพระภาค ไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุปราศจากอัสสัมมานะแล้ว และไม่พิจารณาเห็นว่า “นี่เป็นเรา” แต่ลูกศรคือความเคลือบแคลงสงสัยก็ยังครอบงำจิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนี้เป็นไปไม่ได้เลย เพราะสภาวะที่ถอนอัสสัมมานะนี้เป็นธาตุที่สลัดลูกศรคือความเคลือบแคลงสงสัย”

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ช) **ธรรม ๖ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น** คืออะไร ?

คือ สตตวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นนิตย์ของพระชินาสพ) ๖ ได้แก่

๑. เห็นรูปทางตาแล้ว เป็นผู้ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่
๒. ฟังเสียงทางหู ...
๓. ดมกลิ่นทางจมูก ...
๔. ลิ้มรสทางลิ้น ...
๕. ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ...
๖. รู้แจ้งธรรมารมณทางใจแล้ว เป็นผู้ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฉ) **ธรรม ๖ ประการที่ควรรู้ยิ่ง** คืออะไร ?

คือ อนุตตริยะ (ยอดเยี่ยม) ๖ ได้แก่

๑. ทัสสนานุตตริยะ (การเห็นอันยอดเยี่ยม)
๒. สวานานุตตริยะ (การฟังอันยอดเยี่ยม)
๓. ลามานานุตตริยะ (การได้อันยอดเยี่ยม)
๔. ลิกขานานุตตริยะ (การศึกษาอันยอดเยี่ยม)
๕. ปาโรจยานานุตตริยะ (การบำรุงอันยอดเยี่ยม)
๖. อนุสสทานานุตตริยะ (การระลึกอันยอดเยี่ยม)

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่ควรรู้ยิ่ง

(ญ) **ธรรม ๖ ประการที่ควรทำให้แจ้ง** คืออะไร ?

คือ อภิญญา ๖ ได้แก่

๑. ภิภษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียว แสดงเป็นหลาย คนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏ หรือแสดงให้หายไปก็ได้ ทะลุผา กำแพง (และ)ภูเขา ไปได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือด้าลงในแผ่นดินเหมือนไปใ้ในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศ เหมือนนกบินไปได้ ใช้ฝ่ามือลูบคล้าดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ อันมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

๒. ภิภษุนั้นได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วย หูทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

๓. ภิภษุนั้นกำหนดรู้จิตของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน คือ จิตมีราคะก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือปราศจากราคะก็รู้ว่าปราศจากราคะ จิตมีโทสะก็รู้ว่ามีโทสะ หรือปราศจากโทสะก็รู้ว่าปราศจากโทสะ จิตมีโมหะก็รู้ว่ามีโมหะ หรือปราศจากโมหะก็รู้ว่าปราศจากโมหะ จิตหดหู่ก็รู้ว่าหดหู่ หรือ ฟุ้งซ่านก็รู้ว่าฟุ้งซ่าน จิตเป็นมห์คคตะก็รู้ว่า เป็นมห์คคตะหรือไม่เป็นมห์คคตะก็รู้ว่าไม่เป็นมห์คคตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่า มีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิก็รู้ว่า เป็นสมาธิ หรือไม่เป็นสมาธิก็รู้ว่าไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้นก็รู้ว่าหลุดพ้น หรือไม่หลุดพ้นก็รู้ว่าไม่หลุดพ้น

๔. ภิภษุนั้น ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกั๊เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกั๊เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกั๊และวิวัฏฏกั๊เป็นอันมากบ้าง ว่า “ในภพใ้้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นแล้วก็ไปเกิดในภพใ้้น ในภพใ้้นเราก็มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้นแล้วจึงมาเกิดในภพใ้้น” เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

๕. ภิภษุนั้นเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดี และเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วิจิทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วิจิสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เธอเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม

เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม
อย่างนี้แล

๖. ภิกษุนี้ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วย
ปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๖๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้ แน่นนอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่
พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๗ ประการ

[๓๕๗] ธรรม ๗ ประการที่มีอุปการะมาก, ธรรม ๗ ประการที่ควรเจริญ, ธรรม ๗ ประการ
ที่ควรกำหนดรู้, ธรรม ๗ ประการที่ควรละ, ธรรม ๗ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม, ธรรม ๗
ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ, ธรรม ๗ ประการที่แทงตลอดได้ยาก, ธรรม ๗ ประการที่
ควรให้เกิดขึ้น, ธรรม ๗ ประการที่ควรรู้ยิ่ง, ธรรม ๗ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) **ธรรม ๗ ประการที่มีอุปการะมาก** คืออะไร ?

คือ อริยทรัพย์ ๗ ได้แก่

๑. สัทธาณะ (ทรัพย์คือศรัทธา)
๒. สีลณะ (ทรัพย์คือศีล)
๓. หิริณะ (ทรัพย์คือหิริ)
๔. โอตตัปปณะ (ทรัพย์คือโอตตัปปะ)
๕. สุตตะณะ (ทรัพย์คือสุตะ)
๖. จาคณะ (ทรัพย์คือจาคะ)
๗. ปัญญาณะ (ทรัพย์คือปัญญา)

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) **ธรรม ๗ ประการที่ควรเจริญ** คืออะไร ?

คือ สัมโพชฌงค์ ๗ ได้แก่

๑. สติสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความระลึกได้)
๒. ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียรธรรม)
๓. วิริยสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร)
๔. ปีติสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิ่มใจ)
๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความสงบ กายสงบใจ)

๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น)
 ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความวางใจเป็นกลาง)

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่ควรเจริญ

(ค) **ธรรม ๗ ประการที่ควรกำหนดรู้** คืออะไร ?

คือ วิญญาณฐิติ ๗ ได้แก่

๑. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน คือ มนุษย์ เทพบางพวก และ วิเนปาทิกาบางพวก นี่เป็นวิญญาณฐิติที่ ๑

๒. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน แต่มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นพรหม-กายิกา (เทพผู้บำเพ็ญในหมู่พรหม) เกิดในปฐมฌาน นี่เป็นวิญญาณฐิติที่ ๒

๓. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน คือ พวกเทพชั้นอภัสสรา นี่เป็นวิญญาณฐิติที่ ๓

๔. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นสุภ-กิณฑา (เทพผู้เต็มไปด้วยความมั่งคั่ง) นี่เป็นวิญญาณฐิติที่ ๔

๕. มีสัตว์ทั้งหลายบรรลู่อากาศอันัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้” เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนันทตสัญญาโดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิญญาณฐิติที่ ๕

๖. มีสัตว์ทั้งหลายล่วงอากาศอันัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวงบรรลู่วิญญาณัญญายตนฌานโดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุดมิได้” นี่เป็นวิญญาณฐิติที่ ๖

๗. มีสัตว์ทั้งหลายล่วงวิญญาณัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลู่อาภิกัญญายตนฌานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” นี่เป็นวิญญาณฐิติที่ ๗

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) **ธรรม ๗ ประการที่ควรละ** คืออะไร ?

คือ อนุสัย ๗ ได้แก่

๑. กามราคานุสัย (อนุสัยคือความกำหนัดในกาม)

๒. ปฏิฆานุสัย (อนุสัยคือความยินร้าย)

๓. ทิฏฐานุสัย (อนุสัยคือความเห็นผิด)

๔. วิจิกิจจานุสัย (อนุสัยคือความลังเลสงสัย)

๕. มานานุสัย (อนุสัยคือความถือตัว)

๖. ภวราคานุสัย (อนุสัยคือความติดใจในภพ)

๗. อวิชชานุสัย (อนุสัยคือความไม่รู้แจ้ง)

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่ควรละ

(ง) **ธรรม ๗ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม** คืออะไร ?

คือ อสังฆธรรม ๗ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา
๒. เป็นผู้ไม่มีหิริ
๓. เป็นผู้ไม่มีโอตตัมปะ
๔. เป็นผู้มิสุตะน้อย
๕. เป็นผู้เกียจคร้าน
๖. เป็นผู้มิสติหลงลืม
๗. เป็นผู้มิปัญญาทรม

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) **ธรรม ๗ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ** คืออะไร ?

คือ สังฆธรรม ๗ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มิศรัทธา
๒. เป็นผู้มิหิริ
๓. เป็นผู้มิโอตตัมปะ
๔. เป็นพหุสูต
๕. เป็นผู้ปรารภความเพียร
๖. เป็นผู้มิสติมั่นคง
๗. เป็นผู้มิปัญญา

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) **ธรรม ๗ ประการที่แทงตลอดได้ยาก** คืออะไร ?

คือ สัมปยุตธรรม ๗ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นธัมมัญญ (ผู้รู้จักเหตุ)
๒. เป็นอรรถัญญ (ผู้รู้จักผล)
๓. เป็นอรรถัญญ (ผู้รู้จักตน)
๔. เป็นมัตตัญญ (ผู้รู้จักประมาณ)

๕. เป็นกาลัญญา (ผู้รู้จักเวลา)

๖. เป็นปริสัจญญา (ผู้รู้จักชุมชน)

๗. เป็นบุคคลัญญา (ผู้รู้จักบุคคล)

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ช) **ธรรม ๗ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น** คืออะไร ?

คือ ลัญญา ๗ ได้แก่

๑. อนิจจลัญญา (กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)

๒. อนัตตลัญญา (กำหนดหมายความเป็นอนัตตาแห่งธรรมทั้งปวง)

๓. อสุภลัญญา (กำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย)

๔. อาทีนวลัญญา (กำหนดหมายทุกข์โทษของกายอันมีความเจ็บไข้ต่าง ๆ)

๕. ปหานลัญญา (กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและบาปกรรมทั้งหลาย)

๖. วิราคลัญญา (กำหนดหมายวิราคะว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

๗. นิโรธลัญญา (กำหนดหมายนิโรธว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฉ) **ธรรม ๗ ประการที่ควรรู้ยิ่ง** คืออะไร ?

คือ นิตทสวัตถุ ๗ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานสิกขา
และไม่ปราศจากความรักในการสมาทานสิกขาต่อไป

๒. เป็นผู้มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการไคร่ครวญธรรม
และไม่ปราศจากความรักในการไคร่ครวญธรรมต่อไป

๓. เป็นผู้มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการกำจัดความอยาก
และไม่ปราศจากความรักในการกำจัดความอยากต่อไป

๔. เป็นผู้มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการหลีกเลี่ยง
และไม่ปราศจากความรักในการหลีกเลี่ยงต่อไป

๕. เป็นผู้มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการปรารภความเพียร
และไม่ปราศจากความรักในการปรารภความเพียรต่อไป

๖. เป็นผู้มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในสติปัญญาเครื่องรักษาตน
และไม่ปราศจากความรักในสติปัญญาเครื่องรักษาตนต่อไป

๗. เป็นผู้มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการแทงตลอดด้วยทิฏฐิ

และไม่ปราศจากความรักในการแห่งตลอดด้วยทิวจิตต่อไป

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่ควรรู้อย่าง

(ญ) **ธรรม ๗ ประการที่ควรทำให้แจ้ง** คืออะไร ?

คือ กำลังของพระชินาสพ ๗ ได้แก่

๑. สังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพในพระธรรมวินัยนี้เห็นว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยงด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง ข้อที่สังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเห็นว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยง ด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง นี้เป็นกำลังของภิกษุชินาสพ ที่ภิกษุชินาสพอาศัยปัญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๒. กามทั้งหลายเป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเห็นว่าเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิงด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง แม้ข้อที่กามทั้งหลายเป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเห็นว่าเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิง ด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุชินาสพ ที่ภิกษุชินาสพอาศัยปัญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๓. จิตของภิกษุชินาสพเป็นธรรมชาติโน้มไปในวิเวก โน้มไปในวิเวก โอนไปในวิเวก ตั้งอยู่ในวิเวก ยินดียิ่งในเนกขัมมะ ปราศจากเงื่อนไขธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะโดยประการทั้งปวง แม้ข้อที่จิตของภิกษุชินาสพเป็นธรรมชาติโน้มไปในวิเวก โน้มไปในวิเวก โอนไปในวิเวก ตั้งอยู่ในวิเวก ยินดียิ่งในเนกขัมมะ ปราศจากเงื่อนไขธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะโดยประการทั้งปวง นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุชินาสพ ที่ภิกษุชินาสพอาศัยปัญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๔. สติปัญญา ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเจริญอบรมดีแล้ว แม้ข้อที่สติปัญญา ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเจริญอบรมดีแล้ว นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุชินาสพ ที่ภิกษุชินาสพอาศัยปัญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๕. อินทรีย์ ๕ เป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเจริญอบรมดีแล้ว แม้ข้อที่อินทรีย์ ๕ เป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเจริญอบรมดีแล้ว นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุชินาสพ ที่ภิกษุชินาสพอาศัยปัญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๖. โพชฌงค์ ๗ เป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเจริญอบรมดีแล้ว แม้ข้อที่โพชฌงค์ ๗ เป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเจริญอบรมดีแล้ว นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุชินาสพ ที่ภิกษุชินาสพอาศัยปัญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๗. อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเจริญอบรมดีแล้ว แม้ข้อที่อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเจริญอบรมดีแล้ว นี้ก็เป็นกำลังของภิกษุชินาสพ ที่ภิกษุชินาสพอาศัยปัญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

นี้ คือธรรม ๗ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๗๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้ แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

จบ ภาณวารที่ ๑

ธรรม ๘ ประการ

[๓๕๘] ธรรม ๘ ประการที่มีอุปการะมาก, ธรรม ๘ ประการที่ควรเจริญ, ธรรม ๘ ประการที่ควรกำหนดรู้, ธรรม ๘ ประการที่ควรละ, ธรรม ๘ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม, ธรรม ๘ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ, ธรรม ๘ ประการที่แทงตลอดได้ยาก, ธรรม ๘ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น, ธรรม ๘ ประการที่ควรรู้ยิ่ง, ธรรม ๘ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) **ธรรม ๘ ประการที่มีอุปการะมาก** คืออะไร ?

คือ เหตุ ๘ ประการ ปัจจัย ๘ ประการ เป็นไปเพื่อได้อาทิพรหมจรรย์ที่ขังไม่ได้ เพื่อภิญญาภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

เหตุ ๘ ประการ ปัจจัย ๘ ประการ คืออะไร ?

คือ ภิภษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มึหิริโหดตปปะ มีความรักและความเคารพอย่างแรงกล้าในพระศาสดา หรือในเพื่อนพรหมจารีบางรูป ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะครูที่เธออาศัยอยู่ นี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๑ เป็นไปเพื่อได้อาทิพรหมจรรย์ที่ขังไม่ได้ เพื่อภิญญาภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๒. เป็นผู้มึหิริโหดตปปะ มีความรักและความเคารพอย่างแรงกล้าในพระศาสดา หรือในเพื่อนพรหมจารีบางรูป ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะครูที่เธออาศัยอยู่ เธอเข้าไปหาท่านเหล่านั้นตามเวลาอันควร สอบถามไต่สวนว่า “พระพุทธรพจน์นี้เป็นอย่างไร เนื้อความของพระพุทธรพจน์นี้เป็นอย่างไร” ท่านเหล่านั้นจะเปิดเผยธรรมที่ยังไม่เปิดเผย จะทำให้ง่ายซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้ง่าย และบรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยหลายอย่างแก่เธอ นี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๒ เป็นไปเพื่อได้อาทิพรหมจรรย์ที่ขังไม่ได้ เพื่อภิญญาภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๓. ครันพึงธรรมนั้นแล้ว ย่อมได้รับความสงบเย็น ๒ ประการคือ (๑) ความสงบเย็นทางกาย (๒) ความสงบเย็นทางจิต นี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๓ เป็นไปเพื่อได้อาทิพรหมจรรย์ที่ขังไม่ได้ เพื่อภิญญาภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๔. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์ (มารยาท) และโคจร (การเที่ยวไป) มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๔ เป็นไปเพื่อได้อาทิพรหมจรรย์บัญญัติที่ยังไม่ได้ เพื่อภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๕. เป็นพหูสูตร ทรงสุตะสังสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเมืองต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน แล้วทรงจำไว้ได้ คล่องปาก ชื่นใจ แทงตลอดดีด้วยทิวัจฉิ นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๕ เป็นไปเพื่อได้อาทิพรหมจรรย์บัญญัติที่ยังไม่ได้ เพื่อภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๖. เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๖ เป็นไปเพื่อได้อาทิพรหมจรรย์บัญญัติที่ยังไม่ได้ เพื่อภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๗. เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำ และคำที่พูดแม่นยำได้ นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๗ เป็นไปเพื่อได้อาทิพรหมจรรย์บัญญัติที่ยังไม่ได้ เพื่อภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๘. ภาวนาพิจารณาเห็นความเกิดและความเสื่อมในอุปาทานชั้น ๕ อยู่ว่า “รูปเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นอย่างไร ความดับแห่งรูปเป็นอย่างไร เวทนาเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งเวทนาเป็นอย่างไร ความดับแห่งเวทนาเป็นอย่างไร สัญญาเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งสัญญาเป็นอย่างไร ความดับแห่งสัญญาเป็นอย่างไร สังขารเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งสังขารเป็นอย่างไร ความดับแห่งสังขารเป็นอย่างไร วิญญาณเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณเป็นอย่างไร ความดับแห่งวิญญาณเป็นอย่างไร” นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๘ เป็นไปเพื่อได้อาทิพรหมจรรย์บัญญัติที่ยังไม่ได้ เพื่อภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) **ธรรม ๘ ประการที่ควรเจริญ** คืออะไร ?

คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)

๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)

๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)

๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่ควรเจริญ

(ค) **ธรรม ๘ ประการที่ควรกำหนดรู้** คืออะไร ?

คือ โลกธรรม ๘ ได้แก่

๑. ได้ลาภ ๒. เลื่อมลาภ
๓. ได้ยศ ๔. เลื่อมยศ
๕. นินทา ๖. สรรเสริญ
๗. สุข ๘. ทุกข์

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) **ธรรม ๘ ประการที่ควรละ** คืออะไร ?

คือ มิจฉัตตธรรม (ธรรมที่ผิด) ๘ ได้แก่

๑. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)
๒. มิจฉาลังกัปปะ (ดำริผิด)
๓. มิจฉาวาจา (เจรจาผิด)
๔. มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด)
๕. มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด)
๖. มิจฉาวายามะ (พยายามผิด)
๗. มิจฉาสติ (ระลึกผิด)
๘. มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นผิด)

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่ควรละ

(ง) **ธรรม ๘ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม** คืออะไร ?

คือ กุสืตวัตตฤ (เหตุแห่งความเกียจคร้าน) ๘ ได้แก่

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีงานที่ต้องทำ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักต้องทำงาน เมื่อเราทำงานอยู่ ภายจักเมื่อยล้า อย่างกระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารถนาความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็น กุสืตวัตตฤประการที่ ๑

๒. ภิภษทำงานแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราได้ทำงานแล้ว เมื่อเราทำงานอยู่ ภายเมื่อยล้าแล้ว อย่ำภระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งภธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นภฏฐิตัวตฤภระภการที่ ๒

๓. ภิภษต้องเดินทาง เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักต้องเดินทาง เมื่อเราเดินทาง ภายจักเมื่อยล้า อย่ำภระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งภธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นภฏฐิตัวตฤภระภการที่ ๓

๔. ภิภษเดินทางแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเดินทางแล้ว เมื่อเราเดินทางอยู่ ภายเมื่อยล้าแล้ว อย่ำภระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งภธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นภฏฐิตัวตฤภระภการที่ ๔

๕. ภิภษเที่ยวภิณฑภตตามบ้านหรือนิคม ไม่ได้ภโชนะเศรำหมองหรือภระณีตภริฐุภรณัเพียงพอตามต้องภการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเที่ยวภิณฑภตตามบ้านหรือนิคม ก็ไม่ได้ภโชนะเศรำหมองหรือภระณีตภริฐุภรณัเพียงพอตามต้องภการ ภายของเรานั้นเมื่อยล้าแล้ว ไม่ควรแก่ภการงาน อย่ำภระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งภธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นภฏฐิตัวตฤภระภการที่ ๕

๖. ภิภษเที่ยวภิณฑภตตามบ้านหรือนิคม ได้ภโชนะเศรำหมองหรือภระณีตภริฐุภรณัเพียงพอตามต้องภการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเที่ยวภิณฑภตตามบ้านหรือนิคม ได้ภโชนะเศรำหมองหรือภระณีตภริฐุภรณัเพียงพอตามต้องภการแล้ว ภายของเรานั้นหนักไม่ควรแก่ภการงาน จะเป็นเหมือนถ้ำหมัก อย่ำภระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งภธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นภฏฐิตัวตฤภระภการที่ ๖

๗. ภิภษเกิดอาภพขึ้นเล็กน้อย เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเกิดอาภพขึ้นเล็กน้อยแล้ว มีข้ออ่ำภที่จะนอนได้ อย่ำภระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งภธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นภฏฐิตัวตฤภระภการที่ ๗

๘. ภิภษหายอาภพแล้ว แต่หายอาภพยังไม่นาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราหายอาภพแล้ว แต่หายอาภพยังไม่นาน ภายของเรานั้นยังอ่อนแอ ไม่ควรแก่ภการงาน มีข้ออ่ำภที่จะนอนได้ อย่ำภระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภภความเพียร เพื่อถึงภธรรมที่ยังไม่ถึงเพื่อบรรลุภธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งภธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นภฏฐิตัวตฤภระภการที่ ๘

นี่ คือภธรรม ๘ ภระภการที่เป็นไปใฝ่ภยเสื่อม

(จ) **ภธรรม ๘ ภระภการที่เป็นไปใฝ่ภยคฤนวิเศษ** คืออะไร ?

คือ อารัมภวัตฤ (เหตุแห่งภการปรารภภความเพียร) ๘ ได้แก่

๗. ภิกษุเกิดอาพาธขึ้นเล็กน้อย เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเกิดอาพาธขึ้นเล็กน้อยแล้ว เป็นไปได้ที่อาพาธของเราจะพึงรุนแรงขึ้น อย่างกระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียรเสียก่อน เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลुธรรมที่ยังไม่บรรลु เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นอาร์มภวัตถุ ประการที่ ๗

๘. ภิกษุหายอาพาธแล้ว แต่หายอาพาธยังไม่นาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราหายอาพาธแล้ว แต่หายอาพาธยังไม่นาน เป็นไปได้ที่อาพาธของเราจะพึงกลับกำเริบขึ้น อย่างกระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียรเสียก่อน เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นอาร์มภวัตถุ ประการที่ ๘

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(จ) **ธรรม ๘ ประการที่แทงตลอดได้ยาก** คืออะไร ?

คือ กาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ได้แก่

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้แล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงนรก นี่เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ข้อที่ ๑

๒. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ข้อที่ ๒

๓. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงเปรตวิสัย นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ข้อที่ ๓

๔. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงเทพนิกายที่มีอายุยืนขึ้นได้ชั้นหนึ่ง นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ ข้อที่ ๔

๕. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรีณิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้กลับมาเกิดในปัจฉิมชนบท อยู่ในพวกมีลักษณะผู้ไม่รู้เดียงสา ที่ไม่มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาผ่านไปมา นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ ข้อที่ ๕

๖. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็นวิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำความดีและทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกัสถวีไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลกนี้” นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ ข้อที่ ๖

๗. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท เป็นคนมีปัญญาทรม ว่างเปล่า เป็นคนเซอะ ไม่สามารถจะรู้เนื้อความแห่งสุภาสิตและทุภาสิตได้ นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ ข้อที่ ๗

๘. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลก และไม่ทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรีณิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว ถึงบุคคลนี้จะกลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท และเป็นผู้มีปัญญา ไม่ว่างเปล่า ไม่เป็นคนเซอะ สามารถรู้เนื้อความแห่งสุภาสิตและทุภาสิตได้ นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพาศิพรหมจรรย์ ข้อที่ ๘

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(๗) **ธรรม ๘ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น** คืออะไร ?

คือ ความตริภิกของมหาบุรุษ ๘ ได้แก่

๑. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มักน้อย ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มักมาก
๒. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้สันโดษ ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้ไม่สันโดษ
๓. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้สงบ ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้ยินดีในการคลุกคลี
๔. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้ปรารภความเพียร ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้เกียจคร้าน
๕. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มีสติตั้งมั่น ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้หลงสติ
๖. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มีใจตั้งมั่น ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มีใจไม่ตั้งมั่น
๗. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มีปัญญา ไม่ใช่ธรรมของบุคคลผู้มีปัญญาทรม

๘. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้ยินดีในนิปปัญจธรรม ผู้พอใจในนิปปัญจธรรม
ไม่ใช้ธรรมของบุคคลผู้ยินดีในปัญจธรรม ผู้พอใจในปัญจธรรม
นี่ คือธรรม ๘ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ณ) **ธรรม ๘ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง** คืออะไร ?

คือ อภิภายตนะ ๘ ได้แก่

๑. บุคคลหนึ่งมีรูปปลัณญูภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดเล็ก มีสีล้นดีหรือไม่ดี
ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสติปัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิภายตนะ ประการที่ ๑

๒. บุคคลหนึ่งมีรูปปลัณญูภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดใหญ่ มีสีล้นดีหรือไม่ดี
ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสติปัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิภายตนะ ประการที่ ๒

๓. บุคคลหนึ่งมีรูปปลัณญูภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดเล็ก มีสีล้นดีหรือไม่ดี
ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสติปัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิภายตนะ ประการที่ ๓

๔. บุคคลหนึ่งมีรูปปลัณญูภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกขนาดใหญ่ มีสีล้นดีหรือไม่ดี
ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสติปัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิภายตนะ ประการที่ ๔

๕. บุคคลหนึ่งมีรูปปลัณญูภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก ที่เขียว มีสีเขียว เปรียบ
ด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม เปรียบเหมือนดอกผักตบที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสี
เขียวเข้ม ฉันทไค หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสี อันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่เขียว มีสีเขียว
เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม ฉันทไค บุคคลหนึ่งมีรูปปลัณญูภายใน ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เห็น
รูปทั้งหลายภายนอกที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้
มีสติปัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิภายตนะ ประการที่ ๕

๖. บุคคลหนึ่งมีรูปปลัณญูภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบ
ด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม เปรียบเหมือนดอกกรรณิการ์ที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของ
เหลือง มีสีเหลืองเข้ม ฉันทไค หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสี อันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่
เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม ฉันทไค บุคคลหนึ่งมีรูปปลัณญูภายใน
ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม
ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสติปัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิภายตนะ ประการที่ ๖

๗. บุคคลหนึ่งมีรูปปลัณญูภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก ที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วย
ของแดง มีสีแดงเข้ม เปรียบเหมือนดอกชบาที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม ฉันทไค
หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสี อันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของ
แดง มีสีแดงเข้ม ฉันทไค บุคคลหนึ่งมีรูปปลัณญูภายใน ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลาย

ภายนอกที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญา
อย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นอภิภายตนะ ประการที่ ๗

๘. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก ที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วย
ของขาว มีสีขาวเข้ม เปรียบเหมือนดาวประกายพริ้วที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม
ฉนั้นใด หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสี อันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่ขาว มีสีขาว เปรียบ
ด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม ฉนั้นใด บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน ก็ฉนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้ง
หลายภายนอกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญา
อย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี้เป็นอภิภายตนะ ประการที่ ๘

นี้ คือธรรม ๘ ประการที่ควรรู้อย่าง

(ญ) **ธรรม ๘ ประการที่ควรทำให้แจ้ง** คืออะไร ?

คือ วิโมกข์ ๘ ได้แก่

๑. บุคคลผู้มีรูป เห็นรูปทั้งหลาย นี้เป็นวิโมกข์ ประการที่ ๑
๒. บุคคลผู้มีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก นี้เป็นวิโมกข์ ประการที่ ๒
๓. บุคคลผู้น้อมใจไปว่า “งาม” เท่านั้น นี้เป็นวิโมกข์ ประการที่ ๓
๔. บุคคลบรรลุอากาศาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้” อยู่
เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฐมิสัญญา ไม่กำหนดนาฬัตตัญญาโดยประการทั้งปวง
นี้เป็นวิโมกข์ ประการที่ ๔
๕. บุคคลล่วงอากาศาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญจายตน-
ฌานโดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุดมิได้” อยู่ นี้เป็นวิโมกข์ ประการที่ ๕
๖. บุคคลล่วงวิญญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุอาภิณัจญญายตน-
ฌานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” อยู่ นี้เป็นวิโมกข์ ประการที่ ๖
๗. บุคคลล่วงอาภิณัจญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตน-
ฌานอยู่ นี้เป็นวิโมกข์ ประการที่ ๗
๘. บุคคลล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทิต-
นิโรธอยู่ นี้เป็นวิโมกข์ ประการที่ ๘

นี้ คือธรรม ๘ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๘๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้ แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่
พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๙ ประการ

[๓๕๕] ธรรม ๙ ประการที่มีอุปการะมาก, ธรรม ๙ ประการที่ควรเจริญ, ธรรม ๙ ประการที่ควรกำหนดรู้, ธรรม ๙ ประการที่ควรละ, ธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม, ธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ, ธรรม ๙ ประการที่แทงตลอดได้ยาก, ธรรม ๙ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น, ธรรม ๙ ประการที่ควรรู้ยิ่ง, ธรรม ๙ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) **ธรรม ๙ ประการที่มีอุปการะมาก** คืออะไร ?

คือ ธรรมมีโยนิโสมนสิทธิการเป็นมูล ๙ ได้แก่

๑. บุคคลมสิทธิการโดยแยกกาย ปราโมทย์ย่อมเกิด
๒. เมื่อมีปราโมทย์ ปีติย่อมเกิด
๓. เมื่อใจเกิดปีติ กายย่อมสงบ
๔. ผู้มีกายสงบ ย่อมได้รับสุข
๕. เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น
๖. เมื่อจิตตั้งมั่น ย่อมรู้ ย่อมเห็นตามความเป็นจริง
๗. เมื่อรู้ เมื่อเห็นตามความเป็นจริง ย่อมเบื่อหน่ายได้เอง
๘. เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด
๙. เพราะคลายกำหนด จึงหลุดพ้น

นี้ คือธรรม ๙ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) **ธรรม ๙ ประการที่ควรเจริญ** คืออะไร ?

คือ องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ ๙ ได้แก่

๑. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ สीलวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล)
๒. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ จิตตวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งจิต)
๓. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ ทิฏฐิวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทิฏฐิ)
๔. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ กังขาวิตรณวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย)
๕. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง)
๖. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นทางดำเนิน)
๗. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ ญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ)

๘. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ ปัญญาบริสุทธิ์ (ความหมดจดแห่งปัญญา)
 ๙. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ วิมุตติวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งความหลุดพ้น)
 นี้ คือธรรม ๙ ประการที่ควรเจริญ

(ค) **ธรรม ๙ ประการที่ควรกำหนดรู้** คืออะไร

คือ สัตตาวาส ๙ ได้แก่

๑. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน คือ มนุษย์ เทพบางพวก และวิ-
 ปาติกาบางพวก นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๑
๒. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน แต่มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นพรหมกา-
 ยิกา (เทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหม) เกิดในปฐมฌาน นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๒
๓. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน คือ พวกเทพชั้นอภัสสรา
 นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๓
๔. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นสุภ-
 กิณฑา (เทพผู้เต็มไปด้วยความงดงาม) นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๔
๕. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ไม่มีสัญญา ไม่เสวยอารมณ์ คือ พวกเทพชั้นอัสสณีสัตตพรหม
 นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๕
๖. มีสัตว์ทั้งหลายผู้บรรลุอากาศาณญาณโดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้”
 เพราะล่วงรูปสัญญา ดับภวิสสัญญา ไม่กำหนดนันทตสัญญาโดยประการทั้งปวง
 นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๖
๗. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่วงอากาศาณญาณโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญญ-
 ายตนฌานโดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุดมิได้” นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๗
๘. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่วงวิญญาณัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุอากิญจัญ-
 ายตนฌานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๘
๙. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่วงอากิญจัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุเนวสัญญานา-
 สัญญายตนฌาน นี้เป็นสัตตาวาสที่ ๙

นี้ คือธรรม ๙ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) **ธรรม ๙ ประการที่ควรละ** คืออะไร ?

คือ ธรรมมีต้นเหตุเป็นมูลเหตุ ๙ ได้แก่

๑. เพราะอาศัยต้นเหตุ ปริเยสนา (การแสวงหา) จึงเป็นไป
๒. เพราะอาศัยปริเยสนา ลากะ (การได้) จึงเป็นไป
๓. เพราะอาศัยลากะ วินิจจยะ (การกำหนด) จึงเป็นไป

๔. เพราะอาศัยวินิจฉยะ ฉันทราคะ (ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ) จึงเป็นไป
๕. เพราะอาศัยฉันทราคะ อัชฌเณสาณะ (ความหมกมุ่นฝังใจ) จึงเป็นไป
๖. เพราะอาศัยอัชฌเณสาณะ ปรีคคหะ (การยึดถือครอบครอง) จึงเป็นไป
๗. เพราะอาศัยปรีคคหะ มัจฉริยะ (ความตระหนี่) จึงเป็นไป
๘. เพราะอาศัยมัจฉริยะ อารักขะ (ความหวงกั้น) จึงเป็นไป
๙. เพราะอาศัยอารักขะเป็นเหตุ บาบอกุศลธรรมเป็นอเนกที่เกิดขึ้น จากการถือ
 ท่อนไม้ การถือคัสตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวขึ้นเสียงว่า
 “มึง มึง” และการพูดเท็จ จึงเป็นไป

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่ควรละ

(ง) **ธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม** คืออะไร ?

คือ อาฆาตวัตถุ (เหตุผูกอาฆาต) ๙ ได้แก่

๑. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา”
๒. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา”
๓. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา”
๔. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รัก
 ที่ชอบพอของเรา”
๕. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รัก
 ที่ชอบพอของเรา”
๖. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รัก
 ที่ชอบพอของเรา”
๗. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รัก
 ไม่เป็นที่ชอบพอของเรา”
๘. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รัก
 ไม่เป็นที่ชอบพอของเรา”
๙. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รัก
 ไม่เป็นที่ชอบพอของเรา”

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) **ธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ** คืออะไร ?

คือ อุบายเป็นเครื่องกำจัดอาฆาต ๙ ได้แก่

๑. บุคคลย่อมกำจัดการอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การห้ามการกระทำนั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน โกรธตอบไปจะได้อะไร”

๒. บุคคลย่อมกำจัดการอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การห้ามการกระทำนั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน โกรธตอบไปจะได้อะไร”

๓. บุคคลย่อมกำจัดการอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การห้ามการกระทำนั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน โกรธตอบไปจะได้อะไร”

๔. บุคคลย่อมกำจัดการอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การห้ามการกระทำนั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน โกรธตอบไปจะได้อะไร”

๕. บุคคลย่อมกำจัดการอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การห้ามการกระทำนั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน โกรธตอบไปจะได้อะไร”

๖. บุคคลย่อมกำจัดการอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การห้ามการกระทำนั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน โกรธตอบไปจะได้อะไร”

๗. บุคคลย่อมกำจัดการอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การห้ามการกระทำนั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน โกรธตอบไปจะได้อะไร”

๘. บุคคลย่อมกำจัดการอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การห้ามการกระทำนั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน โกรธตอบไปจะได้อะไร”

๙. บุคคลย่อมกำจัดการอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การห้ามการกระทำนั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน โกรธตอบไปจะได้อะไร”

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(จ) **ธรรม ๙ ประการที่แทงตลอดได้ยาก** คืออะไร ?

คือ นานัตตะ (สภาวะที่ต่างกัน) ๙ ได้แก่

๑. ความต่างกันแห่งธาตุ

๒. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งธาตุ ความต่างกันแห่งผัสสะจึงเกิดขึ้น

๓. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งผัสสะ ความต่างกันแห่งเวทนาจึงเกิดขึ้น

๔. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งเวทนา ความต่างกันแห่งสัญญาจึงเกิดขึ้น

๕. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งสัญญา ความต่างกันแห่งความดำริจึงเกิดขึ้น

๖. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งความดำริ ความต่างกันแห่งความพอใจจึงเกิดขึ้น

๗. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งความพอใจ ความต่างกันแห่งความเร่าร้อนจึงเกิดขึ้น

๘. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งความเร่าร้อน ความต่างกันแห่งการแสวงหาจึงเกิดขึ้น

๙. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งการแสวงหา ความต่างกันแห่งการได้จึงเกิดขึ้น

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่แห่งตลอดได้ยาก

(ข) **ธรรม ๙ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น** คืออะไร ?

คือ สัจญา ๙ ได้แก่

๑. อสุภสัจญา (ความกำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย)
๒. มรณสัจญา (ความกำหนดหมายความตายที่จะต้องมาถึงเป็นธรรมดา)
๓. อาหาระ ปฏิกุศลสัจญา (ความกำหนดหมายความปฏิกุศลในอาหาร)
๔. สัพพะโลก อนนิตยสัจญา (ความกำหนดหมายความไม่น่าเพลิดเพลินในโลกทั้งปวง)
๕. อนิจจสัจญา (ความกำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)
๖. อนิจเจ ทุกขสัจญา (ความกำหนดหมายความเป็นทุกข์ในความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)
๗. ทุกขะ อนัตตสัจญา (ความกำหนดหมายความเป็นอนัตตาในความเป็นทุกข์)
๘. ปหานสัจญา (ความกำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและบาปกรรมทั้งหลาย)
๙. วิราคะสัจญา (ความกำหนดหมายวิราคะว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฅ) **ธรรม ๙ ประการที่ควรรู้ยิ่ง** คืออะไร ?

คือ อนุப்புพวิหารธรรม ๙ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. สัจจจากามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิचार ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่
๒. เพราะวิตกวิचारสงบระงับไป บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิचार มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่
๓. เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข”
๔. เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่
๕. บรรลุอากาศาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้” อยู่ เพราะล่วงรูปสัจญา ดับปฏิฆสัจญา ไม่กำหนดนันทตสัจญาโดยประการทั้งปวง
๖. ล่วงอากาศาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุดมิได้” อยู่
๗. ล่วงวิญญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุอาภิญญายตนฌานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” อยู่

๘. ล่วงอาภิัญญายตนธมานโดยประการทั้งปวง บรรลุเนวสัจญยานาสัจญญายตนธมานอยู่

๙. ล่วงเนวสัจญยานาสัจญญายตนธมานโดยประการทั้งปวง บรรลุสัจญญาเวทิตนโรธอยู่ นี้ คือธรรม ๙ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง

(ญ) **ธรรม ๙ ประการที่ควรทำให้แจ้ง** คืออะไร ?

คือ อนุปปพนิโรธ ๙ ได้แก่

๑. กามสัจญญา ของผู้เข้าปฐมธมาน ดับไป

๒. วิตก วิจาร ของผู้เข้าทุติยธมาน ดับไป

๓. ปีติ ของผู้เข้าตติยธมาน ดับไป

๔. ลมหายใจเข้าลมหายใจออก ของผู้เข้าจตุตถธมาน ดับไป

๕. รูปสัจญญา ของผู้เข้าอากาสาณัญญายตนธมาน ดับไป

๖. อากาสาณัญญายตนสัจญญา ของผู้เข้าวิญญาณัญญายตนธมาน ดับไป

๗. วิญญาณัญญายตนสัจญญา ของผู้เข้าอาภิัญญายตนธมาน ดับไป

๘. อาภิัญญายตนสัจญญา ของผู้เข้าเนวสัจญยานาสัจญญายตนธมาน ดับไป

๙. สัจญญาและเวทนา ของผู้เข้าสัจญญาเวทิตนโรธ ดับไป

นี้ คือธรรม ๙ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๙๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้ แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๑๐ ประการ

[๓๖๐] ธรรม ๑๐ ประการที่มีอุปการะมาก, ธรรม ๑๐ ประการที่ควรเจริญ, ธรรม ๑๐ ประการที่ควรกำหนดรู้, ธรรม ๑๐ ประการที่ควรละ, ธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเลื่อม, ธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ, ธรรม ๑๐ ประการที่แทงตลอดได้ยาก, ธรรม ๑๐ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น, ธรรม ๑๐ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง, ธรรม ๑๐ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) **ธรรม ๑๐ ประการที่มีอุปการะมาก** คืออะไร ?

คือ นาถกรณธรรม (ธรรมเครื่องกระทำที่พึง) ๑๐ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มึนคิด สำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์ (มารยาท) และโคจร (การเที่ยวไป) มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย

แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีศีล ล้ำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโจจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เป็นนาถกรณธรรม

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ ลังสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลาย ที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน แล้วทรงจำไว้ได้คล่องปาก ชื่นใจ แหวงตลอดดีด้วยทิวัจฉี แม้การที่ภิกษุเป็นพหูสูต ทรงสุตะ ลังสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมทั้งหลาย ที่มีความงามในเบื้องต้น - ท่ามกลาง - ที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน แล้วทรงจำไว้ได้คล่องปาก ชื่นใจ แหวงตลอดดีด้วยทิวัจฉี นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๓. เป็นผู้ที่มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ที่มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๔. เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำปราศรัยโดยเคารพ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำปราศรัยโดยเคารพ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๕. เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญา เป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุปายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุปายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๖. เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีความปรารถนาร้อยอย่างยิ่งในพระอภิธรรม ในพระอภิวินัย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีความปรารถนาร้อยอย่างยิ่งในพระอภิธรรม ในพระอภิวินัย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๗. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบิหารตามแต่จะทำได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชบิหารตามแต่จะทำได้ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๘. เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย อยู่ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๙. เป็นผู้ที่มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำ และคำที่พูดแม่นยำได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ที่มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม่นยำได้ นี้ก็เป็น นาคกรณธรรม

๑๐. เป็นผู้ที่มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ที่มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้ก็เป็นนาคกรณธรรม

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) **ธรรม ๑๐ ประการที่ควรเจริญ** คืออะไร ?

คือ กสิณายตนะ (บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็นอารมณ์) ๑๐ ได้แก่

๑. บุคคลหนึ่งจำปฐวีกสิณ (กสิณคือดิน) ได้ ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ
๒. บุคคลหนึ่งจำอาโปกสิณ (กสิณคือน้ำ) ได้ ...
๓. บุคคลหนึ่งจำเตโชกสิณ (กสิณคือไฟ) ได้ ...
๔. บุคคลหนึ่งจำวาโยกสิณ (กสิณคือลม) ได้ ...
๕. บุคคลหนึ่งจำนีกกสิณ (กสิณคือสีเขียว) ได้ ...
๖. บุคคลหนึ่งจำปีตกสิณ (กสิณคือสีเหลือง) ได้ ...
๗. บุคคลหนึ่งจำโลหิตกสิณ (กสิณคือสีแดง) ได้ ...
๘. บุคคลหนึ่งจำโอทาทกสิณ (กสิณคือสีขาว) ได้ ...
๙. บุคคลหนึ่งจำอากาศกสิณ (กสิณคือความว่าง) ได้ ...
๑๐. บุคคลหนึ่งจำวิญญาณกสิณ (กสิณคือวิญญาณ) ได้ ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรเจริญ

(ค) **ธรรม ๑๐ ประการที่ควรกำหนดรู้** คืออะไร ?

คือ อายตนะ ๑๐ ได้แก่

๑. จักขวยตนะ (อายตนะคือตา)
๒. รูปายตนะ (อายตนะคือรูป)
๓. โสทายตนะ (อายตนะคือหู)
๔. ลัทททายตนะ (อายตนะคือเสียง)
๕. ฆานายตนะ (อายตนะคือจมูก)

- ๖. คັນธายตนะ (อายตนะคือกลิ่น)
- ๗. ชิวหายตนะ (อายตนะคือลิ้น)
- ๘. รสายตนะ (อายตนะคืออรรถ)
- ๙. กายายตนะ (อายตนะคือกาย)
- ๑๐. โผฏฐัพพะายตนะ (อายตนะคือโผฏฐัพพะ)

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ฆ) **ธรรม ๑๐ ประการที่ควรละ** คืออะไร ?

คือ มิจฉัตตะ (ความเป็นธรรมที่ผิด) ๑๐ ได้แก่

- ๑. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)
- ๒. มิจฉาสังกัปปะ (ดำริผิด)
- ๓. มิจฉาวาจา (เจรจาผิด)
- ๔. มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด)
- ๕. มิจฉาอาชีวะะ (เลี้ยงชีพผิด)
- ๖. มิจฉาวายามะ (พยายามผิด)
- ๗. มิจฉาสติ (ระลึกผิด)
- ๘. มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นผิด)
- ๙. มิจฉาญาณะ (รู้ผิด)
- ๑๐. มิจฉาวิมุตติ (หลุดพ้นผิด)

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรละ

(ง) **ธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม** คืออะไร ?

คือ อกุศลกรรมบถ (ทางแห่งอกุศลกรรม) ๑๐ ได้แก่

- ๑. ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์)
- ๒. อทินนาทาน (การลักทรัพย์)
- ๓. กาเมสุมิฉาจาร (การประพฤตินอกในกาม)
- ๔. มุสาวาท (การพูดเท็จ)
- ๕. ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด)
- ๖. ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ)
- ๗. ลัมภ์ปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ)
- ๘. อภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา)
- ๙. พยาบาท (ความคิดร้าย)

๑๐. มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิด)

นี้ คือธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเลื่อม

(จ) **ธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ** คืออะไร ?

คือ กุศลกรรมบถ(ทางแห่งกุศลกรรม) ๑๐ ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์)
๒. อทินนาทานา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์)
๓. กาเมสุมิฉาจารา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม)
๔. มุสาวาทา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ)
๕. ปิสุณาย วาจา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด)
๖. ผรุสสาย วาจา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ)
๗. สัมผัสปลลาปา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ)
๘. อนภิชฌา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา)
๙. อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย)
๑๐. สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ)

นี้ คือธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(จ) **ธรรม ๑๐ ประการที่แหงตลอดได้ยาก** คืออะไร ?

คือ อริยวาส (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ) ๑๐ ได้แก่

ภิกษุในอริยวินัยนี้

๑. เป็นผู้ละองค์ ๕ ได้
๒. เป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖
๓. เป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก
๔. เป็นผู้ที่มีอปัสเสนธรรม (ธรรมเป็นจุดพนักพิง) ๔ ประการ
๕. เป็นผู้ที่มีปัจเจกสัจจะอันบรรเทาได้
๖. เป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี
๗. เป็นผู้มีความดำริอันไม่ชุนมัว
๘. เป็นผู้ที่มีกายสังขารอันระงับได้
๙. เป็นผู้ที่มีจิตหลุดพ้นได้ดี
๑๐. เป็นผู้ที่มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี

ภิกษุเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้ เป็นอย่างไร ?

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละกามฉันทะ(ความพอใจในกาม)ได้ เป็นผู้ละพยาบาท

(ความคิดร้าย) ได้ เป็นผู้ละถีนมิทระ(ความหุดู่และเชื่องซิม) ได้ เป็นผู้ละอุทจจกุกจจะ (ความฟุ้งซ่านและร่อนใจ) ได้ เป็นผู้ละวิจิจจฉา(ความล้งเลสงล้ง) ได้ ภิกษุเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ เป็นอย่างไร ?

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้ว เป็นผู้ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ฟังเสียงทางหู ... ดมกลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรสทางลิ้น ... ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ... รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว เป็นผู้ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก เป็นอย่างไร ?

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ประกอบด้วยใจที่รักษาด้วยสติ ภิกษุเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีอัสสเนธรรม ๔ ประการ เป็นอย่างไร ?

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พิจารณาแล้วเสพออย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วอดกลั้นอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วเว้นอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วบรรเทาอย่างหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีอัสสเนธรรม ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีปัจเจกสัจจะอันบรรเทาได้ เป็นอย่างไร ?

คือ ปัจเจกสัจจะเป็นอันมากของสมณพราหมณ์จำนวนมากที่มีอยู่ทั้งหมด ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้บรรเทาได้ กำจัดได้ สละได้ คลายได้ ปล่อยวางได้ ละได้ สละคืนได้ ภิกษุเป็นผู้มีปัจเจกสัจจะอันบรรเทาได้ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี เป็นอย่างไร ?

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละการแสวงหากามได้ ละการแสวงหาภพได้ ระงับการแสวงหาพรหมจรรย์ได้ ภิกษุเป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีความดำริอันไม่ชุ่นมัว เป็นอย่างไร ?

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละความดำริในกามได้ เป็นผู้ละความดำริในพยาบาท (การคิดร้าย) ได้ เป็นผู้ละความดำริในวิหิงสาได้ ภิกษุเป็นผู้มีความดำริอันไม่ชุ่นมัว เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันระงับได้ เป็นอย่างไร ?

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อนแล้ว จึงบรรลุดุตตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันระงับได้ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็น**ผู้มีจิตหลุดพ้นได้ดี** เป็นอย่างไร ?

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีจิตหลุดพ้นจากราคะ มีจิตหลุดพ้นจากโทสะ มีจิตหลุดพ้นจากโมหะ ภิกษุเป็น**ผู้มีจิตหลุดพ้นได้ดี** เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็น**ผู้มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี** เป็นอย่างไร ?

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้**รู้**ชัดว่า “ราคะเราละได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้” **รู้**ชัดว่า “โทสะเราละได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้” **รู้**ชัดว่า “โมหะเราละได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้” ภิกษุเป็น**ผู้มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี** เป็นอย่างนี้แล

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่**แห่ง**ตลอดได้ยาก

(ช) **ธรรม ๑๐ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น** คืออะไร ?

คือ สัจญา ๑๐ ได้แก่

๑. อสุภสัจญา (ความกำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย)
๒. มรณสัจญา (ความกำหนดหมายความตายที่จะมาถึงเป็นธรรมดา)
๓. อาหาระ ปฏิกุศลสัจญา (ความกำหนดหมายความเป็นปฏิกุศลในอาหาร)
๔. สัพพะโลเก อนภิวตสัจญา (ความกำหนดหมายความไม่เพลิดเพลินในโลกทั้งปวง)
๕. อนิจจสัจญา (ความกำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)
๖. อนิจเจะ ทุกขสัจญา (ความกำหนดหมายความเป็นทุกข์ในความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)
๗. ทุกเข อนัตตสัจญา (ความกำหนดหมายความเป็นอนัตตาในความเป็นทุกข์)
๘. ปหานสัจญา (ความกำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและบาปกรรมทั้งหลาย)
๙. วิราคะสัจญา (ความกำหนดหมายวิราคะว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)
๑๐. นิโรธสัจญา (ความกำหนดหมายนิโรธว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่**ควรให้**เกิดขึ้น

(ฌ) **ธรรม ๑๐ ประการที่ควรรู้ยิ่ง** คืออะไร ?

คือ นิชชรวัตถุ (ธรรมที่ทำให้เสื่อม) ๑๐ ได้แก่

๑. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด) ของผู้มีสัมมาทิฏฐิ ย่อมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาทิฏฐิเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาทิฏฐิเป็นปัจจัย

๒. มิจฉาสังกัปปะ (ตำริผิด) ของผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาสังกัปปะเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาสังกัปปะเป็นปัจจัย

๓. มิจฉาวาจา (เจรจาผิด) ของผู้มีสัมมาวาจา ย่อมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาวาจาเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาวาจาเป็นปัจจัย

๔. มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด) ของผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉากัมมันตะเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมากัมมันตะเป็นปัจจัย

๕. มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด) ของผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาอาชีวะเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาอาชีวะเป็นปัจจัย

๖. มิจฉาวายามะ (พยายามผิด) ของผู้มีสัมมาวยามะ ย่อมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาวายามะเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาวยามะเป็นปัจจัย

๗. มิจฉาสติ (ระลึกผิด) ของผู้มีสัมมาสติ ย่อมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาสติเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาสติเป็นปัจจัย

๘. มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นผิด) ของผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาสมาธิเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาสมาธิเป็นปัจจัย

๙. มิจฉาญาณะ (รู้ผิด) ของผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาญาณะเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาญาณะเป็นปัจจัย

๑๐. มิจฉาวิมุตติ (หลุดพ้นผิด) ของผู้มีสัมมาวิมุตติ ย่อมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาวิมุตติเป็นปัจจัยย่อมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกย่อมถึงความเจริญเต็มที่ เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรรู้อย่าง

(ญ) **ธรรม ๑๐ ประการที่ควรทำให้แจ้ง** คืออะไร ?

คือ อเสขธรรม ๑๐ (ธรรมของผู้จบการศึกษาในไตรสิกขา) ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิที่เป็นอเสขะ
๒. สัมมาสังกัปปะที่เป็นอเสขะ
๓. สัมมาวาจาที่เป็นอเสขะ
๔. สัมมากัมมัณฑะที่เป็นอเสขะ
๕. สัมมาอาชีวะที่เป็นอเสขะ
๖. สัมมาวายามะที่เป็นอเสขะ
๗. สัมมาสติที่เป็นอเสขะ
๘. สัมมาสมาธิที่เป็นอเสขะ
๙. สัมมาญาณะที่เป็นอเสขะ
๑๐. สัมมาวิมุตติที่เป็นอเสขะ

นี้ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๑๐๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้ แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น
ที่พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้”

เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดี ต่างชื่นชมภษิตของท่านพระ
สารีบุตรแล้วแล

ทศุตตรสูตร จบ

(พระมหากัสสปะได้กล่าวถึงพระสารีบุตรไว้ว่า)

“เอเต สมพหุลา เทวา	อิหุติมโนโต ยสสุสิโน.
ทสเทวสทสสาณิ	สพเพ เต พุรหมกายิกา.
“ธมฺมเสนาปตี วีริ	มหาฌายี สมหิตัง.
สาริปุตฺตํ นมสฺสนฺตา	ติฏฺฐจฺนฺติ ปญฺชล็กิตา.
“นโม เต ปุริสาชฌณ	นโม เต ปุริสุตฺตม.
ยสฺส เต นาภิชานาม	ยมปิ นิสฺสาย ฌายติ.
“อจฺเจรํ วต พุทฺธานํ	คมภีโร โคจโร สโก.
เย มยํ นาภิชานาม	วาลเวธิสฺมาคตา’.

อุบัติเทพมีฤทธิ์ มีเกียรติยศ

มีจำนวนมากถึง ๑๐,๐๐๐ เหล่านี้ และหมู่พรหมทั้งหมดนั้น

พากันมายืนประนมมือ

นอบน้อมท่านพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรผู้เป็นปราชญ์

ผู้เข้าฌานสมาบัติได้อย่างอุกฤษฏ์ มีจิตตั้งมั่น พร้อมกับเปล่งวาจาว่า

“ ข้าแต่ท่านผู้เป็นบุรุษอาชาไนย ขอความนอบน้อมจงมีแต่ท่าน
ข้าแต่ท่านผู้เป็นบุรุษสูงสุด ขอความนอบน้อมจงมีแต่ท่าน
ที่พวกเราไม่รู้วาท่านอาศัยอารมณ์ไรเล่า ถึงเข้าฌานอยู่
หน้าอัศจรรย์จริงหนอ วิสัยเฉพาะตัวของท่านผู้รู้ทั้งหลาย
ช่างลึกซึ้งยิ่งนัก พวกเราผู้สามารถที่จะรู้วิสัยแม่ที่ละเอียด
ดูจนายขมังธนูผู้ยิงชนทรายได้ มาประชุมกันแล้ว ก็ยังรู้ไม่ได้ ”

“ตํ ตถา เทวกาเยหิ	ปุชิตํ ปุชฺณารหํ.
สาริปุตฺตํ ตทา ทิสฺวา	กปฺปินสฺส ลิตํ อหุ.

เพราะได้เห็นท่านพระสารีบุตรผู้ควรแก่การบูชา

ซึ่งหมู่ทวยเทพบูชาแล้วอย่างนั้นในครั้งนั้น

ท่านพระกัปปินะจึงได้มีความยิ้มแย้ม

(พระสารีบุตรเถระเมื่อจะแสดงว่าตนมีจิตเสมอกัน ทั้งตาย ทั้งเป็นอยู่ จึงกล่าวภาซิตเหล่านี้ว่า)

“นาภินนฺทามิ มรณํ	นาภินนฺทามิ ชีวิตํ.
นิกฺขิปปิสฺสํ อิมํ กายํ	สมฺปชาโน ปติสฺสโต.
“นาภินนฺทามิ มรณํ	นาภินนฺทามิ ชีวิตํ.
กาลญฺจ ปฏฺฐิกงฺขามิ	นิพฺพิสํ ฆตโก ยถา.

“ความตาย ก็มีได้หมายชอบ ชีวิตรอบ ก็ไม่เพลिनหวัง
เล็กเอากายเนาผุพัง มีสติตั้ง ลัมปชัญญา
ความตาย ก็มีได้หมายชอบ ชีวิตรอบ ก็ไม่ได้แสวงหา
ความตาย คือได้เวลา งานเสร็จจรัลา รับค่าตอบแทน ฯ”

(และเมื่อจะแสดงธรรมแก่ผู้อื่น จึงได้กล่าวไว้อีก ๒ ภาษิตว่า)

“อุภเยน มิหิ มรณเมว นามรณํ ปจฺจมา วา ปุเร วา.
ปฏิบัติชชต มา วินสฺสถ ชโน โว มา อุปจฺจคา.

“ความตายนี้มีแน่นอนในสองคราว
คือคราวแก่ และคราวหนุ่ม จะไม่ตาย ไม่มี
เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อย่าพินาศเลย
ขณะอย่าได้ล่วงเลยท่านทั้งหลายไปเสีย”

“นครี ยถา ปจฺจนฺตํ คุตตํ สนฺตรพาหิรํ.
เอวํ โคเปถ อตฺตทานํ ชโน โว มา อุปจฺจคา.
ขณตตีตา หิ โสจฺนฺติ นิริยมฺหิ สมปฺปิตา.

“เมืองชายแดนได้รับการคุ้มครองทั้งภายในและภายนอก ฉันใด
ท่านทั้งหลายโปรดคุ้มครองตนให้ได้ ฉันนั้น
ขณะอย่าได้ล่วงเลยท่านทั้งหลายไปเสีย
เพราะเหล่าชนที่ปล่อยให้ขณะล่วงเลยไป
ย่อมแอ้อัดกันไปในนรก เสร้าโคกอยู่”

(เมื่อพระภิกษุจะกล่าวสรรเสริญคุณของพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรจึงได้เอ่ยเป็นคาถาว่า)

“จกฺกาหฺนฺตตโก เถโร มหาญาณี สสมาหิตो.
ปถวาปคฺคิสมาโน น รชชติ น ทุสฺสติ.
“ปญฺญาปารมิตํ ปตฺโต มหาพุทฺธิ มหามติ.
อชโฬ ชฟฺสมาโน สทา จรติ นิพฺพุโต.

“พระเถระผู้ยังพระธรรมจักรที่พระศาสดาทรงให้เป็นไปแล้ว
ให้เป็นไปตาม มีปัญญามาก มีจิตตั้งมั่น
เป็นผู้เสมอด้วยแผ่นดิน น้ำ และไฟ (ไม่หวั่นไหว) ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย
ภิกษุถึงที่สุดแห่งสาวกปัญญาบารมี มีความรู้มาก เป็นมหามุณี
ไม่ใช่ไม่รู้ แต่ทำที่เหมือนผู้ไม่รู้ เป็นผู้เย้นอยู่เป็นนิตย์ ปราศจากกิเลสที่เร้าร้อน”

(พระสารีบุตรเถระเมื่อจะให้ปัจฉิมโอวาทแก่พระภิกษุที่มาประชุมกัน ในเวลาที่ตนปรินิพพานจึงกล่าวว่)

“ปริจิณโณ มยา สตุถา	กตํ พุทฺธสฺส สาสนํ
โอยีโต ครุโก ภาโร	ภวเนตติ สมฺมุตตา.
“สมฺปาเทถปฺปมาเทน	เอสา เม อนฺุสาสนี.
หนฺุทาทํ ปรีนินฺุพิสฺสํ	วิปฺปมุตฺโตมฺหิ สพฺพธิ”ติ.

“เราปรนนิบัติพระศาสดา ได้ทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว
ปลงภาระที่หนักได้ ถอนตัณหาที่นำไปสู่ภพได้ขาดแล้ว
ท่านทั้งหลาย จงยังประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่น
ให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด นี่เป็นคำปราถนาของเรา
เราหลุดพ้นจากกิเลสและภพได้ทั้งหมดแล้ว จะปรินิพพานละ”

(พระอานนทเถระปรารภการปรินิพพานของพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร กล่าวคาถานี้ว่า)

“น ปกฺขนฺติ ทิสสา สพฺพา	ธมฺมา น ปฏฺิภฺนฺติ มํ.
คเต กลฺยาณมิตฺตมฺหิ	อนฺุทการํ ชาติ.

“ทิศทุกทิศไม่ปรากฏ ธรรมทั้งหลายก็ไม่แจ่มแจ้งแก่เรา
เมื่อพระธรรมเสนาบดีซึ่งเป็นกัลยาณมิตร นิพพานเสียแล้ว
โลกนี้ทั้งหมด ก็ปรากฏเหมือนกับว่า มืดมืด”

“อพฺภตฺตีสหายสฺส	อดีตคตสตุฏฺุโน.
นตฺถิ เอตาทิสํ มิตฺตํ	ยถา กายคตา สติ.
“เย ปฺุราณา อตฺติตา เต	นเวหิ น สเมติ เม.
สุวฺชฺช เอโกว ฌายามิ	วสุสฺสเปโตว ปกฺขิมมา.

“สำหรับคนผู้สูญเสีย สหายรัก
หามิตรใด มาใกล้เรา นิรันดร
มิตรเก่า ก็ทยอยล่วงลับ
ขออยู่เดียว เข้าฌาน ผ่านไป
บุพพการีที่พำนัก ครูผู้สอน
เท่าโคจร สติรู้ อยู่ในกาย
ความเศร้ากลับ ไม่ยอมรับ มิตรใหม่
รอหลังฝนใหม่ ดุจนกไฟรเฝ้าร้าง ฯ”

ที่มา : เถรคาถา ชุททกนิกาย สุตตันตปิฎก

พระมหากัสสปเถรคาถา
(๑๐๘๕-๘๙)

พระสารีบุตรเถรคาถา
(๑๐๐๑-๔, ๑๐๑๓-๑๖)

พระอานนทเถรคาถา
(๑๐๓๗-๓๙)

	ทศตตรสตุตต์	เอโก ฐมโม	เทว ฐมมา	ตโย ฐมมา	จตุตตารโ ฐมมา
ฉาตปริญญา (ลัจจะ ๔)	๑. อภิญญะโย	สพเพ สตตะตา อาหารภูจิจิติกา	สงขตตะ จ ฐาตุ อสงขตตะ จ ฐาตุ	ติสโส ฐาตุโย	จตุตตาริ อริยสจจานิ
รอบรู้ใน สิ่งที่รู้แล้ว	ควรรู้ยิ่ง	สัตว์ทั้งหลาย เป็นอยู่ได้ ด้วยอาหาร	สังขตฐาตุ อสังขตฐาตุ	ฐาตุ ๓ (กาม รูป อรูป)	อริยลัจ ๔
ศีรณปริญญา (ทุกขลัจจ)	๒. ปริญญะโย	ผลโส สาวโ อุปาทานโย	นามญจ รูปญจ	ติสโส เวทนา	จตุตตารโ อาหารา
รอบรู้ใน การพิจารณา	ควรรกำหนดรู้	ผัสสะอันมี อาสวะเป็นที่ตั้ง แห่งอุปาทาน	นามและรูป	เวทนา ๓	อาหาร ๔
ปหานปริญญา (สมุทัยลัจจ)	๓. ปหาตพุโท	อสมิมานโ	อวิชชา จ. ภวตณฺหา จ	ติสโส ตณฺหา	จตุตตารโ โอฆา
รอบรู้แล้ว ละได้	ควรรละ	อสมิมานะ (มานะสำคัญว่าเป็นเรา ในอุปาทานชั้น ๕)	อวิชชาและ ภวตณฺหา	ตณฺหา ๓	โอฆะ ๔ (กิเลสเหมือนท้วงน้ำ)
ปริญญา ๓ (มรรคลัจจ)	๔. ภาเวตพุโท	กายคตาสติ สาตสหคตตะ	สมโถ จ วิปัสสนา จ	ตโย สมาธิ	จตุตตารโ สติปฏฺจานา
ธรรมที่ทำ ปริญญา	ควรรเจริญ	กายคตาสติ สหคตด้วย ความสำราญ	สมถะและ วิปัสสนา	สมาธิ ๓	สติปฏฺจฺจาน ๔
ปหานปริญญา (นิโรธลัจจ)	๕. สจฺฉิกาทพุโท	อกุปฺปา เจโตวิมุตติ	วิชชา จ วิมุตติ จ	ติสโส วิชชา	จตุตตาริ สามญญผลานิ
แจ้งแล้วละได้	ควรรทำให้แจ้ง	เจโตวิมุตติ อันไม่กำเริบ	วิชชาและ วิมุตติ	วิชชา ๓	สามัญญผล ๔

ปณจ ฌมมา	ฉ ฌมมา	สตุต ฌมมา	อฏฺจ ฌมมา	นว ฌมมา	ทส ฌมมา
ปณจ วิมุตตตายตนาหิ	ฉ อนุตฺตตริยานิ	สตุต นินททสวตฺตญฺหิ	อฏฺจ อภิกายตนาหิ	นว อนุปฺพุพพิหารา	ทส นินชชรวตฺตญฺหิ
วิมุตตตายตนะ ๕ (เหตุแห่ง ความหลุดพ้น)	อนุตฺตตริยะ ๖ (ธรรมไม่มี สิ่งอื่นยิ่งกว่า)	นินททสวตฺต ๗ (เหตุที่ไม่มี พรรษาลิข)	อภิกายตนะ ๘ (เหตุครบง่า กิเลสและอารมณ์)	อนุปฺพุพพิหาร ๙ (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ อันพึงเข้าตามลำดับ)	นินชชรวตฺต ๑๐ (เหตุที่ทำให้ อกุศลเสื่อมไป)
ปณจูปปาทา- นทฺขณฺธา	ฉ อชฺชตตติกาหิ อายตนาหิ	สตุต วิญญาณญฺจิติโย	อฏฺจ โลกธมฺมา	นว สตุตตาวาสา	ทส ทสายนานิ
อุปาทานชฺชนฺ ๕	อายตนะภายใน ๖	วิญญาณญฺจิติ ๗ (ภูมิเป็นที่ตั้ง แห่งจิตวิญญาณ)	โลกธรรม ๘ (ธรรมของโลก หมุนไปตามโลก)	สตุตตาวาส ๙ (ที่อยู่ของ สัตว์ทั้งหลาย)	อายตนะ ๑๐
ปณจ นินฺวรณานิ	ฉ ตณฺหากายา	สตุต อนุสยา	อฏฺจ มิจฺจตฺตทา	นว ตณฺหามูลิกา ธมฺมา	ทส มิจฺจตฺตทา
นินฺวรณ ๕ (เครื่องกัน ความดี)	ตณฺหากาย ๖	อนุสย ๗ (กิเลสเหมือน นอนเนื่อง)	มิจฺจตฺตตะ ๘ (ธรรมที่ผิด ๘)	ธรรมมีตณฺหา เป็นมูล ๙	มิจฺจตฺตตะ ๑๐ (ธรรมที่ผิด ๑๐)
ปณจ สम्मัสมาธิ	ฉ อนุสฺสตีฏฺ- จานานิ	สตุต สมฺโพชฌมฺงคา	อริโย อฏฺจจฺงคิโก มคฺโค	นว ปาริสฺสุทฺธิ- ปธานิยฺงคานิ	ทส กสิณายตนาหิ
สम्मัสมาธิ มีองคฺ ๕	อนุสฺสตี ๖ (อนุสฺสตีฐาน)	โพชฌมฺงค ๗ (องค์แห่ง การตรัสรู้)	อริยมรรค มีองคฺ ๘ (ทางประเสริฐ)	ปาริสฺสุทฺธิปธานิยฺงค ๙ (องค์อันเป็นที่ตั้ง แห่งความบริสุทธิ์)	กสิณายตนะ ๑๐ (ที่ตั้งแห่ง การแผ่ไปทั่ว)
ปณจ ธมฺมกฺขณฺธา	ฉ อภิญญา	สตุต ชฺชีณาสวพลาหิ	อฏฺจ วิโมกฺขา	นว อนุปฺพุพพิโรธา	ทส อเสกฺขา ธมฺมา
ธรรมชฺชนฺ ๕	อภิญญา ๖ (ญาณอันยิ่ง)	ชฺชีณาสวพละ ๗ (กำลังของ พระชฺชีณาสพ)	วิโมกฺข ๘ (ความพ้นจาก กิเลสและอารมณ์)	อนุปฺพุพพิโรธ ๙ (การดับ ตามลำดับ)	อเสกฺขธรรม ๑๐ (ธรรมของผู้จบการ ศึกษาในไตรลิกขา)

	ทศตตรสูตร	เอโก ธมโม	เทว ธมฺมา	ตโย ธมฺมา	จตุตตาริ ธมฺมา
ปุพพภาคมรรค	๖. พหุกาโร	อปปมาโท กุสเลสุ ธมฺเมสุ	สติ จ สมฺปชฌณณ จ	สปปริสส์เสโว สทฺธมฺมสฺสวน ธมฺมานุธมฺมปฏิปตฺติ	จตุตตาริ จกฺกาณี
เป็นเบื้องต้น เกื้อกูลแก่ อริยมรรค	มีอุปการะมาก	ความไม่ประมาท ในกุศลธรรม ทั้งหลาย	สติ และ สัมปชัญญะ	คบหาสัตบุรุษ ฟังพระสัทธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่กรรม	จักร ๔ จักรหมุนไปสู่ ความเจริญ
ปหาตัพพะ	๗. หานภาคิโย	อโยนิโส- มนสิการโร	โทวจสฺสตา จ ปาปมิตฺตตา จ	ตีณิ อกุสลมูลานิ	จตุตตาริ โยคา
สงเคราะห์ เป็นธรรม ที่ควรละ	ฝ่ายของ ความเสื่อม	การพิจารณา โดยไม่แยบคาย	ความเป็น- ผู้ว่ายาก การคบมิตรชั่ว	อกุศลมูล ๓ (โลภะ โทสะ โมหะ)	โยคะ ๔ (เครื่องเกาะเกี่ยว)
ปุพพภาคมรรค	๘. วิเสสภาคิโย	โยนิโส- มนสิกาโร	โสวจสฺสตา จ กฺลยณมิตฺตตา จ	ตีณิ กุสลมูลานิ	จตุตตาริ วิสโยคา
เป็นเบื้องต้น เกื้อกูลแก่ อริยมรรค	ฝ่ายของ ความวิเศษ	การพิจารณา โดยแยบคาย	ความเป็น- ผู้ว่าง่าย การคบมิตรดี	กุศลมูล ๓ (อโลภะ อโทสะ อโมหะ)	วิสังโยคะ ๔ (ความพราก)
ลัจฉิกาตัพพะ	๙. ทุปปฏิวิชฺเฌ	อานนฺตริโก เจโตสมาทิ	โย จ เหตุ โย จ ปจฺจโย สฺตฺตานํ สงฺกิลสย ...สฺตฺตานํ วิสุทฺธิยา	ติสฺโส นิสฺสรณียา ชาตฺตโย	จตุตตาริ สมาธิ
สงเคราะห์ เป็นธรรมที่ควร ทำให้แจ้ง	แทงตลอด ได้ยาก	เจโตสมาธิ ที่เกิดโดย ไม่มีระหว่างกัน	เหตุและปัจจัยเพื่อ ความเศร้าหมองและ ความบริสุทธิ์ของสัตว์	นิสสรณียชาตุ ๓ (ชาตุอันเป็น เครื่องสลัดออก ๓)	สมาธิ ๔
ปุพพภาคมรรค ลัจฉิกาตัพพะ	๑๐. อุปปาเท- ตพุโพ	อกุปปิ ฌาณํ	ขเย ฌาณํ อนุปปาเท ฌาณํ	ตีณิ ฌาณานิ	จตุตตาริ ฌาณานิ
เป็นทั้งเบื้องต้น ของมรรคและ ควรทำให้แจ้ง	ควรให้เกิดขึ้น	ฌาณอันไม่กำเริบ	ฌาณในความสิ้นไป ฌาณในความไม่เกิด	ฌาณ ๓ (รู้อดีต อนาคต ปัจจุบัน)	ฌาณ ๔

ปณจ ฅมฺมา	ฉ ฅมฺมา	สตุต ฅมฺมา	อฏฺฐ ฅมฺมา	นว ฅมฺมา	ทส ฅมฺมา
ปณจ ปธานียุงคานิ	ฉ สาราณียา ฅมฺมา	สตุต อริยชนานิ	อฏฺฐ เหตุ อฏฺฐ ปจฺจยา อาทิพรหม จริยกาย ปณณาย	นว โยนิโสมนสิการ- มูลา ฅมฺมา	ทส นาถกรณ ฅมฺมา
ปธานียังคะ ๕ (องค์แห่งภิกษุ ผู้มีความเพียร)	สาราณียธรรม ๖ (ธรรมที่ควรให้ ระลึกถึงกัน)	อริยทรัพย์ ๗ (ทรัพย์อัน ประเสริฐ)	เหตุปัจจัย ๘ เพื่อได้ปัญญาอัน เป็นอาทิพรหมจรรย์	ธรรมมี โยนิโสมนสิการ เป็นมูล ๙	นาถกรณธรรม ๑๐ (ธรรมอัน กระทำที่พึง)
ปณจ เจโตชิลลา	ฉ อการาวา	สตุต อสทฺฐมฺมา	อฏฺฐ กุสึตวตฺถุณี	นว อาฆาตวตฺถุณี	ทส อกุสลกมฺมปถา
เจโตชิลธรรม ๕ (ตะปุดตรึงใจ)	อการวะ ๖ (ความไม่เคารพ)	อัสทฺฐธรรม ๗ (ธรรมอันไม่สงบ)	กุสึตวตฺถุ ๘ (วัตถุแห่งความ เกียจคร้าน)	อาฆาตวตฺถุ ๙ (เหตุแห่ง ความอาฆาต)	อกุสลธรรมปถ ๑๐
ปณจ อินฺทริยานิ	ฉ การาวา	สตุต สทฺฐมฺมา	อฏฺฐ อารพภวตฺถุณี	นว อาฆาตปฏฺวิวินยา	ทส กุสลกมฺมปถา
อินทรี ๕	การวะ ๖ (ความเคารพ)	อัสทฺฐธรรม ๗ (ธรรมอัน สงบ)	อารพภวตฺถุ ๘ (วัตถุแห่งการ ปรารถนาความเพียร)	อาฆาตปฏฺวิวินยา ๙ (กำจัด ความอาฆาต)	กุสลกรรมปถ ๑๐
ปณจ นิสฺสรณียา ชาตฺตโย	ฉ นิสฺสรณียา ชาตฺตโย	สตุต สปปุริสทฺฐมฺมา	อฏฺฐ อภุชณา อสมฺยา พรหม จริยวาสา	นว นानตฺตา	ทส อริยวาสา
นิสฺสรณียชาตฺ ๕ (ชาตฺอันเป็น เครื่องสลัดออก ๕)	นิสฺสรณียชาตฺ ๖ (ชาตฺอันเป็น เครื่องสลัดออก ๖)	สปปุริสธรรม ๗ (ธรรมของ สัตบุรุษ)	อภุชณะ ๘ (ไม่ใช่ขณะแห่งการ ประพฤติพรหมจรรย์)	นानตตะ ๙ (ความต่าง)	อริยวาสา ๑๐ (ธรรมเป็นที่อยู่ ของพระอริยะ)
ปณจ ฅาณิโก สมฺมาสมาธิ	ฉ สตุตวิหारा	สตุต สญฺญา	อฏฺฐ มหาปุริสลิตกกา	นว สญฺญา	ทส สญฺญา
สัมมาสมาธิ (ประกอบด้วย ฅาณ ๕)	สตุตวิหารธรรม ๖ (เครื่องอยู่ประจำ ของพระชินาสพ)	สญฺญา ๗	มหาปุริสลิตก ๘ (ความตรึกของ มหาบุรุษ)	สญฺญา ๙	สญฺญา ๑๐

พระสารีบุตรปรินิพพาน

“กั โน โข เต อานนฺท สาริปุตุโต สีสกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต สฺมาธิกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต ปญฺญาภกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต วิมุตฺติกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต”ติ? “น จ โข เม ภนฺเต อายสฺมา สาริปุตุโต สีสกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต สฺมาธิกฺขนฺธํ วา... ปญฺญาภกฺขนฺธํ วา... วิมุตฺติกฺขนฺธํ วา... วิมุตฺติญาณทสฺสนกฺขนฺธํ วา อาทาย ปรินิพฺพุโต. อปิ จ เม ภนฺเต อายสฺมา สาริปุตุโต โอิวาทโก อโหสิ โอิติณฺโณ วิญญาปโก สนฺทสฺสโก สฺมาทปโก สฺมุตเตชโก สฺมปหังสโก อภิลาสุ ฌมฺมเทสนาย อนฺุคฺคาทโก สฺพรหมจารีนํ. ตํ มยฺ อายสฺมาเต สาริปุตุตสฺส ฌมฺไมเช ฌมฺมโณคํ ฌมฺมานุคฺคหํ อนฺุสฺสรามา”ติ.

“นฺนุ ตํ อานนฺท มยา ปฏิกจฺเจว อกฺขาตํ ‘สพฺเพหิ ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญตภาโว ตํ กุเตตฺถ อานนฺท ลพฺภา! ยํ ตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชิตฺติ เนตํ จานํ วิชฺชติ. เสยฺยถาปิ อานนฺท มหโต รุกฺขสฺส ติณฺฑลฺโต สารวโต โย มหนฺตตโร ชนฺโร โส ปลุชฺชเยยฺย เอวเมว โข อานนฺท มหโต ภิกฺขุสงฺฆสฺส ติณฺฑลฺโต สารวโต สาริปุตุโต ปรินิพฺพุโต. ตํ กุเตตฺถ อานนฺท ลพฺภา! ยํ ตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชิตฺติ เนตํ จานํ วิชฺชติ. ตสฺมาติหานนฺท อตฺตทึปา วิหฺรต อตฺตสฺรณฺา อนญฺญสฺรณฺา ฌมฺมทึปา ฌมฺมสฺรณฺา อนญฺญสฺรณฺา.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “อานนท สารีบุตรพาเอาสี่สัจจ์ สมาธิสัจจ์ ปัญญาสัจจ์ วิมุตติสัจจ์ หรือวิมุตติญาณทัสสนสัจจ์ ปรินิพพานไปด้วยหรือ?”

ท่านพระอานนททูลตอบว่า “มีใช้อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า ท่านพระสารีบุตรไม่ได้พาเอาสี่สัจจ์ สมาธิสัจจ์ ปัญญาสัจจ์ วิมุตติสัจจ์ หรือวิมุตติญาณทัสสนสัจจ์ ปรินิพพานไปด้วย แต่ท่านพระสารีบุตรได้เป็นผู้ให้โอวาท ชักนำให้รู้ ชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากมารับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแกลักร้า ปลอบชโลมใจ ให้สดชื่นร่าเริง เอาใจใส่ในการแสดงธรรม อนุเคราะห์เพื่อนพรหมจรรย์ ข้าพระองค์ทั้งหลายระลึกถึงโอชะแห่งธรรม บริโภคแห่งธรรม และการอนุเคราะห์ด้วยธรรมนั้นของท่าน”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท เราได้บอกเรื่องนั้นไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือว่า ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น จากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้น เธอจะไปหวังอะไรในสิ่งเหล่านั้นเล่า สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ล้วนแตกสลายไปเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้เลยที่จะปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าเสื่อมสลายไป เมื่อต้นไม้ใหญ่ มีแก่น ยืนต้นอยู่ กิ่งที่ใหญ่กว่า พึ่งโคนลง (ก่อน) แม้ฉันใด เมื่อภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ผู้เป็นหลักยังดำรงอยู่ สารีบุตรก็ปรินิพพานไปก่อนแล้ว ฉะนั้น อานนท ฉะนั้น เธอจะไปหวังอะไรในสิ่งเหล่านั้นเล่า สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น ล้วนแตกสลายไปเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้เลยที่จะปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าเสื่อมสลายไป”

“เพราะเหตุนั้นแล อานนท เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด”

พวกเราทั้งหลายทั้งหมด “ พึงสังคายนา ” ไม่วิวาทกัน ในธรรมนั้นๆ
การที่พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนาน พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์
เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก
เพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ก็ธรรมอะไรเล่าที่พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายตรัสไว้ดีแล้ว
ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมเครื่องนำออกจากทุกข์ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ
ธรรมเหล่านั้นคือ “ สังคิติสูตร ” และ “ ทสุตตรสูตร ”

www.kanlayanatam.com
Facebook : Kanlayanatam

ภาพปกปกนี้ขอ พิศุศิลป์ ตวณิน โดยความเอื้อเฟื้อจาก กลุ่มจิตรกรไทย

